

ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA
Nova Gorica

DOM 21241

19. (+10+1)

Bežinove

P
170

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 19. V Gorici, 16. junija 1894. Cena 12 kr.

---

manjka str. 53-54, 59-60,

Pošasti.

Povest.

Česki spisal V. Beneš - Třebizsky.

Poslovenil Z. Ž. Trbojski.

1961
0-51

21241 / 19

N 24,347 / 1961

A ko sem se mislil za nekoliko tednov potem nekega meglenega jutra v aprilu odpraviti na novo stanovanje, prebudi me še po noči žalostni glas smrtnega zvončka. V naši mirni vasi so zvonili umirajočemu človeku.

« Komu ? »

« Martinu ! » glasil se je odgovor na uprašanje.

Nikdo ni mogel tega verjeti ; kajti še pred tremi dnevi se je gospod Martin tolkel na prsi z vso močjo, kakor tambor na boben, in imel še glas, da bi lahko zapovedoval vsi c. kr. mejni straži avstrijski. — Knjige mu sicer nisem mogel poslati ; ne morem je tudi sedaj. Ali ko sem pripravljaj gradivo za drugo izdajo, stopila mi je preveč živo pred oči ravna vojaška postava z značajnim obličjem, napetimi prsimi, z levo roko ob stran oprto, skoro polkovniškim korakom in generalskim glasom. . . gospod Martin. Prijazni bralec mi gotovo odpusti, da pišem te vrstice za spomin.

I.

Teško je sopelo morje ; njegovi vzdihni so bili podobni votlemu bobnenju za gorami, ki napolnjuje oblake. Za vsakim vzdihom pa so se vzdigovali valovi v višino, kakor skale, zjedinili se v višini, in kakor bi se zmenili, v hudem tresku počili ob sive peči, prileteli do polovice strmih sten in bridko zaječali, oplaknivši jih, ker so takó trde, da jih že peró toliko vekov, in vendar so še takó malo opravili. Kadar jih pa raztolčejo, da bi se mogli zliti na to ljudstvo, zgrabiti

je, da bi ne živelo kakor zver, temveč kakor stvar s srcem in razumom. Ali so morda ječali, ker ne morejo do sita napolniti požrešnega brezna?

Nad razburjeno morsko gladino so letali hudourniki, potapljajoč glave v valove, kakor bi hoteli na vsak način zvedeti, kaj si pripovedujejo ti valovi in zakaj so se danes tako razburili.

Ladija je plula z nekaj možmi k bregu. Razgrnjeno jadro je viselo nad predrznimi plovci. Gotovo je bil predrzen vsak, kdor se je danes spustil na morje. Morje je razdraženo ob tej nevihti povsod, in ne prizanaša nikomur, niti svojim otrokom ne, ki so zrastle na njegovih valovih v može in se postarali in osiveli tu kakor bele pene, ki se razlivajo milje daleč okrog do nedosežnosti.

Hudournik je letal nad ladijo z razpetimi krili; ni se bal teh mož, ki imajo puške, v puškah pa težke krogelje iz svinca, in te krogelje lete štiri sto črevljev visoko nad vodo. Saj je vedel, zakaj se ne boji; in reče naj še kdo, da ptič hudournik nima razuma. Še nikdar ni streljal noben mornar po hudourniku, in ko bi streljal, zleteli bi vsi ptiči, kar jih je na obrežnih skalah, sedli bi na ladijo, s kljuni pregrizli vrvi, raztrgali jadra, in bilo bi po plovcih. Kdor bi se hotel rešiti, moral bi pod valovi priplavati k obrežju, a pod valovi se nikdo dolgo ne obdrži — pravi Dalmatinec.

Ali danes so ga mornarji neradi gledali nad svojimi glavami.

« Pozor — skala je tu, ali je ne vidiš? Čudno, da mu ne prileti v nos! — Na stran obrnite! » oglasil se je surov glas na ladiji.

Osem mladeničev se je oprlo ob vesla, in nakrat se je obrnila ladija na desno.

Vitek, seženj visok mladenič je stopil na prednji konec ladije in se nagnil čez rob v morje. Videlo se je, da gleda po nečem.

Mesec je stal nad obrežno skalo in mu svetil naravnost v obraz. Ali kaj je bila njegova svetloba proti očem orjaškega moža! Sramoval se je za tó in se skrnil za oblak.

Mož je natančno pregledal obrežje.

Bil je pač dobro znan s temi valovi, skoro so mu že leteli v oči in vendar se jih ni bal.

Zopet je vzplaval mesec. Gori na skali se je zabelila cerkvica, zraven cerkvice se je zasvetilo nekoliko križev, uprav nad pečino lesena bajta, in pred bajto se je zabliskalo bodalo.

Neznani mornar se je urno skrnil, nekaj zagodel in segel po puški.

« Zlodej mora tu biti! — Vso pot nikogar, in sedaj tu! » rekel je pri sebi, da so ga mogli drugi dobro slišati. « Napnite vse moči, kar jih imate, da bodete v trenutku pod skalo, da ta mačka gori nad nami ne zamijavka! — vrag nas je sem prignal ».

Ali hudournik se ni izpustil od mornarjev. Letal je prav nad njimi in časih s perotimi udaril ob jadro.

« Strela naj te ubije, pes! — Pač bi bilo po

tebi, ko bi vedel, da si sam tam. Ali če se oglasi puška, že jih mnogo drugih zadoni na poziv», mrmral je mladi mož in pogledal zopet k cerkvi na skalo; ali nakrat je umaknil glavo.

Nekaj sliši. «Hitro, tovariši, — hitreje. To gre počasi, kakor bi vlekli voli ladijo na verigah, kakor bi peljal kmet žito na trg».

«Ne moremo — ves popoldan.....»

«Vrag te vzemi, tepec!» zakričal je mladi mož, po vsem soditi načelnik, zagnal mornarja od vesla in je prijel sam z orjaškima rokama, da bi se bil skoro čoln prekucnil.

Veslar si je otiral s čela pot. To ga je mučilo. Ves popoldan ni izpustil vesla iz rok in oddahnil se je.

Naglo je zletel ptič v višino, visoko nad skalo, nad cerkvico, zažvrgolel s čudnim glasom. V tem se je začul strel.

Plovec, ki je počival v ladjici, prevrnil se je v morje.

«Proklet!» zahropel je, zganil se, in že so se ž njim igrali valovi.

Ostali so se urno skrili v ladjici. Zopet je zabučal strel, za njim tretji, gori nad cerkvico pa je zabrlela svetilna na stolpu. Nataknilo so jo vselej, kadar se je zgodilo kaj nenavadnega, največkrat ob nevihti.

Ladjica je hitela bliskoma okrog skal hitreje od oblakov. Mornarji niso izpregovorili besede, ali veslali so na vso moč.

Med bučanjem morja se je čul iz stolpa zvonec.

«Zli duh je danes pri nas!» godrnjal je mladi, orjaški mož. «Pravil sem, da bi morali višje pristati. Po skalah bi nas tam gotovo ne bili opazili. — Vrag nas je sem prinesel, — naj nas tudi vzame!» rekel je, zagnal veslo proč, ozrl se in segel po puški.

Dvojbornik je plul za njimi, po skalah so se pa plazile sence z bodali.

«Že davno bi bil moral poginiti, in tudi vas ne bode škoda, ako pojdete z menoj v pekel», rekel je mornar-načelnik. «Ne uidemo jim — ustavimo se!»

Ali tovariši ga niso poslušali. Neutrudno so se opirali ob vesla, in ladjica je letela kakor ptič okrog sivih, temnih skal. Vedeli so, da ima načelnik časih trenutke, ko ga mrzi ves svet, ko bi si pognal najrajši skozi mlado glavo kroglo; zato so podvojili sile, da bi jih ladija ne dohitela in ne dosegle straže na skalah.

Zopet so se vzdignili valovi v višino in se igrali z ladjico. Mornarji so bili premočeni do polti, ali mladi načelnik se ni brigal za to, da je voda mrzla in da se valovi igrajo z ladjico, kakor s kosom gnilega lesu; videl je jedino dvojbornik, ki se je gnil za njegovim čolnom, kako se vedno manjša daljava mej njimi in njim, in krčeviti je stiskal v desnici dolgo puško.

Za veslo ni več prijel; z levico je držal samokres. Ni mu bilo mar, da je pred trenutkom krogla predrla prsi njegovega tovariša in se zarila še palec

globoko v ladijo. Ničvredno je bilo človeško življenje temu mlademu možu, kakor pena na valovih, kakor list na deblu, ki pomladi ozeleni, a ko pride njegov čas, usahne in veter ga zažene na zemljo. Videl je že toliko ljudij poginiti, tolikrat je gledal Morani v obraz, dan za dnevom, smelo, skoro smejoč se, kakor gledamo nasprotnika, ki nas sili, da bi ga zaničevali.

Bil je mlad, še ne trideset let star, ali srce je imel trdo kakor skale, ob katerih so se neprestano zaman razbijali valovi. Kdo je bil neki?

Ne uprašujte! Spoznajte sami, kdo je bil ta mladi mož, kogar so zasledovali stražniki na dveh straneh; na morju in po skalah.

«Prokleta noč!» zamrmral je načelnik, k licu primaknil puško, a jedva jo je primaknil, zabučalo je nad valovi in bežeča ladija se je potresla.

«Zakaj hodite za menoj? — Lahko bi sedeli v koči in gledali, kakó plava Kiuperli po morju proti bregu!»

Mornarji niso niti opazili, da je mladi mož ustrelil. Ladjica pa se je zasvetila še huje. Dve krogli sta se zarili njim nad glavo v jamboro, poveljnik se je zasmejal iz vsega grla, češ, da je najbržé steber v sredi čolna magnet, ki vleče svinčenke na sé. Zopet je primaknil puško k licu, ali ni je izprožil, gledal je le, iskajoč cilja.

Še le za trenotek se je začul strel; zopet se je ustavila preganjajoča ladija, na ladjici pa se je zopet razlegal oglušujoči smeh — poprej zasmeh.

Štiri kroglje so predrle belo jadro nad mladim možem.

Bili so že precej oddaljeni od skale, nad katero se je svetila cerkvena, na stolpu se pa bliskala svetilnica, kakor zvezda, zapeljiva veščica. Klenkanje so še dobro slišali, ali naglo je glas umiral — umiral, da je utihnil. Na obrežju že ni bilo videti bodal, tudi ne senc straže, ki so šle v isti črti z ladjico.

Ali tem bliže je prihajal dvojbornik in tem pogosteje so se oglašali streli. Za ladjico se je dvignil v odmerjenih presledkih vselej bel oblaček in razlegal čuden smeh. Ptiči, ki so gnezdili v skalah, vzletavali so više k oblakom, ne radi strelov, temveč radi divjega, nenavadnega smeha.

«Vrzite preproge v morje! Čemu težé ladijo in delajo napotje!» velel je mladi mož. Molče sta izpolnila dva moža poveljnikov ukaz.

«To so lenuhi. Lahko bi nas dobili, mene obesili k cerkvi na kak križ, ali mrtvega, živega nikdar! Lahko bi se dobro napili za mojo glavo, vse leto bi lahko tepci pili, ker so ujeli Kiuperlega, ali pa bi si kupili hišo in se oženili. Lenuhi so oni in mi.....»

Zopet prime mladi mož za veslo.

Ko je zastavil veslo v morje, zaplapolali so njegovi črni, dolgi lasje od vetra. — Bil je že streljaj daleč od dvojbornika, in svinčenke so padale v morje.

«Celi dan boste pili jutri, celi dan, tovariši, za današnjo noč» obetal je načelnik mornarjem. «Glejte,

že jih ni videti. Starih bab naj bi iskali, ne pa Kiuperlega. Njega ne prestriže sam veliki polk, ki pride s Turškega!»

II.

«Ti si tega kriv, ker nisi imel ladije pripravljene in ker si zaspanec! Pokažem ti jih za to! Dve človeški življenji imaš na duši!»

«Stražnik na skali je kriv, ker je ušel; zakaj niste prej ustrelili in nataknili svetilne?»

«Videl boš! Obema pojde za kožo. Jaz bi že ne hotel biti v tvoji. Že smó ga imeli v pasti in samó ti — ti! Niti sledú ni nikjer o njem, kakor bi se bil potopil s to črepinjo. Dva moža nam je vzel, in to je najhuje. Kaj poreče komisar!»

Podobno so govorili na dvojborniku, ko so jim izginili izpred očij plovci s čolnom.

«Kaj pa tam-le plava? Neko teló — in z jadróm se igrajo morski valovi!» zaklical je naglo stražnik.

«To je on — Kiuperli, in to je jadro ž njegovega čolna».

«Hojsa, hojsa!» zaukali so na dvojborniku.

«Táko plačilo je za živega in mrtvega!»

«Takó, bratje, takó! Jaz sem ga prvi zagledal».

«Ne pomaga to, kedó ga prvi zagleda, temveč, kdo ga prvi zagrabi».

«To ni takó! Katera ladija ga pripelje in pod čegavim nadzorstvom? Takó je to — in poveljnik

ladije sem jaz — jaz Stolo Giovanni, vam pa, tovariši, dam polovico in potem se odpovem temu življenju. Domov pojdem v svoje Benetke, kupim si ladjico, lepo ladjico, rdeče, zeleno, rmeno barvano in postanem gondoljer. Hopsa, fantje, Stolo Giovanni gondoljer ! »

«Že ga imam, pomagajte ! Težek je, tehta dva centa», kričal je nekdo v valovih, držal z jedno roko mrliča za lase, z drugo pa se skušal spraviti v ladijo.

«Ta je proti njemu muha, pritlikavec, dobro poznam Kiuperlega», smejal se je fantič na ladiji, skoro še pobič brez brk.

«To je on, pomagajte ! »

Stražarji vržejo vrv raz krov, plavač se je prime in bliskoma je mrlič na palubi.

«Tu ga imate. Dalmatinsko obrežje bo sedaj varno in jaz dobim tisoč cekinov iz čistega zlata, z orlom in glavo cesarjevo».

«Razdelimo si, ali 'pa daš polovico».

«Nič ne dam, jaz sem prvi skočil za njim ; piti ti pa vendar dam in vsem vam, pa nič več ; jaz sem prvi zagrabil Kiuperlega».

«Daš, daš, moraš dati ! Jaz sem poveljnik ladije, katera ga je dobila. In tam je preproga, krasna, draga preproga ; ujemite jo. To pogrnem na gondolo in gondola Stola Giovannija bo najlepša, najbolj pripravna, meni bodo ljudje najboljše plačevali ; mladeniči plemenite krvi se bodo pri meni vozili z devojkami,

in ti plačujejo najobilneje, ker se v gondoli tako lepo ljubkuje».

«Pravim vam, da je to kak plavač. Kdo ve, kje je že Kiuperli. Za njim bi bili morali drugače iti. Glupci ste. Ko bi se sam utopil. — Zato bi vas bilo dosti. Ali verujte mi, da bi poprej še prodal drago svoje življenje za marsikoga izmed 'nas», izpregovoril je zopet oni mladenič in se natihoma smejal.

«Molči, ti imaš še mlečne zobé in nam starim možem hočeš praviti, kdo je Kiuperli? Kiuperli je to, vražji Kiuperli, kakor sva tu ti in jaz, Stolo Giovanni, beneški podložnik, iz mesta, kjer so se doži rodili, kjer je toliko nobilov, kakor delavcev po kmetih. Jaz sem tudi v njihovem številu, moj prednik je bil v desetem razredu. To je pa že nekaj bilo — deseti razred! Bili so to gospodje, največji nobili. Ti si se potikal po selskih kotih, jaz sem pa stanoval v veliki, štirinadstropni palači; zato sem sedaj tvoj poveljnik, lahko bi postal tudi še več, ali na Dunaju ne verujejo Lahom. Zató nisem bil in nisem komisar do današnjega dne. Takó — ta - le preproga bo za gondolo, dosti je velika in kakó lepa, turška». —

Ladija je plula nazaj, mladi mornar pa je mrmral sam s seboj, zakaj hodijo ti beneški nobili za prostake služil cesarju, da bi si prislužili za gondolo.

«In kakó ima strgan telovnik!»

«Tega smo se takó bali?»

«Pravijo, da je tak, kakor Herkul, da ima lep obraz in da dekleta kar blazné za njim».

« Iz čegave puške ga je predrila svinčenka? » uprašal je mladi mornar tovariše.

« Iz moje! » Štirje so se nakrat oglasili.

« Ta naj se dene v steklo, v zlató in naj se pošlje v Zader ».

« Ne drzni se govoriti mej nami. Mi smo starejši mornarji; jaz poveljujem ti ladiji že trideset let in lahko bi bil postal komisar. Miruj! Ti si kmečki butelj, jaz sem pa potomec beneških nobilov. Moj prednik je sedel v desetem razredu, tvoj je pa zemljo kopal in z bičem letal za živino, moj prednik se je nosil po Veneciji kot gospod z zlatim ročajem pri meču; bil je mogočen, v desetem razredu! »

« Priznavam, da je hodil tvoj prednik po Benetkah z zlatim ročajem pri meču, da pa je moj z bičem vole poganjal, da si ti potomec nobilov, da si z lastno roko ustrelil Kiuperlega, da si kupiš za njegovo glavo gondolo, da boš služil denar ž njo — če si prav potomec beneških nobilov. . . . »

Ladija je plula počasi ob bregu, mornarji so pa vriskali, ker so peljali ustreljenega Kiuperlega.

V stražnici na bregu je stal že komisar in si mel radosti roke, da dobi z Dunaja križec s krono, ker so njegovi mornarji dobili znamenitega človeka.

« Hurá, hurá, hurá! » kričali so mornarji.

Komisar je potegnil iz žepa neki papir s podobó, razvil ga in velél posvetiti mrliču, katerega so prinesli mornarji iz ladije in mu ga položili pred noge.

Pri prvem pogledu je obrnil mrzko glavo, zmečkal papir, dejal ga v žep in udaril z nogo ob tla.

« V vodo ž njim; tudi ti si verjel, stari tepec! »

« Gospod komisar, jaz tepec? — Stolo Giovanni je potomec beneških nobilov». —

« Dveh naših ni. . . »

« Ustrelil jih je — duša! ali mi smo ga dobili. Pri nogah ti leži, gospod. Morje ga je pogoltnilo z ladijo vred, ali vrglo ga je zopet na vrh, ker ga ni moglo imeti v sebi ».

« Ali ste morali takó daleč iti za njim? Dva moža manj iz mojega oddelka! Da me je moralo zopet to doleteti! Pred štirimi tedni trije. Grozili so mi, da me ponižajo. — Odvedite ga! Pokažem ti, da ne boš ljudij pustil zastonj streljati! Ali ne veš, koliko stane cesarja jedno življenje? Seveda ne veš, ker si neumen! »

« Jaz, Stolo Giovanni, neumen? Morda ste pa vi izgubili pamet, gospod komisar? Topleje je na pernicah — »

« Denite ga v železje! » velel je komisar nemški.

V resnici so deli starega mornarja v okove; Stolo se je sicer upiral, ali dveh ni zmožel.

« Moja gondola! — Proč je, ne bom se vozil po Benetkah, in tudi s preprogo je proč, zató imam pa verige, jaz, potomec beneških nobilov! Moja gondola! Naj povem resnico: tisoč zlatov mi ne privošči, hoče jih sam imeti. To je bil Kiuperli in je bil, —

jaz sem ga privedel. Izpustite me! Jaz stari mornar še nikoli nisem imel verig na rokah, izpustite me!» zdihoval je stari Lah in se premetaval, ali veriga se ni dala raztrgati — in stare njegove roke so bile še za vrv preslabe.

III.

Zjutraj je bilo sinje morje zopet ravno, kakor ribnikova gladina. Po vsem širokem obzorju ni bilo videti niti jednega jadra. Iznad visokih skal, še višjih nego skala, na kateri stoji cerkvice z lesenimi križi okrog, gled lo je v morje solnce, Adrija je bila takó čista in rdéča, kakor rožni popek ali cvetka na licu deklice, ki je sedela na skali poleg mladega moža in sramežljivo povešala glavo pred črnimi, plamenimi očmi, ki so srkale slastno iz njene krasote in se iskriale tem bolje, čem dalje so gledale v lepi, nedolžni njen obraz.

Mož je prijel dekle za krasni roki in se nagnil k nji: « . . . moja bodeš, to ti pravim, moraš biti moja in ko bi morala biti le za trenotek Kiuperlega žena ».

«Mati Božja!» zaklicala je deklica in mu z obema rokama zaprla usta, da bi ne mogel dalje govoriti. Ali jedva se je dotaknila njegovih ustnic, takoj ji je omahnila roka; njegova usta so pekla, kakor steklo, ako je držiš proti solnčnim žarkom.

«Vsem se bom smejal, ko dobim tebe in slovesno te popeljem po sinjem morju in zastave vseh

ladij se morajo klanjati pred kraljico Adrije, pred ženo Kiu. . . Molči, deklica, naj vedó to ti valovi, naj vedó to te skale — pred ženo Kiuperlega. Katera koli se ne ukloni, brez usmiljenja jo potopim v morsko brezno. Dunajski cesar imá svojo cesarico, kralj Adrije pa mora imeti kraljico, in bode jo imel! Tvoj oče mu jo dá, mora jo dati, sicer mu jo iztrgam, ali dá mi jo radovoljno, ker noben drug ne bo tast jadranskega kralja nego on. Veš-li, dekle, kje bova imela svojo palačo? V skalah. Takih nima noben kralj in jih ne bo imel. Nikdo jih ni postavil; sive, z mahom obrasle stene dam pregrniti z najdražjimi preprogami, poleg sten razpostavim divane — vse, kakor imajo paše, na strop pa obesim svetilno iz čistega zlata», govoril je v ognju mladi mož na pol zamolklim glasom.

Deklica pa je še bolj povabila glavo, rmeni lasje medlega leska so se ji valili v dolgih pletenicah po ramenih na pol odkritem vratu; njene oči zelene barve, kakor morje o poldne, so se zagledale v vodo. Zdelo se ji je, da vidi na dno morja, na dnu pa gro-made biserov in dragocenostij.

«Pa zakaj mi nočeš povedati, kje dobiš toliko dragocenostij in zakaj se bojiš, da bi padel stražnikom v roke, in zakaj se jaz bojim, če čujem to tvoje ime — tako čudno, ali lepo ime?» zašepetala je deklica in pogledala v njegove črne oči: ali glave ni povabila, trdno je gledala vá - nje in mlademu možu se je zdelo, da so te njene zelene oči smaragdi in te rože na lici rubini in te skratne ustnice pripravne za ljub-

kovanje, za nič drugega, kakor za silno, vroče ljubkovanje. Ali ni ji povedal, kje jemlje dragocenosti, in ko ga je zopet hotela uprašati, pritisnil jo je trdno k sebi s svojima orjaškima rokama takó silno, da je hotela zakričati. . .

« Ali me imaš rada? » zašepetal je in jo stisnil še tesneje k sebi.

« Imam — imam, ali bojim se te; zató me pusti. Zaklinjam te, da me užgé tvoje lice, ker je tako vroče — pusti me, Kiuperli! » in z vso močjo se mu je odmikala.

« Jaz še nisem izpustil nikogar, kdor je padel v moje roke, ali tebe izpustim, ker tako hočeš.

Ko bi rekla, da bi skočil v morje iskat biserov za tvoj vrat bel kakor labodje grlo, skočil bi in ti jih prinesel, ker te ljubim in ker hočem, da bi bila kraljica sinjena morja in žena kralja Adrije ».

In vzel je svileno tkanico z biseri in jo obesil dekletu okrog vratu. Ali dekle je ni pustilo na sebi.

« Tvojega daru ne smem vzeti in ga ne vzamem, predno mi ne poveš, kje si ga vzel. Tudi oče bi uprašal po njem.

« Ti nočeš mojega daru? Ti se ga sramuješ? Tega bi ne storila nobena, iz bogatih rodbin bi mogel dobiti neveste in šle bi za menoj v okove, ko bi jih vzel. Čuješ, iz bogatih rodbin, ali jaz hočem tebe in ne druge, ker nima nobena tako zelenih očij in tako rmenih las. Ali nečeš, Iljuška? »

Dekle je odkimalo z glavo, mladi mož je prijel biserno verižico, zagnal jo visoko, da je še - le za nekoliko časa padla v morje.

« Za biseri pojdem še sam, veruj, da pojdem; potem moreš iti v Dubrovnik in povedati, da te je ljubil Kiuperli ».

Iz vsega grla, kar je imel moči — in imel je je toliko, da bi prelomil visoko skalo in ta drevesa, ki so se črnili nad njo, z jednim poskusom — zaklical je svoje ime, deklica pa je padla k njemu, objela ga z mehкими rokama okrog vrata in pritisnila k sebi njegovo glavo. Ni bila več tako vroča, ali oči pod visokim čelom so se bliskale še bolj, in njegove roke so se mrzlično tresle.

« Takó me ljubi in iz mene postane jagnje v tvojih rokah. Ali darú mi ne vračaj v drugo! Moji so, jaz zastavim svoje življenje za nje, zató so tako dragi ».

« Nočem jih — ostani pri meni, pri očetu, in ne bo ti treba zastavljati življenja za dragocenosti; ne maram za-nje, veruj, da ne maram ».

« Ali potem bi ne bil vladar jadranskemu morju in ti bi ne bila carica Adrije. A vendar biti hočem! Nikjer bi potem ne pravili o meni, nikjer bi se ne brigali za Kiuperlega, ali mene se morajo bati živega in celo mrtvega, Iljuška ».

« Zakaj me torej hočeš imeti, če nočeš živeti z menoj v zatišju pri očetu, pri starčku? »

«Zató te hočem imeti, Iljuška, ker te nimam, ker kralj Adrije nima kraljice. Ko bi živel v zatišju, ne bi živel, ampak polagoma umiral. Jaz pa hočem umreti tako, da pride smrt na me, kakor blisk, kakor ubije dobro umerjeni strel iz puške. Takó hočem umreti, Iljuška, s teboj v naročju, tako-le, vidiš!» — in zopet jo je objel z obema rokama in jo pritisnil na prsi. Imel je odrpte prsi, da je deklica čutila, kako mu silno bije srce in kakó se mu dvigajo prsa. Tresla se je v njegovih rokah kakor list, ker ga je ljubila in se ga ob enem bala.

Večkrat je sedela po cele dni na skali in njeno okó je tekalo po sinjem morju, če se kje ne črni ladjica in nad njo belo jadro; mej stotisoči bi jo spoznala, ker je plula najhitreje in letela po valovih, kakor hudournik.

Tega lepega, mladega moža je ljubila že precej časa, ko še ni ničesar vedela o njem, da je kralj Adrije. Večkrat je čakala in gledala v daljavo, oddahnila se z neko tesnostjo, ko je zagledala ladjico in na ladjici belkasto jadro in po celem obzorju niti pičice.

Prvikrat ga je videla preteklo leto. Pristal je z nekolikimi tovariši k bregu; spravljali so ladijo. Na to je odhitel na skalo in pogledal z velikimi, črnimi očmi na morje, zagledavši njo pa osupnil izprva, ali le za trenotek. Od te dobe je vedno pravil, da mora biti njegova, deklica pa je vsak dan hodila na skalo, ker ni mogla bivati dolgo pri starem očetu.

Stanovala je s starim možem na obrežju v samoti. Pol ure od tod je stala vas, ali trdna in varna kočica ob obrežju je ni vlekla k sebi.

Mladi mož je bil že dvakrat pri starcu, ali vselej v drugačni obleki kot bogat mornar. Ali tak ji ni ugajal. Najraje ga je videla s turbanom na glavi, v črnem, zapetem plašču in v širokih hlačah.

Povedal ji je, da ga stražniki ne ljubijo, da gledajo za njim, ker se poteza za prosto ljudstvo, za revne ribiče, katere stražniki odirajo. In v resnici so častili ti ribiči doli v vasi Kiuperlega kakor dunajskega cesarja. Povabil jo je nekoč, da je šla pogledat v vas, ko je prišel k njim. Tu je bilo radostnih klicev, da so skale odmevale veselja, Kiuperli je pa metal denar, kakor so ga metali pri ženitovanju na Dunaju. Vsaj takó so si potem ribiči pripovedali.

«Kmalu bova slavila ženitovanje; predno pride mlaj drugič nad to skalo, moram te imeti. Gradič si že pripravljam za mlado, lepo cesarico. Sedaj se me že boji vse na dolgo in široko, in kaj, ko bom imel še ženo, Iljuška! K svatbi ti prinesem dar, da ni imela še nobena nevesta v Dalmaciji takega. Ali ne vržeš ga v morje, sicer bi skočil za njim in ne vem, če bi ga zopet prinesel nazaj».

«Saj te vendar moj oče še ne pozna ne. Pravi, da dá svojo hčer samo onemu. — — »

«Pozna, pozna Kiuperlega, in kakó dobro ga pozná; videla boš, da se ne bo branil».

«Pa jaz sama ničesar ne vem o tvojem življenju, samó da živiš na morju in da si kralj jadranskega morja».

«Več vedeti ti ni treba, moja ljubica, samo ljubi me, in videla boš, kakó bova živel», šepetal je s sladkim glasom mladi mož, in njegovo veselo lice je postalo otožno.

Ali nakrat ustane, upré svoje oči v daljavo, zažvižga, da njegov žvižg splaši na vrhu skale orla iz gnezda in da deklica zoper svojo voljo zapré oči in se strese po vsem telesu, kakor bi zapihal mrzel veter v lahno odetega človeka.

Mož se je zganil še hitreje, vzel dekle v naročje, poljubil jo in s tremi skoki je bil doli pod pečino.

Po tihi gladini je nekaj zašepetalo, in pod pečino se je pokazala ladjica z belim, razpetim jadrom. Bila sta v njej dva možá in tretji v trenutku — Kiuperli. Ali mornarji niso hiteli; polagoma so veslali doli ob skalah.

Mladi mož na kraju ladije je gledal neprestano po predmetu, ki se mu je kazal na skali kot črna točka, ali čim dalje tem jasneje so se kazali obrisi bojne fregate. Možje Kiuperlega se niso izpustili na gladino; v vasi, ki je stala pol ure od tod, zaobrnili so se mej ribiškimi ladjicami in dva sta izginila mej kočami.

Kmalu na to se je prikazala bojna ladija; namerila je proti zapadu, in videlo se je, da jo nese veter proti laškemu obrežju.

Iljuška je še sedela na skali. Takoj je zagledala ladijo in se zbala za predrznega brodarja, ki je takó nebrižno gledal na fregato, kakor bi bil to čolnič neveščega stražnika. «Zakaj moraš vselej semkaj za njim, zakaj se takó bojiš za-nj?» zašepetala si je Iljuška. «Zató, ker bi venela, kakor venejo cvetke v večnem hladu pod temi skalami, ko bi ga ne videla. Kaj pa, ako bi ti rekel oče, da ne smeš ljubiti, tega moža, kateremu pravijo Kiuperli? — Čudno imé! Zakaj se treseš, Iljuška, ko je imenuješ? Ko bi te pozval, da bi šla ž njim na morje k tej ladjici mej njegovce divje drugove, ali bi šla Iljuška? Šla bi ž njim, zapustila zatišje in starega očeta, ki me tako ljubi! — Zakaj sem hodila sem k morju? Oče mi je pravil, da ni dobro gledati v morje in da je nevarno sedeti dekletu samemu na bregu in poslušati, kakó bucé valovi, ker omamljajo, da je marsikako dekle že oslepilo ali oglušilo. — Zakaj si hodila sem? — —»

«Zakaj si hodila sem, Iljuška, upr. šaš? Da bi bila carica Adrije! Ne kesaj se, da si hodila k morju in sedela ob njegovi gladini». — Zdelo se ji je, da pod njo šepetajo silni valovi in bijó ob skalo, ali nikogar, tudi čolna, ni bilo na njih.

«Iljuška!» zašepetal ji je v resnici nekdo na uho; ali ni bil oni mlad, orjaški mož s črnimi očmi, z rjavim licem, očarajoč; bil je sin starešine iz ribarske vasi na obrežju, enakih let ž njo in nje davni drug. Tudi on je imel črne oči in rjavo lice; ali na njegovih črnih očeh se je kazala dobrohotnost

in kdor bi pogledal va-nje, videl bi mu v dušo in še globlje.

Iljuška se je ozrla in zardela. Njene zelene oči si niso upale pogledati mladeniču v obličje, ali ne samo danes, že dolgo, celo leto ne.

Ubogi mladenič je mislil, da je dekle zató takó sramežljivo, ker je zrela za možitev. Veselil se je, da poveša Iljuška krasne oči, kakoršnih nima nobeno dekle ob vsem dalmatinskem obrežju. Ali zdelo se mu je vendar čudno, da se tudi v samoti boji njegovega obraza, da se ji vselej trese glas in vselej zarudi, kadar izpregovori besedo ž njim. Vendar je molčal in je ni izpraševal; veroval je Iljuški in se veselil, da bo v kratkem obhajal táko ženitovanje, da še nobena vas v okolici ni videla take.

« Iljuška, Iljuška! » zašepetal je zopet mladenič, ali ni je pritisnil k sebi, čeprav jo je videl danes prvikrat po treh mesecih. Bil je na daljnem potovanju in učeraj zvečer se je vrnil, ko je bilo morje takó nemirno. Oče mu je šel do Kotora naproti. Ko so priveslali do vasi, bila je vsa vas po koncu in povsodi polno radosti, da so se vrnilo zdravi.

Še bolj vesel pa je bil starešina, ker so kupci sinu dobro plačali. Rekel mu je, da ima že dosti, da se ni treba več izpuščati na morje, temveč da more mirno živeti doma. « Le če si hočeš ogledati svet s svojo nevesto, pojdi v Benetke ali pa še dalje ž njo ».

Glasno so odmevale puške. kajti bilo je mnogo

sinov ž njim. Vsi so prinesli darov materam, očetom, bratom, sestram in nevestam. Dolgo v noč ni potihnilo veselje.

Samo Iljuška jih ni prišla pozdravit. Nikjer je ni bilo videti. Sedela je na skali in poslušala, kakó buči morje. Časih ji je voda štrknila do nog in pomočila krilo. Dolgo časa je sedela, boječ se za predrznega mornarja, a niti spomnila se ni, da se danes povrne Vasilij. Ko bi se tudi spomnila, najbrže ne bi bila šla v vas. Nekaj jo je s silo vabilo k morju. Še-le o polnoči je šla domov, ali predno je solnce izšlo, sedela je že zopet na skali, čakajoč Kiuperlega.

« Že doma, Vasilij? » uprašala je s pretrganim glasom deklica, ki mu je hitela pred letom vselej naproti daleč za vasjó, kadar se je vračal iz Kotora ali iz kakega še bolj oddaljenega kraja.

« Vem, kdo je bil pri tebi in koga si čakala. Vendar se ne jezim na te. Ne prišel bi k tebi, ko bi se jezil ».

Dekle je zakrilo z obema rokama škrlat na obrazu, hotela je nekaj reči, ali ni mogla — ni mogla. Silno so se ji dvigale mlade prsi.

« Ali veš, kdo je Kiuperli, Iljuška? » začel je za nekaj časa mladenič. Zdelo se mu je, da ga je pretreslo samó imenovanje tega imena; zató se je ozrl plaho okoli, če ga ni kdo slišal.

« Varuj se ga, dekle, ne veš, kdo je on. Ali Vasilij ga dobro pozná in svetuje ti takó, ker vé, da si ti nedolžna, dobra Iljuška ».

« Vasilij, Vasilij! » zaječala je deklica.

Mladenič je pristopil bliže k nji in jo hotel objeti, ali Iljuška si je še vedno skrivala lepo lice z ročicama.

« Poslušaj me, Iljuška: Vasilij bi ne prenesel tvoje nesreče. Beži pred njim, s Kiupeilim bi postala nesrečna ti in tvoj oče. — Ne očitam ti ničesar, ali svetujem ti to iz srcá, ker sva skupaj zrasla in bi želel, da bi tudi skupaj umrla. Čuješ, Iljuška? Videl sem ga, ko je šel od tebe, kakó je zlezel v čoln. Reci, Iljuška, da te ni objel, da ni s svojim duhom popalil rož na tvojem licu? »

« Nesrečna bom, Vasilij, kakor sem že sedaj! »

« Varuj se ga, ogibaj se ga, in ne boš. Lopov je on, in kak lopov; takega ne pomni ta rod! Zató je zbežal od tebe, ker je zagledal bojno ladijo ».

« Lopov, Vasilij, kakoršnega ne pomni ta rod? In vendar ga vse spoštuje, tudi tvoj oče, po vsem obrežju, in nikogar ni, da bi ga izdal uradom » zašepetala je Iljuška.

« Lopov je, Iljuška, peklenski lopov, ker potaplja ladije v morje, ropa jih, ko besní burja, preži na obrežju, in če vidi, kakó nesrečniki kličejo na pomoč, že ima reveže v svoji oblasti. Ker je hudič, ne škoduje mu tudi morje. Ugrabljene dragocenosti vozi na daljne trge, denar pa zapravi. Celó mrličev, katere vrže morje na suho pri oseki, ne pusti v miru. Vse ga spoštuje?! Ne spoštujejo ga, temveč bojé se njega in njegovih drugov, da bi jim iz maščevanja ne

zažgali hiš in jih ne spravili na beraško palico. Gôri vse takó o njem govori, pri nas le malokdo in porredkoma. Na jonskem morju ga pozná vsako dete; zató je prišel k nam in se kaže tu junaškega. Lopov je in kak lopov! Takega ne pomui ta rod! — Ali me ne slišiš, Iljuška?»

« Slišim, Vasilij, poslušam ».

« Ali me ne ljubiš takó, kakor si me ljubila, ko sem ti pravil, da se preselim v tvojo kočó in bova tam srečno skupaj?»

Iljuška ni odgovorila, a zardela še bolj.

Ali v mladeničevih očeh se ni več zrcalila dobrotá, videle so se solzé v njih, roke so se mu stiskale in vse telo se je treslo neizrecne bolesti.

« Iljuška! » vzdihnil je mladenič, pritisnil jo k sebi in ji hotel roki odtrgati od obraza, ali ni mogel.

« Radi potepuha, lopova zaničuješ davnega svojega tovariša?! Jaz imam pravico do tebe, in te mi ne sme nikdo vzeti! Ko bi prišel on sam, povedal bi mu, da se Vasilij Milovanović ne boji niti Kiuperlega ne. Ta - le nož bi mu zasadil v pleči, da bi še vzdihniti ne mogel.

« Vasilij, Vasilij! » zavpila je deklica, in po njegovih ustih je iztekla njena roka, kakor bi hotela zaprečiti nadaljno govorjenje.

« Bodi tedaj nevesta hudčča — satanovega brata. Leto si me varala, vse božje leto, jaz sem pa mislil, da si nedolžna deklica, siva golobica. . .!»

« Ubij me, Vasilij, s tem - le nožem! Zaderi ga v moje prsi; čista Iljuškina kri ti bo pričala, da je bila nedolžna, in njena duša bo molila za te: ali ne zaničuj me! »

Deklica je vrgla od sebe robec, odkrila nedrije in zardela do grla.

« Vasilij, tvoj nož seže globoko, Iljuška pa bo srečnejša ».

Ali mladenič je ni slišal, hitel je po skalah nizdol proti vasi. Ko je srečal orjaškega moža, prestrašil se je malo v začetku, ali ko ga je dohitel, segel je po handžaru; ali za pasom je bilo prazno. Poprej ga je vrgel v morje.

Tujec je pogledal mladeniča, ki se je oziral nanj z bliščječimi očmi in je mahnil z žilavo roko po zraku. Ob strani se mu je svetilo orožje; še jedenkrat je premeril mladeniča; ali videlo se je, da ga ne smatra vrednega pogleda. Stopal je s trdnim korakom dalje po ozki poti proti skali.

« Nevesta te že čaka z odprtim naročjem, pojdi — pojdi! Mar misliš, da te ne poznam. V Solunu vedó dobro, kdo je Kiuperli; jaz tudi vem, ali za to dekle — za prvo tvojo žrtev v našem kraju, kdo vé, ali ne daš glave, ti pes! » kričal je za njim Vasilij.

Zopet se je obrnil orjaški mož, črni lasje so mu padli na čelo, desnica pa je prijela za pas. Potegnili je puško in nameril. Ali takoj je izpustil orožje in zbadljivim smehom šel navzgor.

IV.

Iljuška se je pripogibala k vodi, kakor bi hotela doseči dar, katerega je zavrгла; biseri s svileno tkanico so še plavali po valovih.

«Ne išči jih, dekle, prinesem ti druge; o ženitovanju jih oviješ okrog vratu, ne pripogibaj se, morje je globoko in ti jedva znaš plavati, rekel je nekdo tiho za njó in zlahka se je dotaknil.

Iljuška se mu je umaknila, zakrila prsi z robcem pred tem tujcem — lopovom. Kar ji je grlo dalo, zakričala je in zopet je hotela gledati bisere na modrih valovih.

Ali Kiuperli tega ni pustil.

«Vznemirjena si, moja nevesta! Sramuješ se pred menoj; vem, da se sramuješ. Ali kaj mi je do tega, da še drugi hodi za teboj? Do sedaj je mogel, kdor je hotel in komur si ti pustila; ali od danes ne sme nikdo, Iljuška, ker si zaročena, in skrbi, da ne najdem nikogar več pri tebi. Mlada si še, nakrat bi mogla imeti dosti. Ali niso lepa moja lica, ali niso vablјive moje oči? Povej mi, Iljuška, ali te more kdo napraviti za carico? Z menoj si zaročena od danes in ta prstan ti dam za spomin, vzemi ga in natekni ga na levico, na sredinec», govoril je mladi mož, podavajoč lepi prstan dekletu.

Ali Iljuška ga ni nataknila na levico na sredinec, temveč vrgla ga je v morje k biserom, ki so plavali še doslej po valovih.

«Tudi dobro, Iljuška! naj vé sinje morje o zaroki svojega vladarja z najlepšim dekletom vsega obrežja, koje oči so zelene, kakor smaragdi, in na njenem licu se rudé rubiní. — Hotel sem ti ga že poprej dati; ali veš, da sem moral proč. Zavidajo mi moje gospodovanje na morju in radi bi mi je vzeli. In ta poljub v obljubo zvestobe, slišiš, Iljuška, v obljubo zvestobe».

Deklica se mu je branila in se upirala z vso silo njegovemu objemu, da se je Kiuperli čudil, kje bi se vzelo toliko moči v tej vitki, krasni deklici.

«Ne dotakni se me! — Lopov si, ropáš mrličé, in potem nosiš prstane in dragocenosti v dar nevesti, goljufani nevesti».

«Jaz lopov, jaz ropam mrličé? Jaz, Iljuška, kralj Jadranskega morja, ki ima toliko zakladov, kakor dunajski car ali carigrajski padišah? Ali ljubi me samó in misli o meni, kar hočeš. Ako sem kedaj hud na ljudi, ljudjé so bili še hujši na mé. — Valovi doli so ti to povedali, strem jih, Iljuška, ker lažejo in se upirajo svojemu vladarju. A ti boš meni kakor solnce, in ako to ugasne, nastane noč. Ti postaneš kraljica in videla boš, kakó te bo vse slavilo, ko položim dijadem na glavo kraljice Adrije. Morje mora bučati, na nebu bliskati se in grmeti, jaz pa bodem vriskal in z menoj vsi moji tovariši. Vsi bodo tvoji podložniki in potem bodeš vedela vse, kdo je Kiuperli; sedela boš ž njim pred palačo, in ko odide, gledala boš, ali se vrača iz boja, in ko bi se kdaj ne vrnil, ne moli zanj;

ampak to morje uprašaj, kam je prišel njegov kralj. In ako ti reče, da doli v globine, pojdi za njim, da se ne oženi nikdo z udovo carja Jadranskega morja».

Tako čudno je zvenel njegov glas, skoro bolno, in črne njegove oči so gledale tako vabljivo, da se je dekletu zdelo, kakor bi pilo iz opija, o katerem ji je časih stari oče pripovedoval, da Turki ž njim mamijo. Pozabila je, kaj ji je rekel pred trenutkom Vasilij. Kako bi tudi ne pozabila, ko je govoril ta krasni mož in gledal na njo z očmi, katere so jo takoj prvikrat očarale?

«Zeló te ljubim, Iljuška, in zato ne verjemi, kaj ljudje govore o meni. Iz njih govori zavist, da tudi sami ne morejo biti kralji in ne morejo spravljati zakladov».

«Prisezi pri večnem Bogu, da se mi ne lažeš!» zašepetala je deklica, stegnivši roke proti njemu.

Kiuperli se je zasmel zopet divje.

«Pri večnem Bogu hočeš, da bi ti prisegel, Iljuška? Ne prisežem, ker va-nj ne verujem. Veroval sem nekdaj, ali danes ne več».

«Na Boga večnega, jedinega, da ne veruješ?»

«V nikogar ne verujem, samo v te bom veroval od danes naprej».

«Mati Božja!»

«Nikogar ne kliči na pomoč; ali ne — ne branim ti!»

«Ali zakaj si izgubil vero?»

«Ljudjé so me pripravili ob njo, in kar mi je

je še ostalo, zavrnel sem jo nalašč, ker ostanki likjer niso nič vredni».

«In kaj si storil tem ljudem?»

«Ničesar, Iljuška, a oni so me preganjali. Zató sem jih začel jaz preganjati in od tega časa jih preganjam do današnjega dneva. Sicer ti kdaj še vse povem!»

«Tedaj si vendar lopov, ropar?»

«Nisem, sem, kakor hočeš, Iljuška. Ali strah te bo, ako ti povem, kaj sem izkusil v teh malo letih, odkar me je mati porodila. In potem se ne boš čudila, da nimam, kar sem imel in kar imajo morda vsi ljudje. Ali pustiva! — Sedaj pojdi domov Iljuška, in se pripravi na najino ženitovanje. Jaz tudi pojdem odtod, in ko se potopi v tretje solnce v morje, pričakuj me zopet na tej skali».

Sam s seboj pa je mrmral: «Pojdem še doli v vas, morje je tiho in nebó jasno. Noben stražnik ne bo mislil, da bi mogel o belem dnevu biti Kiuperli na obrežju in ribiči me ne izdajo». — In zopet glasno: «Torej tretji dan, ko se solnce potopi v morje!» zaklical je in odšel.

V.

Starček je že stal pred kočo; Iljuške ni videl od jutra.

Iz koče se je dobro videlo na morsko gladino, in starček je vsako jutro, ko je postala sinja barva rmena, šel na prosto, spel roki in molil, no, ta njegova

molitev je trpela vselej dolgo — dolgo. Iljuška je molila ž njim; ali oba tiho, drugače starec in drugače deklica.

Njuna kočja ni bila velika, ali znotraj opravljena še dosti pripravno. Nikdo bi ne rekel, da je tako prijetno v teh dveh sobicah, kojih stene od zunaj niso bile nič bolje nego najslabše, najrevniše ribiške kočje doli pod skalami na bregu. In vendar starec ni bil revež, gotovo je moral biti nekdanj celó bogat, ker tu živi že štirinajst let in še ni nikdar nikogar nadlegoval. Njegov obraz je kazal, da mu niso tiho utekla prejšnja leta, temveč da je preživel burno, viharo mladost. Niti za trenotek ni izgubila otožnost ž njegovega obraza, niti kadar je zaspal; tudi tedaj ni izgubila otožnost, ko mu je gladila nežna Iljuščina roka velo in zagorelo lice in ravnala lase na stari, sivi glavi.

Pred trenutjem je odbežal od tod neki mladenič in hitel po skalah navzgor. Stari mož je ogrnil dolgi plašč, dejal na glavo fez in se opasal s prostim, kožnatim pasom; za pas je utaknil dva samokresa, katera je imel spravljena v miznici — bila sta že rijasta. Pogledal jih je in zadovoljno pokimal.

Nekako divje so gledale oči izpod obočja in stari obraz se je še bolj raztegnil, kakor takrat, ko se človek zopet prepusti strastim, katere je že dolgo let brzdal, ali jih ni mogel ukrotiti.

Slučajno je njegovo oko zagledalo visokega moža, ki je korakal s prostim, mogočnim korakom

proti vasi na bregu in kmalu na to je zagledal dekle — bežeče od morja h koči — Iljuško.

« Ali si bila zopet tam? Kaj ima ta skala tako vabljivega za te? » izpregovoril je s tihim glasom. « Od tod vidiš morje prav dobro in na morju vsako ladjico. Povej mi, Iljuška, zakaj bivaš najraje tam in zakaj ti ni več naša hišica na samoti takó mila, kakor poprej! Tako rada si tu bivala, deklica, od rana do večera, dan za dnem, mesec za mesecem, leto za letom. In sedaj puščaš starega očeta v samoti. Iljuška, Iljuška! Za to te nisem vzgojil, za to — nisem prišel v to samoto, temveč za to, da bi bila angelj, da bi vedel, ali more biti kdo angelj na zemlji. Mar misliš, da te dam možu, po katerega še za živa pridejo vrage? — Moram s teboj tako govoriti danes. Še le sedaj razumem, kaj je iskal že dvakrat oni mož v naši koči. Prišel je sem po zmoti in jaz sem mu verjel; nisem videl, da je njegovo oko ogenj, da je njegov obraz vrag. Raji te vržem kot prokleto v te valove, kakor bi te odvedel on, kakor. . . »

« Vasilij, Vasilij, začenjaš se maščevati nad Iljuško. On ti je to povedal, oče! Zaženi me v valove, in bode mi dobro, najin zaročni prstan je že tam; samo ne proklinjaj Iljuške in njega. Vrzi me v morje, ali ne proklinjaj me! »

« Ni lagal torej, žal, da ni lagal in da so njegove besede resnične. Laž vodi v pekel, a resnica v nebo in jaz pojdem z resnico v pekel. Zakaj si pa mislil, da napraviš angelja iz tega človeka? Ko bi jo

skril v podzemna skrivališča, ne bi mogel storiti tega. Ali si mogel misliti, da sam — ti sam moreš to storiti? Ti, Iljuška, bi me bila mogla privedi v nebo, ali privedeš me v pekel. Bodi tedaj! Z jedno nogo sem bil že tam. To je kazen za me, zaslužena kazen. Štiri najst let sem mislil, da mi je Bog odpustil in zato sem ga molil, ali on ne odpusti. Noče ali ne more? Kaj ti je mari, siva glava, ali noče ali ne more? Pa saj dobim tebe tudi tam in ne bo mi dolg čas», — govoril je z obujenim glasom starec. Beli lasje so se mu tresli na glavi in velo lice je gorelo.

Iljuški so lile solze iz očíj, kakor biseri, ki so plavali po valovih.

Ni poslušala, kaj je starec govoril, in prav, da ni poslušala.

«Tako sem te moral vzgojiti, tako; drugače nisem niti mogel. Neumnež nisem niti slutil, da ne uidem naščevanju, da duše onih . . . .»

«Moj oče, dobri moj oče!» zaklicala je deklica in se mu vrgla v naročje.

«Proč pojdi, skoči v vodo ali pa te vržem sam va-njo, da se dovrše moji peklenski dnovi, da bom poprej tam, kjer se bodo vrage ruvali za me».

«Mati Božja!» zastokala je deklica in se pritisnila k starcu, iz čegar očíj je plapolal pošastni žar.

«Poprej bi morala tako klicati, poprej, ko si želela iti na skalo nad morje, da bi očetu odpirala vrata od pekla».

«Saj te imam še tako rada, oče, in moja duša je brez greha doslej . . . .»

«Ali se ni njegovo goreče lice dotaknilo teh tvojih usten?» uprašal je temno oče.

«Dotaknilo, oče, s silo me je pritisnil k sebi, kakor sedaj jaz tebe, ali nedolžna sem, veruj, da sem nedolžna. Tvoja Iljuška ne zna lagati».

In deklica je pogledala na-nj s svojimi zelenimi očmi, da ji je moral starec verjeti, da je nedolžna, da bi njena glava nesla k poroki deviški venec, dasi so ta nježna, rdeča lica čutila žar poljubov in gorečih ust.

Starec se je premagal za trenotek in z vso silo hotel dati svojemu obrazu zopet poprejšnji izraz, čeprav trpek, ali miren pri vsem notranjem nemiru.

«Še danes odpotujeva od tod globoko v gore, daleč od morja, po noči, da o tem nikdo ne izvé. Z menoj pojdeš in ne bodeš nikdar mislila na-nj, tudi na tega Vasilija ne. Želel sem, da bi se vzela, ali sedaj že nočem, ker bi vajin zakon ne bil blagoslovljen. Tako rad bi te bil videl tam doli v vasi, tako rad sem sanjal o teh bodočih dneh. Proč so sedaj! Neumen sem bil, da sem se jih kdaj veselil. Tukaj ne ostaneva, ker ne moreva ostati. Daleč za gore pojdeva, daleč od morja, da ne bo sluha o naju. Preživiva se že! Toliko imam, da bova živela lahko oba, in ti tudi še potem, ko mene ne bo več. Ali ne boš mislila na-nj, da tvoj oče lahko umré v tolažbi, da je vzgojil svetu angelja, katerega so sicer izkušali, ali

srečno je prestal preskušnjo? — Govori sveto resnico, Iljuška; tudi sanjati se ti ne sme o njem ».

«S teboj pojdem, kamor zapoveš, globoko v gore, daleč od morja, da ne bo nikdo vedel za naju, ali njega ne pozabim, ker bi morala umreti, ko bi ga pozabila. Povedal mi je, da ga preganjajo ljudjé, odkar je živ, in zató jih mora preganjati; ko bi jih pustil pri miru, našli bi ga in ubili. V resnici je nesrečen ».

«Nesrečen, — jaz sem bil tudi nesrečen. Mislil sem, da je nesreča že minila, ali po nekoliko letih postane še groznejša. Tudi ti boš nesrečna pri meni in pri njem. Vsi moramo biti nesrečni. Nesreča nas žene, kakor bučeče morje slaboten čoln«, rekel je na pol glasno sam pri sebi.

«Da boš morala na-nj misliti?» uprašal je s temnim globokim glasom deklico še jedenkrat.

«Mislila bom na-nj, oče, ali s teboj pojdem, in Iljuška ostane pri tebi do smrti. Pojdem, ker ti takó hočeš in ker si ti moj oče!»

«Tvoj oče?» ponovil je tiho starec, in zopet so se mu tako divje zabliskale oči. — «Tedaj ostaneva tu! Blizu njega boš; ali jaz mu pokažem, čegava je ta hči, — ta zelenooka deklica, katero je zmotil, videl bom, ali si še drzne hoditi za teboj. — Toda poprej ti še povem povest, lepo povest, katere doli v vasi ne razumejo. Ti je še nisi slišala, kar živiš, nisi je mogla slišati, ker je še nikdo razven mene ni povedal. Povedati jo moreš Kiuperlemu, ko se bo zopet milil s teboj. Takó, takó, nikar ne rudi,

Iljuška. Ta rdečica preide, potem boš pa imela blede ličice, takó blede, kakoršen je mesec, ko izide nad našo kočo, kakor so gospe skaderskega paše v harem. Potem moreš tudi ti tjekaj iti, saj ne boš imela več očeta. Poslušaj, a ne dihaj niti. Že tako imaš odkrite prsi, ali ne veš, da se ne spodobi čisti deklici, tako hoditi na solnce? Ali te žge v srcé, ali hočeš, da te vetrič ohladi? — Skoči v vodo; voda te najprej ohladi. Molči, ne zini besede, sicer ti ne povem ničesar. Na to povest sem mislil že davno, ali niti sanjalo se mi ni, da bi ti jo kdaj povedal. Lepa je, zapomni si jo, da jo boš mogla Kiuperlemu povedati. Tako torej!

Pred leti — ali je bilo to davno ali ne, ti je vsejedno in meni tudi — živel je nekje na jonskem obrežju reven mornar. Bil je takó reven, da je imel slabšo kočó nego najrevniši ribič v vasi. V tej koči je živel z ženo, s sinkom in hčerjo. Poslušaj! Ali ni bil zadovoljen niti s hčerjo niti z ženo. Hotel je imeti mnogo, da bi bil bogat, kakor skaderski paša, ker je bil ubog in ni mogel prenašati uboštva. Vendar bi lahko živel, prav lahko; stotisoč drugih ni imelo več nego slabo zbito kočó in revno ladijico, ali rekel sem, da ni imel dosti, da bi bil rad bogat, kakor skaderski paša. Zató se je zjedinił s tovariši mornarji, kateri tudi niso ničesar imeli in tudi hoteli biti bogataši, spustil se je na morje in postal razbojnik, kakoršen je Kiuperli, čuješ, Iljuška, kakoršen je Kiuperli. Ladije je potapljal, kupčijske ladije, katerih ni mogel pre-

moči, oropal jih in naropano bogastvo spravljaj v skalnih votlinah. Pregarjali so ga dolgo, ali nikdo ni slutil, da bi bil ropar najrevniši mornar na obrežju doli za Skadrom, ker je hodil še bolj strgan in njegova deklica skoro na pol naga. Nekoč je zaželel skaderski paša priti pogledal v kočje na obrežju, kakó lepe devovke so notri in kakó lepe žene. Mornarji so imeli lepe žene in še lepše hčere, ali najlepša je bila hči onega, o katerem ti pripovedujem. Sinek je bil majhen, ali že je znal govoriti in jezdit i po morju, in oče mu je pravil, da bo car Adrije, velik car, večji nego car v Carigradu. Mornarji so bili na morju, daleč na morju in paša je bil tega vesel. In ko so se vrnili domov in so izložili brake z bogatim plenom, — ujeli so takrat veliko in bogato ladijo, ki je iz Aleksandrije plula v Trst, — našli so prazne kočje, vsi, tudi oni, o katerem ti govorim; niti sinčka mu niso pustili. Še tisto noč so šli v Skader, hoteli so k paši, ali tam so jih zgrabili in nataknil i na kole; samo nekoliko jih je ušlo in postali so pošast i. Ali veš, dekle, kaj je to pošast? Taki ljudjé, kakoršen je Kiuperli in tovariši njegovi na Jadranskem morju. Nikomur niso pustili življenja, kogar so dobili na morju, norčevali so se iz mrtvih, in ljudjé so se bali pošastij na daleč in široko. Carigrajski sultan je poslal na nje množico ladij, ali niti jednega niso dobili. Za nekaj časa so pa pravili, da so našli pašo zadušenega pri ženi onega mornarja, kateri je hotel prvi mnogo imeti, in da je potem osramočena žena sebe in hčerko

umorila z opijem. Prav je storila! Vendar čuj dalje! Minilo je sedem let, odkar je mornar, prišedši z morja, našel prazno kočo brez žene, brez hčerke in brez sinčka — sedma noč, katero je osvetil s tovariši, pobil več sto Turkov, pometal je v morje, ali tudi sami so plavali po morju s preklanimi prsimi. Sam on se je rešil od vseh in iz potopljene ladije samó jedina duša, dekletce, dojenček; držalo se je mornarja okoli vratu, poljubljalo ga in plakalo po očetu in materi. Revica je slutila, da sta utonila v morju, da se jima vali iz prsij kri in da je njena mlada mati umirala v naročju ljubljencevem. Ne plakaj, Iljuška, ker je dete izgubilo očeta z mamico. Ta mornar je bil tudi sam na svetu in njegovi tovariši. Ali tedaj je prvikrat nekaj mornarja zbolelo v srcé, tedaj mu je prvikrat prišlo v glavo nekaj čudnega, nepričakovanega, ko je gledal v očesci tega dekletca; ni je udaril ob preklani jambor, kakor je delal poprej, temveč vzel jo je v naročje, pritisnil k sebi, sedel v čoln, zavil v obleko siroto in sam brez drugov odplul k bregu. Denar, katerega je dobil na potaplajoči se ladiji, shranil je skrbno in zapustil bregove jonskega morja. — In od te dobe je bilo na morjih vse tiho do zadnjih časov. Sedaj se zopet klatijo po njem novi roparji, nove pošasti, gotovo so ustali iz grobov, iz morskih globin tovariši onega mornarja, in njih glavar je Kiuperli, peklenski sin. — Rekel sem ti, da je oni mornar zapustil bregove Jonskega morja, ali to sem ti pozabil reči, da je otroka vzel s seboj

in da ga ni vrgel v vodo, niti ga ni ugrabil, temveč tolažil se je s tem, da mu umiri to dekletce srce, ko doraste, in da ga reši duhov, kateri vedno hodijo k njemu po noči in ga strašijo, da mu bode sedaj njegov angelj, ko je imel v resnici toliko, kakor skaderski paša. — Ni potrebno, da bi ti še konec povedal, dekle; nekdo drug ti ga pové, ali še to moram dodati, da je imelo dekletce, katero je vzel mornar s seboj, zelene oči in da je bilo podobno njegovi hčeri, katero mu je osramotil skaderski paša.

Neka divja slutnja, katere do sedaj ni nikdar občutila, preletela je Iljuško,* ko je povedal starec svojo povest; skoro mrzab ji je bilo, čeprav je solnce sijalo tako gorko.

«Zakaj mi nisi poprej povedal te povesti, zakaj še le danes?» zašepetala je deklica in se bala pogledati v starčeve oči, katere so svetile bolj strašno nego o viharnih nočeh oči sove uharice.

«Ker še nikdar ni bilo tega potreba. Take povesti časih strašijo in so marsikedaj smrtonosne, slišiš Iljuška? smrtonosne!»

«Ali nisi ti moj oče, in sem li jaz ono dekletce, katero se je jedino rešilo iz ladije, koje roditeljem je tekla iz prsij kri, koje mati je izdihnila v naročju moževem?» uprašala je s prestrašenim in ihtočim glasom.

«Nisem, dekle, tvoj oče! Ti bi me bila morala rešiti duhov, kateri so hodili po noči k meni in še hodijo, ko ti tiho spiš in jaz bdim. Vidim jih cele

vrste in med njimi tvojega očeta in tvojo mater. — Ti si kriva tega, izrod peklenški, da je prišel na-me današnji dan, ali o naj ti odpusti Izmail! Še jedenkrat poskusim, ali mi bode odpuščeno in ali izginejo ti duhovi. Tretji dan, ko solnce zapade, izvem, ali se rešim teh strašnih obrazov; ako se jih pa ne rešim in ako pridejo zopet k meni po noči, vržem se v morje, da me odneso v pekel. Zaslužil sem to. Štirinajst let živim tu v skalovju, celih štirinajst let, in to mi ni pomagalo. Jedin dan je pregnal vse prejšnje dni, jedini mladenič, vragov sin » — godel je starec in ni niti opazil, da leži deklica zraven njega z glavo oprto ob skalo, in da se njene bele prsi vzdigujejo tako počasi, kakor če bi iz njih splulo življenje že nad skale k modremu nebu; tam so se začeli nabirati sivi, pogubonosni oblaki na mestu kjer, se je spajalo z morjem.

Starec se ni niti ozrl na svojo kočo; hitel je navzgor proti skalovju.

« Vidiš, zakaj nisi živel v bajti in si hotel biti bogat, kakor skaderski paša! Bil bi ostal doma in paša bi te bil ubil z dekletom, z ženo in sinom, ali bi mu bil pa ti sam tako storil s svojimi drugovi. Ali kdo vé, ali bi si upal v vas, da bi si napolnil harem z mornarskimi ženami? — Proč pojdite od tod! Ali me hočete tudi po dnevi preganjati? Pojdi ti prvi, še jedenkrat ti poženem svinčenko skoz glavo in videl bom, ali ustaneš ali ne; ne hodi, pravim ti! » ječal je starec in kakor divji lovec hitel dalje in se boril

s prikaznimi. Potegnil je samokres izza pasa, — po skalah se je razlegel strel in za strelom se je čul hripav smeh. Zasmeljal se je na vse grlo, zopet nabil samokres in ga vtaknil za pas. Kos skale se je odtrgal in se koteljal v morje.

« Pojdi, videl bom, ali prideš nazaj. Ko bi prišel, pa storim tako s seboj in se zaženem v valove, kakor ta kamen; tam me lahko mučite, kakor vam ljubo, ker vas ne bom videl in vas moje telo ne bo čutilo! — Kiuperli! » Četa rac je zletela nad starcem in hudourniki so divje zakričali.

« Pokažem ti drugače, ker si me pripravil iz mojega pokoja. — Neumni starec, mislil si, da ti bo ta deklica angelj. — Ljudje so hudobni, ti si tudi hudoben, najhujši mej njimi, in zato si neumen, ker si hotel iz nje napraviti angelja. V satana bi ti izpremenil to najčistejšo dušo in jo pripravil v pekel. — Ko bi on ne bil prišel, dobil bi jo drug; ali nad vsakim bi se maščeval, ne Izmail, ne maščeval bi se, le prav bi storil. Prav, he? Ti želiš pravice, katero si tolikrat teptal z nogama, tudi tedaj, ko se še nisi maščeval za ženo, za deklico in dečka? Da pravico, ker sem se že štirinajst let v skalah pokoril; sedaj morem zahtevati pravico, in zahteval jo bom! Če je pa ne dosežeš? »

Starec se je prijel za bele lase, ruval jih kakor blaznik. Kdor bi ga videl, umaknil bi se mu gotovo na sto korakov daleč in se skrilo pred starcem, ki je

s hitrimi koraki, z rokami na hrbtu, hitel dalje in dalje proti severu. —

Ko se je predramila Iljuška iz oмотice, pogledala je okrog in globoko vzdihnila.

« Oče — oče! » zaihtela je, ustala, zbežala v kočo in iz kočе na prosto; ali starca, očeta ni našla nikjer. Revica mu je hotela povedati, kako strašen sen jo je mučil, in kako zelo se ji je zabodlo v mlado srce.

« To ni bil sen, Iljuška; oče mrtev, davno mrtev, to ni tvoj oče, to je ropar, kakor Kiuperli, in jaz ubogo dete! — Sirota od mladih let, mati v morju s pravim očetom; njun sovražnik me je vzgojil, in jaz bi ga morala rešiti. In vendar sem ga tako ljubila! — Zakaj mi je povedal to povest, ki mi prinese smrt? Odpustita mu, oče in mati, ne zamerita mu! — Zakaj me ni raje treščil ob ono jamboro; davno bi bila že lahko pri roditeljih. Moj Bog! moj Bog! Vzemi k sebi hčer siroto! » zastokala je in zopet padla na skalo.

Vetrič ji je razvil lase, da so plapolali kakor vilam, ki bivajo po dobravah ob morju, in smaragdove oči so se zaprle, kakor bi ne hotele pogledati več.

Na obzorju so ustajali iz morja trenotek za trenotkom novi, sivi oblaki. Na morju je bilo tiho; počasi, brez šuma so se valili valovi in nad njimi so zopet letali ptiči hudourniki.

Danes se je zmračilo nenavadno hitro. Nebo je bilo vse zagrnjeno z oblaki, morje je bilo podobno rakvi, nad katero je nevidna roka razgrnila črne oblake, s katerimi so se le poredkoma menjavale bele proge; a tudi te so se urno izpremenile v črne. Ni bilo zaman danes morje podobno ogromni rakvi, ker gorje ljudem, ki morajo biti ob takih trenutkih na morju.

Zvečer se je zbudil tudi vihar. Morje ni samo težko dihala, temveč bučalo je s silnim jekom, kakor bi na nebu brez prestanka hrumel grom. Na valovih je bilo temno, da se niti ped daleč ni videlo.

Ne daleč od brega so se čuli za vrsto strel iz topov; iz prva se skoro niso razločili od bobnenja valov. Ali če bi kdo skrbneje poslušal, redno bliže in hitreje so se oglašali strelji.

Na obrežnih vasicah so klenkali zvonovi, kakor bi zvonili umirajočim, in tu in tam so prižgali tudi luč, ali veter jo je hitro ugasil. Velik dvojbornik je plul káko uro oddaljen od obrežja in iz tega so se čuli strelji, ki so klicali na pomoč.

«Moramo biti že blizu suhega!» rekel je kapitan brodarjem.

Voda je že segala skoro do polovice palube. Žene so molile z deco: črni oblaki so viseli nad njimi in iz oblakov je zrla smrt na vse žrtve.

»Vse življenje sem se mučil in sedaj vsega ko-

nec; kaj mi je mar življenje, nečem biti berač! vsaj te preproge ohranite, peljem s seboj bisere, dragocene bisere, vse svoje imetje«, zdihoval je lastnik, smirniški žid.

«Na ladiji so milijoni. Rešite, kar morete, iz vsakega napravim bogatina, samo te bisere mi ohranite in preproge».

«V morje morajo ti zaboji!» velel je kapitan.

«Raji mene zaženite noter nego te zaboje, vsa vaša ladija ne stane toliko in ž njo vi vsi!» zdihoval je žid Elija.

«Hitro, hitro — voda priteka. Tudi ti pomagaj, vse se muči in samo ti —»

In v tem trenutku so vrgli v morje dva zaboja z dragim suknom, dragocenimi smirniškimi preprogami in biseri, za katere bi žid skupil v Trstu tisoče.

«Gorje — gorje!»

«Premakni se, žid, primi za lopato, saj si dosti močan. — Te-le zaboje dol!» zapovedal je zopet kapitan.

«Ojej — ojej! vse moje imetje, berač bom, ali nečem biti!»

«Vrzite to jamboro! Zadenemo morda kam».

«In v trenutku je orjaški hlod padel v razburjeno morje.

«Koliko krogelj imate še?»

«Tri, gospod!»

«Streljajte».

«Ojej, ojej, moje blago, moje imetje, vse življenje sem se trudil».

Vsa ladija se je stresla, ko so zagrmeli topovi v triminutnih presledkih.

«Vsi delajo, žid, ti pa zdihuješ? Vzemi lopato ali pa pojdeš za zaboji».

«Pri kraju smo, gospod, tam se sveti, nekoliko bakelj in dva čolna gresta naproti», zaklical je nekdo na ladiji in res sta plula dva velika čolna po razburjenih valovih k nesrečnikom.

VII.

V čolnih tiho in temno, kakor bi ne bilo žive duše v njih; vendar sta se pomikala in kmalu bila pri potapljajoči ladiji.

Prispeli so k njej na obeh straneh, pa nikdo se ni oglasil, nikdo podal roke revežem,

«Vrag, ali ste ljudje ali vrag?» zavpil je kapitan, ali jedva je izrekel to, že se je zvrnil čez levi bok v morje.

«Roparji!» zavpili so na ladiji in v trenutku sta bila čolna pri ladijah.

Nekoliko mož je stopilo v ladijo.

Drugi strel je zabobnel in dva brodarja, katera sta zagrabila za sekire, da bi presekala ladijo in utopila se s potniki v morju, padla sta mrtva v valove za kapitanom.

«Ničesar nimam, v zabojih so same stare cunje, samo stare cunje za papir, peljem jih v Trst», kričal

je smirniški žid. «To so krivi biseri, samo barvano steklo».

Ali možje ga niso poslušali; zaboje, kateri so še ostali v ladiji, vzdignili so krepkimi rokami in jih izpustili v čolne.

«Roparji — vražja druhal! Ropate me reveža!»

Bogati žid je zadnje besede že izustil v valovih.

«Nikomur ne prizanesite, pobijte vse». Zaklical je mladi mož, ki je stal na ladiji pri svetilni. Danes se ni dotaknil sam ničesar, ukazoval je samo.

«Tudi to dekle? Tako lepa je!» uprašal je smejoč se ropar. Držal je v naročju mlado deklico, jedva šestnajstletno.

«Ladija se že potaplja! Hitro dol — čelo je že v vodi», zagrmel je načelnik.

«Samo dva sva tukaj. Pojdi, golobičica. Ne smeš ostati tukaj».

Deklica je napela vse sile; ali razbojnik je bil močnejši.

Še le sedaj je opazil načelnik mlado deklico v naročju tovariševem in stresel se je; njune oči so se vjele. Deklica je bila v resnici krasna, zapeljiva v tem resnem položaju.

«Škoda je je, gospodar; mrzi me že ta osamelost, in ta-le mi ugaja, kakor duhovnikova duša vragu. Pusti mi jo!»

Ali poveljnik jo je iztrgal roparju, pritisnil njeno lice k ustom, nekaj zašepetal in v trenutku je bilo dekle pod vodo.

Bilo ji je tam bolje nego v objetju razbojnikovem. Bilo je to prvo dobro delo Kiuperlega, da je danes deklico rešil iz krempljev jastreba; ali v trenutku se je zopet kesal tega.

«Vaju tudi ni nihče ubranil, ti moja mati in moja sestra v haremu skaderskega paše, nihče ne, da si se sama ostrupila z opijem, moja mati», zamrmral je. «Ali imaš tudi ti jedno?» uprašal je s temnim glasom mladeniča, ki je sedel njemu najbliže in pritiskal na prsi mlado ženo, ki si je obupno ruvala lase.

«To je sestra one!»

«Imej jo, ali samo, dokler ne priplujemo k bregu».

«Meni tega ni pustil, in bila je lepša, dvakrat lepša. Vendar se okoristim z drugo in videli bomo, ali si upa vzeti mi jo, jezil se je na tihem razbojnik, ker je izgubil zaklad.

Kiuperli je stal na koncu čolna in gledal, kako se je potapljala ladija pri umirajočem svitu svetilne in se divje smejal. Ni slišal, kakó je vpila za njim mlada žena, a ko bi slišal, gotovo bi se še bolj smejal.

«Saj so tudi ljudje, čeprav niso Turki. Skaderski paša, ki me je pripravil ob očeta, mater in sestro, je bil tudi človek; naj tedaj trpé in bodo trpeli, dokler bode Kiuperli živ».

«Kiuperli!» poklicali so roparji svojega načelnika, in to upitje je udušilo vzdih mlade žene.

«Mnogo blaga, mladeniči?» uprašal je Kiuperli z ledenim glasom.

« Mnogo tapet in preprog, dva polna zaboja dragih, krasnih preprog, pravih, turških. Pač je vedel ta žid, zakaj pravi, da pelje cunje na prodaj, za papir v Trst ».

« Jutri bodete prosti za to. Vožnja se nam je posrečila! »

Čoln se mu je zazibal pod nogama, ko so se valovi šilno zagnali va-nj.

« V vodo baklje! Pri bregu smo. Že vidim skale ».

« To bi bil vesel dan s tem dekletom! Ali kaj! On ima svojo in nam ne privošči ničesar. Bes te plentaj! » zagodel je mornar, ki je sedel z mlado ženo na zadnjem koncu ladije.

Zopet je revica zavpila. Kiuperli je čul ta obupni krik, ali ni se obrnil, ampak nepremično je gledal v valove, ki so se, kakor se mu je zdelo, bali tega čolna, na katerem je stal « car » Jadranskega morja. Visoki valovi so se mu tudi ogibali in mu delali prsto pot k bregu.

« To je za mater, za sestro. Tudi oni sta upili, nihče jima ni pomagal; morali sta si sami pomoči. — Kakor raki lezemo, to trpi večno, niti četrť ure nismo od brega in vozimo se že pol ure. Vse vas pomečem v morje, saj lahko plavate, sam pridem poprej », kregal je svoje druge, svoje podložnike vladar Adrije.

Še se je razlegalo po obrežju klenkanje zvonov in v silni temi so tu in tam brlele luči; ali da bi bil Kiuperli pomagal ladiji potopiti se v brezdanje morje

in si potem upal med ribarske rodbine, na to ni nikdo niti pomislil.

«Do jutri bodo ti neumneži klenkali in s temi bakljami morejo še svetiti, ko bode že solnce nad skalami», izustil je zaničljivo Kiuperli; na bregu je skočil iz čolna in kmalu ni bilo ni sluha po razbojnikih. Zaboje s plenom so odnesli nekam v skale, nekaj razbojnikov je jadralo na obeh čolnih ob obrežju proti severu, k stražnikom samim. Tam so bili najbolj varni.

VIII.

«Reveži!» pravili so drugo jutro ribiči na obrežju. «Glejte, ženska, skoro še dekle, pluje k nam in tam je videti plahte. Bila je to v resnici lepa ladija. In tako blizu».

«Ni mogoče!»

«Poglej. Tam se tudi nekdo drži jambore. Les je okrvavljen».

«Pri moji veri!»

«Oznani to stražnikom. Saj vendar ni bil tu zopet».

«Bog ga nas varuj! — Nikamor ne hodi. Zakaj bolje ne pazijo. Pred nosom se jim to godi, nas pa zmerjajo, zakaj ga ne ujamemo».

«Ali ste imeli vihar po noči?» uprašal je orjaški mož mornarje, odet s prosto mornarsko obleko.

«Da, in stala je nekaj žrtev», odgovoril je vaški starešina.

Ribiči so se postavili zadaj in ogledovali z bojazljivimi pogledi ptujca.

«Kje so pa straže? Gotovo so zopet zaspali pri kaki pojedini».

«Tako bo, tako!» prikimaval je starešina.

«Pojdimo po nesrečnike, da jih pokopljemo. Pripeljite čolne».

«Ali niste videli nikogar po noči na bregu?»

«Nikogar; bila je tema, huda tema».

«Dva čolna sta šla revežem na pomoč, ali ni nič pomagalo?»

«Nič», pritrtili so neznanemu mornarju ribiči.

«Hitro odveži in ne dregaj dolgo. Zopet se temni na zahodu. Vsaj pokopljimo jih. Pojdite domov po drogove, jaz pa skočim mej tem po duhovnika. Z Bogom, gospod!» rekel je starešina in se ni niti ozrl na tujca. Še le po nekaj stopinjah ga je pogledal. Orjaški mož je stal še dalje časa na bregu in gledal mrliča, ki so plavali po valovih.

Starešina je pospešil korake. Vesel je bil, ker je našel izgovor, da mu ni bilo treba ž njim govoriti. Tudi ribičem je bilo nekako tesno pred tem velikanom. Čeprav so bili krepki možjé, vendar so se bali Kiuperlega; kajti niso se motili. On sam je stal pri njih. Prišel je pogledat svoje delo in bil ga je vesel.

«Bojé se me, prav je, da se me bojé; bolje je nego če bi se ne bali. Njihove vasi bi gorele, njihove žene in otroci bi se topili in ribiče bi dal natekniti na smolnate kole. — Ko se bom ženil, povabim zató vse na ženitovanje, vsakem dekletu v vasi pošljem ženitovanjsko darilo, da bodo vsi vedeli, da se ženi

pokažem mu, da nas vodi samo za nos, kakor bi bili za to tukaj. — Še sedaj mi brenči v glavi, kakó je ta hudič zaškripal z zobmi», hudoval se je komisar tudi nemški.

«Ti poprašuješ po meni?»

«Po vas gospod».

«Govori tedaj».

«Želim z vami govoriti na samem, gospod, da naju nikdo ne sliši».

«Ali je to taka skrivnost — glupec?»

«Taka skrivnost; — ali glupec nisem. Zvest podložnik sem dunajskega cesarja, kateremu hoče nekdo drug vzeti vladarstvo na morju».

«Ali veš ti kaj o njem?» nasmehnil se je komisar: ali jedva se je nasmehnil, stresel se je. V grlu ga je nekaj prijelo — suhi kašelj. Trpel je za njim. Imel je sicer že dolgo mir pred njim, ali danes se je bolezen vrnila. Ali molčal je, ni zaklel, ker je hotel zvedeti, kake novosti mu prinaša mladenič.

«Puško moraš pustiti zunaj pred vratmi, ta nož tudi deni proč, ker mornar ne sme oborožen govoriti z uradnikom. Ko pojdeš domov, vrnem ti zopet puško in nož. — Vidva se postavita k vratom, ker pri vratih mora stati straža, če govori cesarski komisar s tujcem, da nihče ne čuje in ne izvé uradnih tajnostij. Pojdi torej!»

Čeprav nerad, dal je vendar mladenič dragoceno puško v roke stražnikom in dolgi bistri nož, podoben janičarskemu jataganu. Prvikrat je dal danes ptujcu

orožje; ali danes je bil tudi prvokrat pred cesarskim komisarjem, s komur bajè ne sme nihče govoriti v orožju.

X.

Na straži pri vratih je stal mladi mornar, ki se je norčeval s Stolo Giovannijem onikrat, ko so se vračali brez uspeha od lova na Kiuperlega domov, in se je smejal zopet tako potuhnjeno.

«Boji se ga in zató mu je zapovedal, odložiti orožje, in zato tudi mi tukaj stojimo. Baba je ta komisar, kakor ona, ki hodi pobirat treske v gozd. Ne vem, kakó je ta tudi postal komisar. — Seveda zató, ker je Nemeč, kovani Nemeč, in pri tem glup, kakor oni v Spljetu. — Ali tega mladeniča poznam dobro, ker sem bil že večkrat v njegovi vasi. Starešinin sin je, bogataš in ima tam nekje v skalah dekle. Tudi njo poznam, čeprav sem jo videl samó jedenkrat nad morjem na skali, in obhajal bo baje sedaj ženitovanje. Ali zakaj prihaja v stražnico?»

«Prišel je povabit komisarja na ženitovanje», rekel je drug.

«Kaka želva si ti! Ali ne veš, da ne vabi v Dalmaciji nikdo uradnikov na svoj dom in da jih le neradi vidijo, zlasti pri morju, in da se le neradi srečujejo z njimi? Zgodilo se mu je kaj in zato želi uradnika, pa tudi to se mi zdi čudno; zakaj tukajšnji ljudje ne iščejo pomoči pri uradu, temveč si poravnajo

vse kar sami mej seboj, in uradi se ne mešajo v njihove razprtije iz svoje volje, če jih prav kdo ne kliče».

«... Nečem plačila, pustim vam je, ker moj oče ima dosti imetja in jaz bi se sramoval, ko bi hodil za plačo v urade», rekel je mladenič gospodu komisarju.

«Dobri, zvesti, podložnik! Pa bodeš tudi pohvaljen za to! Vse povem tam, natanko povem; tudi to deklico dobiš za ženo, na to ti morem dati roko, in vedi, da še nikomur ni uradnik podal roke razun drugemu uradniku. Jaz sam pojdem s teboj v skalovje k staremu možu in bom govoril mesto tebe s starcem o Ilj — — Ali kakošno je to ime! Človek si ga ne more zapomniti. Čudno imé in še bolj čudno ljudstvo! Takega ni pri nas na saksonski meji», govoril je uljudno uradnik, mel si radosti roke, in njegove oči so begale nestržno po tihi morski gladini.

«Ali nikomur ne smete povedati, gospod, kam merite; sicer bi to izvedel, Iljuško odnesel v svoje votline in vsa naša vas bi občutila njegov srd. Jaz sem mu gledal iz očij v oči, ko sem šel gori na skale, pa se ga nisem bal. Naša vas bi pogorela in ribiči bi se vsi do zadnjega potopili v morju s svojimi rodbinami».

Že vem, kakó se je treba spraviti na-nj, in to mi že pripustiš, ker sem tukaj že petdeset let in moji tovariši so ujeli nekaj takih ptičev!

«Takih gospod?»

«Seveda takih».

«A moj oče je tukaj že šestdeset let in moj ded je živel tu osemdeset let in je vendar pravil, predno je umrl lani, da takega razbojnika, kakoršen je Kiuperli, Jadransko morje še ni videlo».

«Ker ni bil nikjer in ni videl ničesar! Pravim ti in verjemi mi, da so nekaj takih ptičev že polovili moji ljudje. Ali pohvaliti te moram, ker si nam to povedal. Rekel sem že, da te ne pozabim, ko pridem v Zader, in dunajski car ti pripravi na svoje stroške ženitovanje. — Takó torej pridi jutri, ali zeló rano, in k temu dekletu ne smeš, — ali razumeš? Še pojutranjem in potem boš vedno pri njej».

Duri v izbi so se odprle in stražnik je naznanil gospodu komisarju nekega starca.

«Kakega sivca?»

«Ne poznam ga, gospod».

«Ne morem danes. Pojdi tam-le skozi druga vrata, da te ne opazijo. Ob bregu ne hodi, pojdi po skalah, saj zi znan ž njimi. Poznam dalmatinske sinove. — Jutri pa pridi zgodaj ali k temu dekletu ne smeš, zapomni si to!»

«Noče iti stran», naznanil je zopet stražnik pri vratih.

«Ne morem. V glavi se mi vrti od današnje noči», razjezil se je gospod komisar.

«Puško in jatagan?» uprašal je mladenič gospoda komisarja.

«Do jutri moreš pustiti oboje pri meni. To je

more tudi pomoliti očenaš; privoščim mu ga. Iz takih ust gotovo pomaga!»

Nakrat se je ustavil starec in se udaril močno po čelu, da se mu je zavrtilo v glavi.

«Ti neumna glava, požabljaš, da nikomur ni nič do tebe. Najbolja bo za te še kroglja. Ali bi se mogel zopet vrniti k tej deklici, povrniti mir mlademu srcu, katerega si razdejal s svojim ostrim jezikom? Zakaj si izlil ves gnev predučeranjem? Nikdar ne postane iz tebe oni stari, mirni mornar, niti kaplje krvi onega ne bo imel, ko bi tudi živel še štirinajst let v skalovju. Vedno ostanesh Izmail, pošast, katero izreče vsakdo s kletvo. Sam se pripravi za smrt in pripraviš se najbolje. In Iljuška? Lahko gre k dobrim ljudem, k temu mladeniču doli v vas, dobro se ji bo godilo pod njegovo streho, boljše nego se ji je godilo pri meni, ko še ni vedela, da moje roke je omadeževala kri njenega očeta. — Moja žena, moja hči! Vi že ne živite, ali sinek živi nekje do danes, sinek, kateremu sem pravil, da bo jadranski car, ali ne vé o svojem očetu in oče ne vé o njem — nikdar ne izvesta drug za drugega. . . Proč pojdi — proč pojdi od mene. zakaj se plaziš za menoj, razbijem ti glavo, kakor drugu tvojemu učeraj. Ne hodi za menoj, pravim ti, ne segaj po meni, ogenj so tvoje roke. Sam hočem hoditi danes po skalovju in misliti o tem svojem življenju, sam; pojdi od mene, sicer te ustrelim in ti razbijem glavo, roka se mi trese, ali tvojo črepinjo še zadene: zadnjikrat te svarim. — Stoj, niti korak

dalje! » zagrmel je starec, prijel za samokres, nameril ga v modri vzduh, kroglja je odrčala, nad skalo je zatrepetal pič in padel k starčevim nogam. Zopet je pripravil starec puško za drugi strel in se divje smejal.

« Tako naredim vsem, ako bodo hodili za menoj, in rešim se jih. Pač ne pride nihče več za Jeronom — za Izmailom ».

Dva dni je blodil starec po skalovju, dva cela dneva in jedno viharno noč. Čul je strele iz topov, mislil je, da kličejo na pomoč; ali odšel je dalje od obrežja, da bi ne slišal strelav, ker ga je vse, tudi klenkanje zvonov, spominjalo na že davno minole noči v njegovem življenju, pod kojih plaščem je hodil na morje in pomagal potapljajočim se ladijam, kakor Kiuperli. In vso to črno, burno noč se mu je zdelo, da gleda okoli sebe vrste svojih žrtev, in najbližje stariše Iljuškine. Ali ni streljal na nje, govoril je ž njimi tiho, prosil jih z razpetima rokama klečeč na goli, mokri skali, da bi mu odpustili, da izda Kiuperlega sodišču. In šel je v resnici tje; ali gospod komisar ni imel časa.

XI.

Zopet se je topilo solnce v morje; samo polovica ognjenega kolesa se je še rudečila nad vodami, in druga polovica je bila v vodah in te vode so takó rudele, kakor dekleta ko hodijo fantje k njim v vas. Tudi solnce je k njim hodilo v vas vsak dan, vselej zvečer in ljubilo jih je, kakor nožen mladenič ne zná.

Vode so se veselile, da imajo vsak dan ženina! Zató se večkrat tako razjezé, ako se priženó oblaki. Zató prežé po ljudeh in zató jih požirajo, ker ne vidijo ženina. Krasne neveste so te vode, v resnici krasne, ali svojemu ženinu so zveste, vedno zveste; sicer bi ne zarudele, ko ga zagledajo in se ne bi vzdigovale tako, da bi boljše čutile njegovo gorko lice in ne jezile bi se, če ga ne vidijo.

Kiuperli je držal besedo, da pride, ko zaide solnce v tretje in potem gre k staremu očetu, da ga poprosi za Iljuško.

Dekle ga je čakalo na skali.

Ali danes se je je ustrašil, ker so se njene kakor smaragd zelene oči kalile, in ni bilo videti na belih licih rudečih cvetk, in skala se je blestela od solza, katere so padale iz Iljuškinih očij.

Deklica je povedala Kiuperlemu vso to povest, niti jedne besede ni izpustila in Kiuperli je poslušal, kakor bi stal ob temni noči na bregu, kojo tu in tam razsvetljuje blisk, in poslušal, ali ne buče odkod topovi in ne kličejo ljudje na pomoč, da bi jim šel pomagat. . . . .

In ko je Iljuška končala povest, ni rekel ničesar, le debelo roko si je položil na čelo. Bilo je gorko, palilo bolj nego solnce, ki je poljubljalo vse te vode — svoje neveste, in Iljuški so se zopet zalile oči s solzami in na licih so se svetili biseri, ki so drug za drugim padali na skale in se razlivali — raztekali.

Ni ji rekel, da bi ne jokala, z besedo je ni potolažil, in vendar bi jo moral, ker še nikdar ni bilo Iljuški takó hudo. Pač je ni mogel tolažiti, ker je premišljal o nečem in si hotel s to močno roko, katero je dejal na visoko čelo, priklicati spomine iz najmlajših let, iz otroških let, katerih se človek takó malo spominja in se mu vse le zdi sen, česar se spominja, ali tako miren, sladak sen.

Njegova mati je bila tudi žena revnega ribiča in njega sestra hči, revna hči reveža, kateremu Bog ni dal ničesar razven na pol strohnelo streho, cunje za obleko in mah za blazine, ali za to lepe obraze, izmej vseh najlepše. Skaderski paša je tudi to ženo s hčerjo in sinčkom ukradel, in ta ribičeva žena je zadušila hčer, ko je prišel k nji, in sebe ostrupila z opijem, in ko je dorastel v mladeniča, šel je mej ljudi, prašal po očetu, pa nikdo ni vedel o njem. Razrušena je stala njegova rodna vas in ni bilo v nji človeka. Po tem se je spustil na morje, našel tovariše in se maščeval za mater in sestro na vseh ljudeh. Ali to že vemo iz njegovih ust.

Zopet se je prijel z močno roko za čelo, skozi zaprta usta je prodril globok vzdih, da se je stresla Iljuška.

«Sedaj ne pojdem nikdar več od tebe, moraš me vzeti s seboj, bojim se tega starca, ki me je vzgojil z rokama, ki sta morda zadušili mojo mater in sta brodili v krvi mojega očeta. Takoj odideva skupaj, takoj; ali na morje ne smeš več, daleč od

tod pojdeva, kjer te ne poznajo» zašepetala je deklica in sedla bližje k njemu.

Ali danes je ni vzel mož v naročje, kdo vé, ali je slišal, kaj mu je pravila?

«Moram ga poznati, k njemu pojdem — moj oče mi je pa pravil, da bom še car Adrije, in jaz sem ga uprašal, kje je ta Adrija, on mi je pa vselej kazal na sever. V resnici sem car Jadranskega morja, in on? Ne moti se, Iljuška, Kiuperli — se ne moti», zavpil je glasno; ali ni zaigral smeh na njegovih ustnah, poprej neka trpkost in boleost, kakor se je prikazala le redko na njegovem obrazu; ne redko, nikdar ni bil takšen.

«Ali ne pojdeš več na morje? Daleč pojdeva od tod! Moj varuh se ne vrne več, tri dni ga že nisem videla, cele tri dni, Kiuperli, in brez tebe bi bila uboga sirota».

«Pri meni boš, Iljuška, ne pri njem, pri tem peklenščku», začul se je zgoraj glas Vasilijev, za besedo je zadonel strel, skalo je ogrnil dim in ko se je vzdignil kvišku, zatrepetalo je zadnjikrat Iljuškino srce; Kiuperli jo je držal v rokah in položil svojo glavo na bele prsi, iz kojih se je valila v curku kri, da bi poslušal, če še diha. Mladi mož je pritisnil trdo njen obraz k svojemu obličju; držal je tudi Iljuško nekaj časa v svojih rokah, potem jo položil zlehka na skalo, ustal in se ozrl okrog.

XII.

Uprav pod skalo sta se prikazali dve ladjici z nekolikimi čolni, v čolnih so se zabliskala bodalca v svitu potapljajočega se solnca.

Kiuperli ni zinil niti besede; po skalovju sta se razlegla dva strela in dve telesi sta padli nakrat, dva stražnika. Meril je dobro in že je mislil skočiti smelo v morje; ali v tem je pribučala kroglja in se zarila Kiuperlemu naravnost nad srce.

In ko se je zopet vzdignil dim, stalo je že več mož pri truplih, pa molčali so.

Samo belolasi starec se je smejal, priril se k Kiuperlemu, zganil se k njemu in ga stresel.

Le počasi, kakor iz snu so se odprle oči, velike, črne oči; pogledal je bistro starca in vzdihnil:

«Ali veš, koga si ustrelil?» zašepetal je tiho. «Svojega Stašo. Iljuška mi je povedala tvojo povest, tam-le leži, vrzi naju oba v morje.»

Nikdo ni slišal, kaj je rekel, in starec se je še bliže nagnil k umirajočemu — sinu.

«Jaz sem te ustrelil, dete, jaz z lastno roko, s to-le, Staša, ker si mi hotel odvzeti hčer — nisem vedel, da ubijem tebe. — Oče je umoril sina!» zaupil je grozno, pošastno, starec, izpulil kito belih las, vrgel jih proč in jih zopet ruval.

«Hotel sem priti danes z Iljuško k tebi, da bi mi jo dal.»

«Jaz sem prišel sam, ali v družbi vragov k svojemu

otroku, ubil sem ga sam in Vasilij Iljuško. — Tiho, ne šepetajte, car Jadranskega morja umira. Vidite, da tudi morje ne diha, da je tudi tiho, ne vzdiguje se, ker umira njegov kralj; še-le jutri bode bučalo in grmelo, bliski bodo švigali in sinovi bodo plakali po svojem carju. — Tiho, ne hodite sem, to je moj sin, moj Staša in jaz sem Izmail z Jonskega morja. Od mrtvih je ustala pošast! — Ali mar nisem pošast, ko ubijam lastno dete, kličem na-nj sovražnike, na svojega Stašo, ki se je maščeval za mater in sestro in preganjal ljudi? Ubil sem ga, ko se je pripravljaj na ženitovanje s tem-le dekletom! — Vzemite me, vedite me, kamor hočete. Nečem več živeti, ker bi zopet ropal po vaših krajih in prišel celó do Zadra in Trsta. Jaz sem Izmail, na vašem morju sem potopil šest ladij; zato me že lahko obesite».

Gospod komisar je vzel že star papir iz žepa, razgrnil ga in čital. Po vsaki vrstici je pogledal starca in vselej se je zasmel.

«Izmail iz skadarskega pašalika — Jeron po krstnem imenu?»

«To sem jaz; ali tam imam še črne lase, sedaj so že beli, ker je od tega časa preteklo že štirinajst let — nazadnje sem ustrelil lastnega otroka. Iz moje krvi je Kiumperli — moj Staša. Nisem mu pravil zaman, da bo imel dosti jesti, da bo car Jadranskega morja, kadar nismo imeli ničesar jesti, ne on, ne jaz, ne hčerka in žena. Ono deklico sem vzgojil, to je moja varovanka, Iljuška. Moja hči se je

tudi tako imenovala in je bila tudi zelenooka, zelenolasa.

«Zvežite ga», zapovedal je komisar. «Hudoben človek je, kakor Kiuperli, ki je poginil».

Stražniki so padli na starca z verigami, ali starac je hitro poskočil in nameril proti njim samokres.

«Kroglo dobi v grlo, kdor seže po meni. Brez železja pojdem; ali spremljevali me ne boste, ko bi bil tudi ves polk tu. Pekel mi pomaga proti vam, saj mi je že tolikrat pomagal».

«Ali se ga bojite?» zavpil je komisar; ali nikdo se ni ganil. «Zapovedujem vam to jaz, cesarski komisar in vaš predstojnik!»

Dva sta se zopet lotila starca, ali oba je zavalila jedna kroglja na zemljo.

«Palite va-nj!» velel je komisar.

Nekoliko strelav se je razleglo po skalah, in krog in krog je bilno polno dima.

«Izmail — Kiuperli!» razleglo se je nad morjem, da je krik utopil puškin strel.

In ko se je iznova vzdignil dim proti nebu, ležal je pri sinu oče, krčevito stiskal glavo na njegove prsi, iz katerih je tekla kri na štirih krajih.

«Nesite vse na ladijo!»

«Tudi dekle?»

«Vse, pravim», hudoval se je komisar, in sam bi bil ščripal danes z zobmi, ko bi katere imel, ker ni mogel nikogar dobiti živega.

Naglo so položili mrliča v ladijo, Kiuperlega z Izmailom, Iljuško in štiri stražnike.

K Iljuški je sedel mladenič, vzел jo v roke, pogledal v njene zelene oči, — sklonil glavo k belim prsim, ali morda še dihajo; ali zinil ni besede, in njegove oči so se svetile z divjim bleskom. Čudno mu je bilo pri srcu, in tudi stražniki so bili nenavadno tihi. —

Morje je bilo mirno. Solnce se je že potopilo v valovih in nad ladijo so zopet letali ptiči hudourniki, dotikali se s perotimi jader; ali letali so mirno, in v ladiji, kjer je ležala Iljuška v rokah mladeniča — Vasilija, ni nikdo izpregovoril besede.

Nemo so gledali stražniki sedaj na orjaško postavo Kiuperlega in čudili se ji, sedaj na mrtvo deklico. Zdelo se jim je, kakor bi pravili drug drugemu, da še nikdo ni videl takega dekleta in da bi bilo še sladko poljubiti to mrzlo, blede lice.

Mornarji so pravili, da je zató komisar na drugi ladiji, ker se boji, da bi ne oživel Kiuperli z očetom, in da bi ti stražniki tudi mogli še živeti, ko bi bil bolj zvit komisar v tem okraju.

Lahko so govorili tako, ker je komisar nekaj pisal na papir in se veselo nasmehnil pri vsaki besedi. Bilo je gotovo uradno poročilo za Zader o današnjem dogodku.

« Hej, Stolo! pripeljali smo Kiuperlega in zató imaš prostost, da ga moreš pogledati. Pili bomo, štiri dni bomo pili obljubil nam je gospod komisar, in ti moraš biti pri nas », klical je dalmatinski mladenič staremu, glupemu Lahu. Imel je že navado, dražiti

svojega predstojnika, ali znal ga je tudi takoj pomiriti.

« Le poglej ga. To je Kiuperli in njegov oče Izmail ».

« Izmail? » začudil se je Stolo. « Tudi njega sem preganjal po morju in odgnal sem ga, da ni več prišel », hvalil se je potomec beneških nobilov. — « Kaj mi je mar, če ga imate, ko nisem bil jaz zraven. — Hudoben je ta komisar, trd Nемеc, in nam Italijanom ne privošči ničesar. Saj vem, zakaj nam ne privošči. Od pamtiveka nam Nemci ničesar ne privoščijo. Ali Stolo Giovanni tudi ne bo dolgo na dalmatinskem obrežju, ker bi bil lahko v Benetkah « ciceron » *). « Ciceron » bom, ladijo tudi dobim sčasoma ».

Mladi Dalmatinec pa se je smejal Benečanu, da takó silno hrepeni po gondoli.

« Ne smejaj se, mladič. Ti ne veš, kakšno je življenje na beneških lagunah. Mnogi otroci nobilov, bogatih nobilov, so gondolijeri. Raji bom v Benetkah berač nego v Zadru ali na Dunaju milijonar. Tega ti me razumeš, ker je hodil tvoj oče z bičem za voli, jaz pa razumem, dobro razumem. Takoj pojdem h komisarju in mu povem, da naj me izpusti iz službe ».

V resnici je šel k njemu. Prav nič se ni čudil Kiuperlemu, tudi Izmailu ne in ne zelenooki deklici, pri kateri je sedel Vasilij tiho, kakor bi onemel. Gladil jo je in ji ravnal lase, ovijal jih okoli glave in belega, ali mrzlega čela.

*) c i c e r o n je človek, ki tuje vodi po mestu in jim razkazuje znamenitosti. U r e d.

Puške ni imel; vrgel jo je daleč v morje, ker je ustrelil Iljuško; samó za pasom se mu je svetil nož.

N so ga odganjali od nje; sam jo je najskrbneje čuval.

Stražniki in mornarji so obhajali danes veliko noč. Take niso imeli, odkar žive na dalmatinskem obrežju. Gospod komisar jim je dal sod dobrega in pravega vina.

Jedini Stolo Giovanni se ni niti dotaknil ničesar; jezil se je na vse, ker ni bil zraven, ko so dobili Kiuperlega, in pripravljaj se je na pot v Benetke.

Zvečer se je nakrat zatemnilo nebo. Morje je zopet začelo težko dihati. Njega vzdihni so bili podobni votlemu gromenju za gorami. Vode so se zopet dvigale v višino za vsakim vzdihom, zjedini se v višavi in pljuskale ob skalo. Oplaknile so skale, odskočile žalostno, pa ne, ker so tako trde, ampak ker je mrtev njihov car, — ker leži poleg njega mrtva njegova nevesta, ker je ustrelil tega carja lastni oče, nevesto pa davni tovariš in ljubimec.

XIII.

Davno že ni služil več na dalmatinskem obrežju za komisarja Nemeč s saksonske meje; dobil je dobro plačilo in se v resnici preselil na Dunaj. Ali pri stražnici je še sedaj stalo nekoliko stebrov. Bila so že trohnela drva — jambore utopljenih ladij. Na teh stebrih so ležala ogrodja, gole, bele kosti, okoli je pa

vsak dan letal mladenič, odet v cunjje, brez pokrivala na glavi in čudnega obraza.

Iz reveža so se norčevali stražniki. Ali bil je vesel, če so se smejali, ko jim je na dolgo pripovedoval, kako so obešali na te stebre ljudi, ne ljudi, ampak pošasti, peklenske pošasti, in kako je ustrelil nevesto. « Bila je zelenooka; taka ne zraste več na dalmatinskem obrežju. Tam pri tej cerkvi, kjer stoji križ in rmeni, veli venec, leži Iljuška. Mene tudi pokopljite k njej, ko umrem, ker vam to pravim ».

Bil je Vasilij, ki ni govoril o drugem nego o pošastih in Iljuški. Vse druge predstave so izginile iz njegove glave. Stražniki so ga dobro poznali in so mu časih dali tudi kak grizljaj; sicer bi bil lakote umrl.

Odkar so izkopali na visoki skali pri cerkvi Iljuški grob in jo položili tje brez rakve, želel ni mladenič ničesar več, samo rakev je zahteval od gospoda komisarja za to, ker mu je povedal o Kiuperlem, — ni šel več v svojo vas, temveč se je klatil po skalovju.

Če so mu mornarji kaj ponudili, ni se zahvalil; le na trohnele stebre je vselej pokazal in rekel:

« Vi ne veste, kaj so pošasti. To niso ljudje, ampak vteleseni, pravi vrage; tu visé njihove kosti. Vse tovariše Kiuperlega so polovili in od tega časa je Jadransko morje prosto, brez strahu vi in dunajski cesar. Ali skop je ta cesar; še rakve ni hotel dati moji Iljuški; na pol golo smo revico pokopali ».

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 10. V Gorici, 10. febr. 1894. Cena 12 kr.

OSVETA.

Povest o razmerah v človeški družbi XV. stoletja.

Češki spisal Dragotin Sabina.

Poslovenil

Radoslav Knaflič.

Stric Martinek.

Obrazek s Slovaškega.

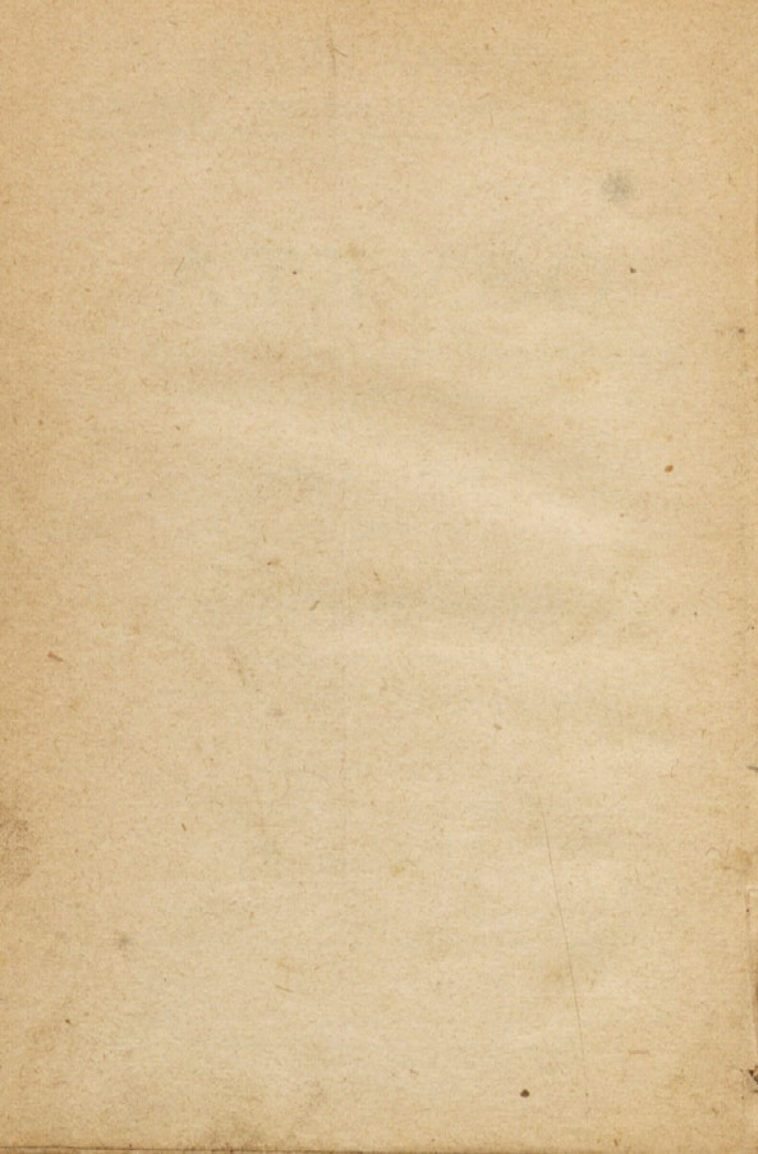
Češki spisala Gabrijela Preissová.

Poslovenil

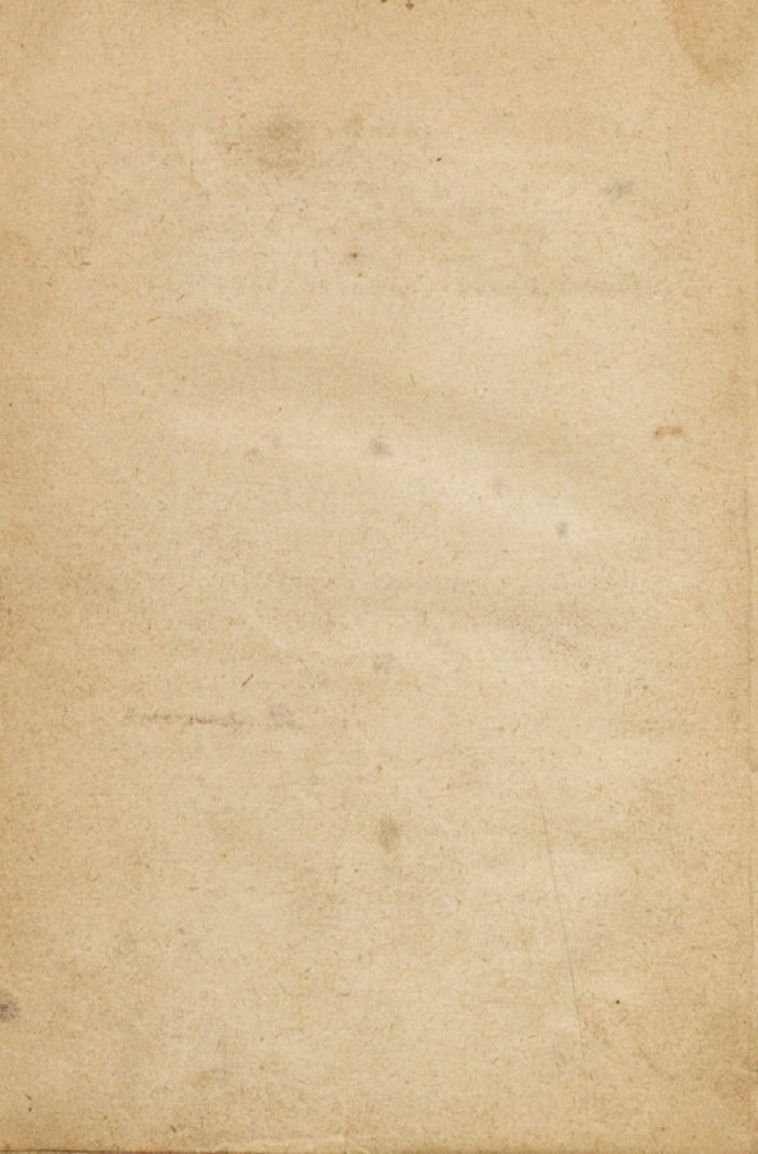
† **FRAN GESTRIN**

Osveta ali maščevanje

V gorah se še ni danilo. Po nižjih vaséh so petelini jedva naznanjali bližajoče se jutro. Le danica je, prikazavši se izza temnih gozdov, naznanjala s svojimi žarki nebeško jutro enako nâdam, ki prodirajo temo človeških potov po zemeljskem groblju. Jutranja hladna sapa je pihljala rahlo po bôrih, šuméc med vejami široke lipe sredi širnega gaja. Rosne kapljice so kot srebrni biseri trepetale na bujni travi, ki šumi pod nogami mladega, proti lipi hitečega mladeniča, a cvetlice, polomljene ž njegovimi koraki, kažejo sled njegovih stopinj. Dospevši do lipe se ustavi, kajti zdí se mu, da ga kliče nežni ženski glas. Ozré se in res zagleda belo, naglimi koraki proti sebi hitečo postavo,

„Kličeš li mene, Vela?“ se oglasi zatajenim glasom mladenič.

„Dâ, kličem te, Gárina, počakaj malo!“ zavrne

ga deklica, ter se mu utrujena po naglem begu vrže v naročje. „Samo danes ostani pri nas, Gárina!“ mu pravi, „zlá slutnja, grozen sèn, dà, žalostni spomini na današnji dan, ki je bil za našo rodovino vselej usoden, me ženejo za teboj. Moram te zadržati. Preloži svojo pot na jutri, kajti ni dobro, skušati neprijazne usode!“

„A kaj te napada?“ reče mladenič s posmehom. „Kakšna nezgoda me pač more zadeti? Saj sem te že sinoči na razstanku zagotavljal, da mi ne grozi nikaka nevarnost!“

„Oh, Gárina, ti ne veš, kaj se lahko zgodi! Kedaj pa je bilo človeškemu očesu dovoljeno, gledati v prihodnjost? Ali nas ne zadeva nesreča, kakor nepričakovani blisek z jasnega neba? Veruj mi, da ni zamán moja slutnja, le pomisli na današnji dan, saj je že od davna zaznamenovan z nesrečo našega rodù!“

„Ne boj se, golobica! Blisek in upor se odrazi na mojih močnih prsih. Noben ropar se ti ne približa, a ko bi se tudi osmelil tebe nasilno dotakniti se, ali nisem jaz oborožen z odločnostjo in močjo za maščevanje? Glej, ta nož je dovolj svetel, da odstrašim protivnika, dosti oster, da prebodem neplemenito srce njegovo! Za razžaljenje in krivico, storjeno komurkoli našincev, pade njegova glava, a njegovo telo vržem jastrebom. Torej se ne boj, draga Vela: na Gárino si nikdo ne upa!“

Deva se pritisne k prsom odločnega ljubljencea,

ki jo objame s svojimi jakimi rokami ter jo poljubi na čelo vročim poljubom. Njuna obraza gorita v strastnem objemu, kajti združila sta se dva prosto plapolajoča plamena.

„Ko bi ne bil baš današnji dan, ne vem, zakaj bi te zadržavala. A v ta dan je umrla hude smrti moja mati; spómni se, da je tudi baš v ta dan človeška sodrga kamnjala mojega očeta kot čarodejnika ter ga vrgla v Vltavo!“

„Veš li, kdo ti je dal mater odpraviti?“

„Ne vem; menda pač zla usoda, preganjajoča že od nekdanj naš nesrečni rod!“

„Nikoli! H... ski sodnik, ta sam, ki se zdaj sili nam biti na skrivnem prijazen; morda ga teži vest minulih grehov, ali pa se mi dobrika iz kakih drugih uzrokov, tega ne vem.“

„Za Boga!.... a ti odhajaš prav danes k njemu?“

„Pusti me, bojazno dekle! Nesreča naših očetov se mi mora nagraditi s srečo. Stari Borov, tvoj ded, ki je najjasnejše videči vedež našega plemena, bi me bil gotovo zadržaval, ko bi se bilo danes res česa bati. Poglej zvezde!.... naznanjajo mi srečo! Ali glej, že se začinja svitati. Bodi zdrava, Vela moja! Tretjo noč me pričakuj pri liži. Upam, da se vrnem bogatejši, nego li odhajam, torej proč.... proti vzhodu!“

Še jedenkrat privine k prsom ljubljenko ter naglo izgine v jutranji megli. Vela pa se ne umiri.

Dolgo še zré za njim v jutranji mrak ter se vrne žalostna k svojim zadružnikom, ki so med skalami krog ognja sedé prepevali pesmi, ona pa se ne more udeležiti skupnega rajanja. Zlá slutnja jej teži nežno dušo, večkrat se jej utrne solza iz jasnih očij, ki porosi njen obraz ter se, kaneča niz lice, poizgubi v rosni travi, kakor utripajoča in pozabljena zvezda z nebeškega oboka.

Na vzhodu se dani. Vrhovi gorâ se žaré, kakor oddaljene svetiljke, a krošnje dreves se pokazujejo v prvi jutrani zarji. Že je spoznati jelena, bežečega čez gaj globoko v šumo, in divje golobe, poletavajoče iz gnezda.

K zamišljeni Veli pristopi Vit, sloveč goslar iz ciganskega plemena, znan po vseh čeških krajih in povsod dobro došel gost, ne samo râdi svoje umetnosti, temveč tudi râdi svojega mirnega vedenja, ki je klátežem kaj nenavadno. Bil je tih, skoro melanholičen človek. Visoka postava, rjavi obraz, kakor vran črni lasi, a pogled izpod gostih obrvij, kakor dve v mraku izhajajoči luni, značijo njegovo osebo.

„Kaj si tako žalostna, lepa nevesta? Zimska noč ni žalostnejša od tvojega obraza! Niti ne prepevaš, niti ne plešeš, a vendar si bila prej najbi-strejša srna med sestrami. Tvoje pesmi so priljubljene v vsi deželi, vsakdo me na potovanju povprašuje po tebi. Zakaj tudi zdaj ne poješ? Strune tvojega cimbalâ pokajo druga za drugo, a glasbilo

trohni nerabljeno pod drevesom. Odkod ta izprememba? Vela!“

„Glas moj nima več tako jasnega zvoka, kakor nekdej; zato ne pojem. Ljudska prijaznost bi se mi izpremenila v posmeh. Da sem žalostna, praviš; mogoče, a nimam k temu pravega uzroka. Nekak mrak slabe volje polni mojo misel ter mi ne dovoljuje se veseliti. Nadejam se pač, da to dolgo ne bode trajalo. Hude sanje me često vznemirjajo, tudi današnja noč me je strašila s čudnimi prikaznimi.“

„Sama se jih lahko odkrižaš, lepa Vela; zdi se mi, da jih tudi sama vabiš. Hočeš se li razveseliti? Tedaj pojdi, hočem ti zagoslati šaljivo pesem, ti pa vzemi cimbele in sviraj z menoj. Obe ma bode pomagalo; kajti tudi meni ni za ples, le kedar s teboj sviram, se mi razveseli duša.“

„O nikoli! mož tvoje umetnosti pozna lepšo tolažbo nego li dekličjo družbo, a veruj mi — ne morem svirati, strune na cimbalu so vse potrgane.“

„Temu je pač lahko pomagati. Tukaj so strune!“ V mislih na te sem jih kupil v Pragi, upajoč, da jih od mene vsprejmeš!

„Zahvaljujem se ti, Vit“, reče Vela vsa iznenadena, „ali veruj mi, vendar ne morem igrati, vsaj danes ne morem. Tako mi je tesno,... le zagoslaj sam; samo prosim, ne pesmice za vse..... temveč samo za mene, ono pesmico, katero si sviral pod lipo v gaju ne vedoč, da te nekdo posluša.“

„In ti si mene poslušala?“ upraša Vit plamtečim obrazom.

„Čemu bi te ne poslušala? takrat so me zvoiki tvojih goslij najbolj zanimali.“

„Kakor mene tvoje petje, kadar v samoti poješ!“ —

Oba se zamislita. Ciganovo srce bije glasno, žareč pogled mu je uprt v dekličji obraz; hoče nekaj reči, a beseda mu zastane na ustnicah. Vela pa premišljuje stojé in s povešenimi očmi. Domislivša se nečemu, pogleda proti vzhodu ter hoče oditi.

„O počakaj, Vela!“ reče cigan, prijemši jo za roko, „počakaj ter mi povej jedino besedo. Ljubiš li Gárino? Ali je on res tvoj ženin? Reci dekle, ter odloči nad dragim življenjem . . . . .!“

Iznova se zamisli, a po obrazu mu kane solza, prva solza iz očes cigana Vita.

„Če ljubim Gárino, uprašáš? — Dà, bolje nego mi je mogoče reči. Ljubim ga nad vse in želela bi si dvojnega življenja, z jednim bi se njemu darovala, a z drugim se zanj žrtvovala!“

Ciganova roka omahne in dekle ga zapusti osamljenega. Tu stoji ob bukev oprt mož težkih mislij, uglobljen v žalostne občutke. Niti usta niti oko ne izdajata svetu njegovega zavriženja, vendar se mu v obrazu in vedenju ne dá popolnoma zatajiti tajna boleost. Jutranji vetrič se poigrava ž njegovimi črnimi kodri; goste drevesne veje šepetajo

skrivnostno nad njim, a škrjanček baš končuje svojo juterno molitev. — Vit se ne zmeni za ničesar; konečno prime za gosli, njihovi zvoki se mešajo žalostno v jutranjem rajanju narave. Strune doné zdaj nežno, kakor da se hočejo s šepetanjem vejic združiti v jeden glas, zdaj žalostno, kakor vzdih majnikovih vetrov, ki buče skozi borov gaj in zopet svirajo občutljivo in tiho, kakor šum valčkov na tihem jezeru, na katerem se dotikajo s svojimi peruti plavajoči labudi njegove površine. Zdaj se zopet vrste močnejši zvoki strun, vedno jače in silnejše odmevajo med pečinami in skalami, odmevajo vedno dalje in dalje, prodirajoč kakor silna struja nagle reke gozdno temoto, dokler se v globini gozda umirajoč ne poizgubé.

Cigani pri ognju in plesu utihnejo ter nemo poslušajo njegovo divno goslanje. Vela pa gleda, po strani stoječ, proti vzhodu.

* * *

Nikdar se ni po deželah češke krone potikalo toliko ciganov kakor v sredini petnajstega stoletja. Takrat so se te podivjane čete nahajale raztresene po vseh krajih. Njihovo nestalno in klatežno življenje, moč čarobnosti, copernij in vraž, katero jim je v teh časih skoro vsakdo pripisoval, kakor tudi domnevani dar vedeževanja, ki je posebno na prosto ljudstvo mogočno uplivalo, vse to je dajalo povoda različnim dogodbam in povestim o njih, kakor tudi različnemu mnenju med ljudstvom. Mnogi so

se jih bali ter jih sovražili, mnogi so jih pa tudi prijazno vsprejemali in jih celó vabili. Mnogi so jih sicer zametovali, a skrivoma so vendar verovali v njihovo vedeževanje. Mnogi so jim bili le na videz naklonjeni, hoteč se naučiti njihovega jezika, preučiti njihov značaj in skrivnosti, a vse zamán! — Cesarski uradi pa so te neredne in brezzakone klateže vedno dobro opazovali in jih preganjali; kajti njihovo prosto mišljenje, da se sme tuji ime-tek prisvojiti, t. j. njihova prirojena naklonjenost do kradeži je bila obče znana. Za teh časov je bilo vešenje in palenje ciganov na gromadi, kakor čarodejnikoŭ, roparjev in zločincev sploh nekaj vsakdanjega in navadnega.

Posebno pozornost je vzbujal takrat cigan Borov s svojimi zadružniki v severozahodni Češki. Borov, sedemdesetletni starec, glava mnogih ciganskih rodbin, je slul za nezmotljivega vedeža in znamenitega čarodejnika. Vsakdo se ga je bal, a vendar so dohajali k njemu ljudjé po več milj daleč, da bi jim z dlani prorokoval. Vela, unuka njegova, je bila po vseh krajih rádi svojega milega petja na glas. Še celo visokorodna gospoda se ni sramovala vabiti črmljeno hčer klateževo na svoje gradove, jo gostom predstavljati, poslušati njene čarobne pesmi, katere je vedno spremljala s cimballi, in jo bogato obdarovati. Najbolj sloveč in jako priljubljen med vsemi spremljevalci starega Borova je bil cigan Vit radi svojega divnega goslanja; na-

zivali so ga povsod „črni Vit“. Kjer se je pokazal on s svojimi gosli, onde so onemela vsa druga glasbila in dogodilo se je mnogokrat, da so pri njegovem prihodu kmetje in drugi gostje v gostilni udomačene in imenitne godce, ki niso bili ciganskega plemena, temveč so, smatrajoč svojo umetnost za pošteno in izdatno obrt, potovali od vasi do vasi, jih izgnali iz gostilne, ako se niso dobrovoljno umaknili priljubljenemu ciganu.

Vit pa, za take neljube dogodke nedolžen, je rad delil zaslužen plačo z izgnanci. Ta nesebičnost mu je pridobila pri znancih in neznancih toliko veljavo, da ni bilo človeka, ki bi ga sovražil, tudi med njegovimi sodružnimi cigani ne. V obče se je dozdeval biti ponosen, kar se je dalo sklepati iz tega, da je malo govoril ter se ni udeleževal veselice. Ali je pod njegovim hladnim obrazom krožila mrzla ali vroča kri, se ni dalo drugače razsoditi, kakor v samoti, ko je iz svojih strun vabil in izvijal skrivnostne, od drugih ljudij neslišane zvoke. Svojim tovarišem je često sviral pri plesu, sam pa ni nikdar plesal. Ko je med njimi veselost prikipela do vrha, dosegnivši skoro stopnjo zdivjanosti, a Vit je med njimi stoječ drgal z lokom po goslih z levo nogo ob tla udarajoč, tedaj se je zdelo, kot bi mu zli duhovi iz strun poskakovali in dražili plesalce, ki so kakor obsedeni obletavali Vita, čarobnika divnih zvokov. On je pa med njimi z

naslonjeno glavo mirno stal, samo oči so se mu iskrile in usta so se mu držala na smeh.

V takih trenutkih se je tudi Vit čutil nadahnenega z drugim duhom; večkrat se je zasmel glasno, a ta smeh ni bil podoben smehu razveseljenih tovarišev.

Kot mladenič in tudi ne v poznejših letih se ni bližal svojim zadružnikom; nikomur ni razodeval svojih skrivnostij, k vsem se je jednako obnašal; bil je torej sam kakor sivi oblaček, ki se odtrga od drugih ter pluje samotno po azurovem obnebu. Vsem je bil brat, a nikomur prijatelj.

Gárina, živahen sin raztresenega rodu, se je pridružil k sodrugom starega Borova ter si pridobil kmalu naklonjenost vseh in nekoliko tudi zaupanja Vitovega. Bil je mladenič živega in veselega značaja, nenavadne odločnosti. S spretnostjo in močatostjo je daleč proslul. Njegov značaj se je kazal v vsem djanju; strast ga je prevladovala v ljubezni, kakor tudi v sovraštvu. Bil je pravi pravcati cigan, živo udan klatežnemu življenju, pravi ljubimec prostosti in veselja. Oče mu je bil v Pragi preminil strahovite smrti. Ulica, v kateri mu je oče prebival s svojimi tovariši v družbi židov ter ž njimi vodil ne baš pošteno trgovino, se še zdaj imenuje v židovskem delu Prage ciganska ulica. Pražki meščani so bili mnogokrat iznenadeni z velikimi tatvinami, konečno so po dolgem zasledovanju naleteli na roparsko cigansko

druhal, ki se je skrivala v židovskem delu mesta. Večino ciganov so potopili, povesili ali jih na gromadi spalili, ostale pa so izgnali ter tako konec storili njihovemu rokovnjaštvu. Tem povodom je izginila tudi Gárinova mati, ne da bi se kdaj kaj izvedelo o njej, a očeta mu je zadela smrt na gromadi. Gárimo je vzel torej Borov k sebi. Leta so hitro tekla. Med Gárimo in Velo je nastalo neko sporazumljenje; naklonjenost drug do drugega je rastla od dne do dne, ne da bi se temu ugovarjalo. Borov se je po onem dogodku oddaljil od Prage, kjer mu je vsak dan pretila nevarnost. Podá se na zapadno Češko, kjer se mu je zdelo dobro biti; kajti proti svoji navadi so se cigani onde dolgo časa mudili na jednom kraju. Ondotnim prebivalcem ni bilo ljubo, da se jih niso mogli odkrižati, kajti ni minul niti dan, v katerem bi se med ljudstvom ne razglasila kaka vest o storjeni tatvini, ki je po pravici in krivici vsak kradež prištevalo ciganom.

Borov je bil sicer svojim podložnikom in tovarišem strogo prepovedal, dotikati se tujega imetka, a svobodnim klatežem ta prepoved ni ugajala ter se tudi niso ozirali na njo, kadarkoli se jim je nujala priložnost si česa prisvojiti.

Gárima se je malokdaj vzdržaval med svojci. Nestalna njegova misel ga je poganjala zdaj sem zdaj tje, kakor so to nanesele njegova svojevolja ali druge razmere življenja. Med vsemi združniki je

on najčešče hodil v Prago, kjer je po nasilni smrti svojega očeta z židi začeto tovarištvo nadaljeval ter ž njimi vsakovrstno tržil.

Prav takó ga je onega jutra neko opravilo gnalo, sicer ne v Prago, iz zádruge Borova in od ljubljene Vele. Po njegovem odhodu se Vela nikakor ni mogla umiriti ter je toliko časa moledovala na deda, da je privolil, podati se s svojimi cigani bliže mesteca H., kamor je odšel Gárina, ter se onde naseeliti. Ciganom je bilo pač vsejedno, šatoriti tu ali tam; zató so brez odlašanja upregli svoja sloka in stara kljuseta h kolam ter so se že istega jutra podali proti mestecu.

* * *

Mrači se. Míroljubni prebivalci mesteca H..... zapirajo in zaklepajo prodajalnice in vrata svojih hiš; kajti v teh časih ni bilo varno, sedeti zvečer pri odprtih durih. Samo po gostilnah postaja živahnejše. Tujci in domačini se zabavajo v pogovorih. Med vseobčimi pritožbami na slabe in nevarne čase je slišati zdaj tu zdaj tam kako tolažilno besedo, da se prihodnjost mora zboljšati.

Nad mestecem se kupičijo temni oblaki. Veter žvižga med hišami, naznanjajoč viharno noč. Na nebu ni vide'ti niti jedne zvezde. Trda tema je in nikdo si ne upa hoditi po ulicah. Le jedna v plašč ogrnena oseba se plazi senci enako tesno kraj poslopij.

Največje in najlepše poslopje v vsem mestecu je sodnija, kjer stanuje sodnik z dvema pisarjema. V prvem nadstropju se nahajajo njihova stanovanja, v prizemlju pa je svetovalnica, sodnijski urad, mučilnice in zapori. V plašč ogrnena oseba se ustavi pri uhodu v sodnijo ter potrka na vrata. Spoznavši sodnik prisleca po trkanju, mu gre sam odpirat vrata. Kratko potem stopi v sodnikovo stanovanje.... cigan Gárina.

„Zakaj tako pozno, Gárina?“

„Hočete li, gospodine, da se vam za dne prikažem tukaj? To bi bila prava! Ko bi mi ta plašč tako dobro ne pristojal, kakor da je moj, in če bi v njem vaša mestna sodrga moje telo ogrneno slutila, Bóga mi, da se nikoli več ne sestaneva!“

„Zakaj?“

„Mar vam ni znana razburjenost in ogorčenost vaših občanov proti nam ubogim ciganom? Kjerkoli sem pri gostilnah ali prodajalnicah prislušaval na duri, povsod so govorili samo o nas, kako bi katerega zasačili na nepravi poti in takoj se je škodoželjno naglašalo vešenje in palenje. Vidim, da je najskrajnejši čas, izginiti od tod!“

„Srečen pot!“ dodá sodnik s posmehom. „Prej mi pa povej, kako si izvršil najino pogodbo? Prinašaš kaj? — Ali te je volja, si še več denarja zaslužiti?“

„To sem skupil za prodane stvari“, reče cigan, mošnjo denarjev na mizo polagajoč. „Ničesar si nisem obdržal, prepuščam vam na voljo, dati mi moj delež. Tukaj le je pismeno potrdilo židovo za skupljeni denar“.

„Slabo si prodal!“ reče sodnik, preštevaje denar. „Tukaj lej si vzemi svoj delež!“

Garina skrije naglo pest srebrnjakov v žep.

„Kaj misliš, Garina, ali bi se dal najin namen izvesti?“

Cigan se lokavo nasmeje ter govori po kratkem premisleku polutihim glasom: „Ako mi jamčite, da me nič hudega ne zadene, če me pri delu zasačijo, to je, ako mi daste priliko, da pobegnem iz krempljev kriminala in mi dovolite polovico čistega dobička, tedaj hočem poskusiti, kar ste mi svetoval“.

„Imaš li pri sebi ključ od kapelice?“

„Kakor ste mi ga dali, tako ga hranim pri sebi; še dotaknil se ga nisem“.

„Dobro, torej obljubujem ti, kolikor možno pomagati, in dam ti polovico vsega dobička, a bodi oprezen!“

„Kaj pa, ko bi me kdo zasačil in bi me razburjeno ljudstvo hotelo na licu mesta obesiti — smem se li potem na vas sklicevati, da bi me brez vaše vednosti nič ne zadelo?“

„Bedak! nisem li jaz glavna oseba, more li sodrga koga brez mene kaznovati? Ne boj se!...“

Ko bi me pa hotel izdati, izgovarjajoč se, da si ta kradež izvršil z mojim sporazumljenjem, tedaj ti bo koló mastilo tvojo gnjat, a telo ti požré ogenj! A upam, da ne pride tako daleč. Ti si hraber junak, Gárina! Že davno sem si želel, poznati smelega moža, moža tvoje odločnosti, da bi mu pokazal cesto k sreči. V tebi sem ga našel in upam, da se smeva drug na drugega zanašati“.

„Zahvaljujem se lepó!“ odgovori Garina z jedva zatajenim smehom. „Prepričan sem, da se drug o drugem ne bodeva varala. Jaz oskrbim, da ne pade na vas niti senca slutnje, da ste sodeležen tega, kar se zgodi; vi pa skrbite za mojo varnost“.

„Pojdeš torej danes?“

„Pojdem — odtod naravnost h kapeli“.

Sodnik pokima uljudno ter vzame svetiljko, kakor da hoče ciganu posvetiti k odhodu.

„Še jedno prošnjo imam, gospod sodnik!“ reče cigan, bliže pristopivši“.

„In ta je?“

„Dajte mi kaj pismenega, kak popotni list v roko. Ljudje me sicer v tej obleki ne poznajo, a vendar gledajo tako sumnjivo na mene, da sem v skrbéh. V veliko zadrego bi me spravilo uprašanje: kdo sem in za kakim poslom se vzdržujem zdaj tu zdaj tam“.

Sodnik dolgo premišljuje, kajti ni ga volja, izpolniti ciganu željo.

„Ako mi tega ne storite“, začne za trenutek Gárina nadaljevati, „potem sem prepričan, da z menoj nepošteno ravnate; skrbeti hočem torej, da si po možnosti sam pomagam“.

Pri teh besedah odgrne cigan plašč; po boku se mu zasveti za pasom zataknen nož, potegne ga ter se poigrava ž njim. Sodnik ga opazuje z bojazljivostjo, kajti prepričan je, da obravnava z odločnim človekom; ne upa se mu torej upirati in sicer tudi za to ne, ker je râdi njegovega prihoda svoje ljudi za ta večer odposlal iz hiše; ne mogel bi ga zategadel nikdo braniti pred ciganovim nasilstvom. Reče mu torej lokavo:

„Varaš se, da bi s teboj pokrito ravnal. Proti tvoji želji nimam ničesar ugovarjati. Uzrok mojemu odlašanju je le negotovost, kateri stan bi ti v potnem listu zapisal“.

„To je pač lahko, trgovec sem iz Prage.“

„Dà, dobro, storim kakor svetuješ, samo bodi oprezen, kajti gre za tvojo glavo, moja čast ali pa za obogačenje naju obeh na vse čase!“

Prisedši k mizi, napiše sodnik potni list.

„S tem listom ti je prosta pot, koderkoli pojdeš. Za dva meseca ga moraš zameniti z novim“, pravi sodnik, ko pritisne uradni pečat na list.

V zahvalo se Gárina nakloni ter pogleda bistro v oči sodnikove, a ta mu poda potni list neizpremenjenega obraza, kar cigana prepriča, da ga sodnik ni prevaril, napisavši mu morda kaj družega. Ker

ni znal brati, se ni mogel drugače prepričati o istinitosti.

„Imejte se dobro, gospod sodnik!“

„Na svidenje!“ doda sodnik s pomenljivim nasmehom. Njuna pogleda se srečata, a pomenita čisto kaj drugega, kakor kar sta se dogovorila, saj se sorodne duše razumevajo.

Jedva izstopi Gárina izza vrat sodnijskega poslopja, poskakujè veselja po ulici ter razodeva z glasnim smehom svojo divjo radost, da se mu je že zdavna namišljena zvijača tako lepo posrečila.

„Čakaj, ti se še spomniš na mene!“ govori sam pri sebi. „Misliš, da je cigan tako bedak, da bi se zanašal na tvojo besedo? Hoj! na mene si prepozno zadel! Ti si nam že mnogo škodoval; zató si ne prištevam v greh, če te uporabim za delo!“ — S temi besedami prekorači ulico ter pohiti kolikor mogoče naglo po stranski ulici na konec mesteca v neznatno gostilno, kjer se niti trenutka ne ustavi, temveč privede iz hleva svojega konja; zajahavši ga, izgine naglim skokom po bliskovo v nočni temi.

Temna noč podpira tajno ježo ciganovo, a kdor bi ga videl dirjajočega po ravnini, z visoko plapolajočim plaščem v vetru, smatra! bi ga za čarodejnika ali pa zlodeja ter bi se prestrašen prekrizal.

Pol ure za mestom blizu tam, kjer se deli cesta, se belí lepa kapela. V pravo se razteza ne-

pregledna šuma, v levo vodi ozka steza h kapeli. Prav na razpotju stoji bukev. Ustavivši se, skoči Gárina raz konja: gledajočemu na kapelo se mu zdi, da se onde po belih stenah premikajo črne sence.

„Kdo je neki tam?“ zašepeta tiho. „Morda hoče kdo paberkovati? Hoj dečko, prepozno si prišel! Karkoli je imelo kaj cene, vse sem učeraj že jaz pobral. A morda je zviti sodnik že koga družega poslal po svojo polovico deleža? Zamán ti je trud, gospodine! Imam že vse jaz!“

Pripognivši se k zemlji, začne pod bukvo zemljo naglo razbrskavati ter izvleče majhno a težko škatljo, katero priveže pred sé na sedlo. Zdi se mu, da postaja pri kapeli živahnejše. Glej, več bakelj prižigajo onde, a z druge strani se vidi množstvo ljudij, ki pričnó z razburjenostjo in krikom naznanjati, da se je dogodilo nekaj nenavadnega.

„Oho! torej je res tako?! Torej si dobro zadel, Gárina!“

Skokom zajaha konja ter zažene ključ od kapele daleč od sebe v črno gozdno jelovino.

Ko se to godi, sedi sodnik v razsvetljeni sobi, preštevajoč denarje. Njegova težka misel se olehči pri pogledu na svetlo zlato in srebro, ležeče na mizi pred njim, a vendar se ne more popolnoma iznebiti vznemirjajočih mislij. Le kdor še ni nikdar imel opraviti z dragocenostimi, se more upirati njihovi čarobni moči, ki inace človeka omami, vzbujajoč v njem različne strasti. Sodnik je pozabil

takoj na skrbi življenja, na dolžnosti svojega poklica, da celó na svojo vest. Njegove oči se potapljajo v morju zlatega Ieska. Popolnoma je skrit pred svetom; zato ni mislil na drugo, kakor na blaženost v objetju svojega zlata. Na uprašanje pa, odkod ga je dobil, s kakimi grehi so te dragočnosti oskrunjene? ki so se mu hotele zdaj in zdaj vzbujati, ni imel časa odgovarjati. Še le, ko je svoj zaklad spravil v škatljo ter, vzdignivsi od tal desko skril ga pod njo; še le potem, ko se mu pred očmi ne blesti zlato, ga iznenadijo vsakovrstne neprijetne misli in nemirne slutnje. Negotovost, ali bo pač zviti cigan molčal, ali ga morda prevari ali celó izda, ga je popolnoma vzdramila iz domnevanega blaženstva. V prsih mu postane težko. Zdaj še le spozna za potrebno, cigana storiti neškodljivega ter ga brez hrupa in naglo spraviti s pota. Spozna dobro grozečo mu nevarnost. On je sicer iškal zvitega, a našel je ob enem tudi smelega, k vsemu odločnega človeka, kateri bi mu lahko mahom vse namere prekrižal, kadar bi ga ne bila več volja ga podpirati.

Takih mislij se vleže sodnik na posteljo, a zaspi še le pozno — o polnoči.

* * *

Pod gričem, zasajenim z mladimi hojami, počivajo kraj gozda cigani v brezskrbnem miru. Poslednji žarki zahajajočega solнца zlatijo vršiče

dreves, petje gozdnih ptic se razlega kakor uspa-
vanka dremajočim klatežem. Malo više je grič z
bujno travo porasel, odkoder je videti po širni
krajini tja daleč do čeških gor, ki so se že odeli z
večernim mrakom. Na štoru, z mahom poraslem,
sedi zamišljena ciganka, upirajoča svoj pogled v
motno daljavo. V naročju jej leži cimbal sicer z
napetimi strunami, a nem, kakor da bi pričakoval
vzbujenja od nežne roke umetnice; samo vetrček
se igraje dotika strun, a z drevesa padli list
zabrenka lahno po njih; a to so bili le slabi zvoki,
takošni, kakoršni nam zasnivajo le v snu, ki so
podobni senci resničnih zvokov. Takó drema in
sanja tudi človeško srcé, dokler ga ne zaloti resnobna
resničnost življenja!

„Čemu vedno takó sama in v globoke misli
zatopljena?“ oglaší se zraven nje možki glas.

Vela se presenečena ozré. Rdečica jo oblije,
zagledavši pred seboj Vita, ki jo žalosten gleda.

„Ti si se me zbala, Vela?! Zakaj? Ali ti je
nevoljno biti blizu mene? Nočem te dalje nadle-
govati, zapustiti hočem prijatelje, morda jih najdem
drugod, ki jih zdaj zaman iščem!“

„Odpusti mi!“ reče dekle, podavajoč mu ro-
ko, „ako te večkrat moje hladno obnašanje žali, a
vedi, da temu ni kriva niti moja volja, niti srcé.
Ti si mi najmilejši prijatelj vseh našincev, k niko-
mur nimam toliko zaupanja. So pa misli in občutki,
• kojih moč premaga in naveže na se vsega člo-

veka. Znabiti si tudi ti kedaj že kaj takega očutil?!"

„Da očutil sem — in vedno čutim. Da bi se torej vsemu izognil, ter se povrnil v se, pojdem v širni svet — daleč od tod, kjer se mi bode lepše godilo!“

„Kaj? ti nas hočeš zapustiti, Vit? Kdo nas te je razžalil? Ostani pri nas! Ti in Gárina sta trdni ščit naše zádruge. Kaj bi postalo iz nas brez vaju?“

„To, kar ste zdaj . . . namreč od jesenskega vetra gnano listje po zemeljskih potih, veja košatega drevesa, zlomljena in zagnana v hudi burji v puščavo, kjer mora poginiti. — Kar se tiče uzroka, radi katerega hočem oditi, bodi zagotovljena, da mi ni nikdo niti z besedico kaj žalega storil. So pa na svetu moči, katere ne morejo skupaj ostati, kakor ne tema in svetloba, z izginom jedne nastane druga. A čemú take neznatne zadeve obravnavati? Jaz odidem in nikdo me ne pogreši!“

„Misliš? O, ne sodi ne po hladnem obrazu, po svojevoljnih mislih! Vrhovi mnogih gorâ so pokriti s snegom in ledom, a pod njimi vendar tli in plapolá ogenj!“

Poguben vsej okolici, kadar izbruhne“.

Ne vem zakaj poguben? Ali ne te ljubi stari oče Borov kot lastnega sina? Ali ti niso naklonjeni vsi bratje našega plemena? Ali ti ni dan dar umetno-

sti, kojega ti zavida gôspoda in podložniki cele dežele?“

„To me ne tolaži! Ko bi mi moje goslanje ne dajalo večje zabave, nego vsem onim, ki so ga deležni, ko bi v teh strunah ne počival mir in tolažba za moje razburjeno srce, veruj mi, že zdavnaj bi jih bil razdrobil ob hrastovo deblo, a kosce bi vrgel v vódino globočino, da bi ne bilo več sledú po njih, kakor ga morda kmalu za menoj ne bode! Kakšna je pač to za mene slava in čast?! . . . . „Igraj, sviraj nam, zabavaj in kratkočasi nas, cigan!“ Takó me namreč pozdravljajo. Zasviram li poskočno, poskakujejo kakor zdijani, ter me utrujeni odpošljó. Zaslepljenci, beraško plačilo mečete ciganu, kakor svojim psom obrano kost! Zasviram li otožno, me pogledujejo, a ker ne umejo teh zvokov, odhajajo drug za drugim brez zahvale, brez umenja. Ostane li vendar kdo pri meni, je to gotovo nezadovoljen, nesrečen človek ali celó izgoj iz človeške družbe . . . . kakor jaz!“

„Ne umem, Vit, zakaj je ináče jasna tvoja misel takó zamračena. Nekaj te tare, kar bi rad udušil. To ni prav. Ali tudi svoji sestri — ako te smem po tolikih letih našega druženja takó imenovat — ne zaupaš? Kaj te muči?“

Deklica ustane ter pristopi bliže k užaljenu mu možu. On vzame njeni roki med svoji, hoče govoriti, a pogledavši v daljavo, se zgane; kajti od severa sem se na nebu kupičijo črni oblaki, a glo-

boko v gorovju zagrmí grom, naznanjajoč na noč hudo uro.

Tudi Vela se zgane pogledavši na sever: „Dan je bil takó krasen, a noč bode tako viharna!“

„Glej deva, povsod je bilo jasno, a z jedne strani se nam bliža burja in proč je z večernim krasom! Prav tak je život najin, moj in tvoj. Uprašanje, katero ti v mene staviš, ti ga tudi jaz lahko podam, a tvoj odgovor bi bil menda tudi moj! Kaj te muči, Vela? . . . . Mene, mene muči ljubezen, vedi, zavržena ljubezen, ljubezen do tebe!“

In cigan se vrže k njenim nogam, roko jej pritisne na svoje vročo čelo ter kleči pred njo v tla uprtimi očmi. Ona pa ostane mirno stoječa, niti se ne gane, gleda proti vzhodu. Le lahko tresenje njene roke naznanja njen notranji nemir. Takó stoji mramornati kip boginje lepote pred gorečimi očmi umetnikovimi. Saj tudi on obožava njo v svoji gorečnosti, duša njegova objema njeno lepoto . . . . ona pa stoji hladna pred njim!

„Dekle, ti si jedino stvarjenje na svetu, kojemu se pokorava vse življenje svobodni cigan, — govôri, ali je v resnici zamán vsa moja náda, zamán vsa moja ljubezen? !“

„Zamán !“ odgovori Vela, izvinivša svojo roko iz njegovih. „Zaročena sem s Gárinó z dušo in telesom !“

Zopet zabuči grom, a že bliže, veter potegne takó silno, da se pripogibajo drevesa. Počila je struna na Vitovih goslih!

„Vela! Vela!“ zakliče nekdo glasno tam doli. „Kje si? Pohiti za nami, da nas ne zaloti noč in burja! Skrijemo se poč obokanimi hódniki bele kapele!“

Spoznavši glas starega deda Borova, Vela takoj uboga ter naglo odide.

Črni Vit pa sede na zemljo, skrivši se med visoko travo, ostane tam dolgo ležeč kraj svojih goslij. Kdo pač more umeti njegove občutke? Kdo izraz njegovega pogleda? Črni oblaki se kupičijo nad njim in debele kaplje namakajo zemljo krog njega.

* * *

Močan ropot po vratih, krik ljudij in rožljanje verig vzbudi sodnika iz globokih temnih sanj. Zatrepete, a dolgo ne more razločiti, ali je ta ropot le nadaljevanje grozних prediger, ki so ga v spanju strašile, ali pa res kdo sili v hišo? Konečno sliši zaškripati, vrata skoči torej k oknu ter res zagleda pri razsvetljenih bakljah čudno oboroženo tolpo ljudij, ki se valí k uhodu. Za nekoliko trenutkov trkajo že na durih njegove sobe, a ko sodnik naglo opravljen prestrašeno odpre, ustopi pravni sluga s sodnijskimi hlapci, naznanjajoč, da so to noč ulovili starega cigana, katerega ljudstvo ime-

njuje Borov, z mlado ciganko Velo, njegovo unuko. Oba so ujeli pri beli kapeli, kjer sta se baje, kakor pravita, skrivala pred burjo. Bilo je baje tam še več ciganov, ki so storili strašen zločin, zločin vseh zločinov, in potem zbežali. Kapelico smo namreč našli nezaklenjeno, a srebrne in zlate dragocenosti, ki so krasile oltar in stene, so izginile. Ker je bila trda tema, ni bilo možno jih več uloviti. Ljudstvo, ki je na krik prihitelo, je ulovilo le ta dva, ostali pa so zbežali, da ni po njih ni duha ni sluha.

Sodnik obledi, kajti zdaj dobro vé, zakaj se gre; njegovimu je bilo pač mnogo na tem, kako bi to sodbo brez sumnje in škode izvršil. Za dolgo premišljevanje mu ni časa. Ukaže torej cigana in ciganko privedi v sodni urad.

Oba privedejo torej v urad pred sodnika.

Radovedna sodrga, ki je pribežala iz vsega mesta, dala se je težko vzdržati za durmi; vse se tare za uklenjencema, hoteč se udeležiti obsodbe zloglasnih ciganov. Deklica jadikuje, starec pa gleda mirno in hladno v tla; konečno jo hoče potolažiti. Vzdignivši glavo, uprè svoj pogled tako trdno in ojestro v sodnika, da ga ta ne more vzdržati; povesi torej oči.

„Privedli ste me pred sodnika“, reče Borov za trenutek, „radi česa se mi je opravičevati? Ali je to pri vas hudodelstvo, če se zavržen cigan skriva pred burjo po hodnikih osamljene kapele?!“

Zdaj pristopi tožnik, navaden mož iz mesteca, ki pripoveduje na dolgo in široko, kako je te ljudi zasledil pri kapeli, ne verujoč jim, je ustopil v kapelo ter opazil, da je oropana; kako se je kolikor mogoče skrivaj po drugi strani vrnil v mesto ter onde raznesel vest o tatvini, kakò je potem oboženo ljudstvo od vseh strani obkrožilo kapelo ter ti dve osebi ujelo.

Preiskava in izpraševanje ni trajalo dolgo. Niti starcu niti deklici niso mogli ničesar dokazati; kajti bila sta v resnici nedolžna. Sodnik sklene torej na drug, v takratnih časih navaden a strašen način ju prisiliti; namigne namreč hlapcem, rekoč: „Odprite mučilnico!“ To povelje napolni ubogo Vela z grozo in strahom. Trese se po vsem životu, a kri v žilah se jej hoče zakrkniti. Čeprav je bilo cigankino telo načinom klatežnega življenja zelo utrjeno, vendar se njena misel takoj upira mučilnici, katera je bila v onih časih tako nečloveško urejena, da je morala ganiti tudi najbolj zakrknega trdovratneža. V silnem strahu se Vela pritisne k dedu, gledajoč ga prosečim očesom, a takoj jo siloma odtrgajo od starca ter jo odvedejo v mučilnico. Ljudstvo drvi za njo. Kdor pa je še ostal v sodnijski dvorani, moral je takoj na ukaz sodnikov izstopiti; tudi sodnijski hlapci morajo stopiti za vrata. Sam starec stoji nem in razburjenih mislij pred sodnikom.

„Ali veš, da kaznuje zákon s smrtjo na gro-
madi cerkveni kradež?“ jame govoriti sodnik stro-
gim glasom. „Nihče vas ne uide, a prej morate
vse svoje zaklade oddati sodnijskemu uradu, da se
nagradi izguba, katero ste po roparsko uzročili, a
ti moraš izdati, kje se vzdržujejo tvoji tovariši,
kdo ž njih ima ukradene reči in kje jih hrani. Ako
priznaš vse po pravici, ne okusiš mučilnice in ho-
čem z vsemi ravnati milostno ter vam ulehčim
poslednje ure vašega življenja!“

„Milostiv nam hočeš biti, gospod? Čemu to?
Bodi samo pravičen in prosti smo vseh kaznij.
Usmrtiti nas hočeš morda samo zató, da bi z nami
preminila za vedno tvoja hudodelstva! Z menoj
menda hočeš le zato milostno ravnati, da bi ne
izdal, kar vem o tebi! Glej mojo sivo glavo! Ni
omadeževana le z enim zločinom, kakor mi ga
pripisuješ, a naj trpim za druge, vem dobro za
koga! Ono deklico izpústi, ona je nedolžna, kakor
zvezda! Verjemi mi, da ni vedela niti o kapeli,
niti o njenih zakladih!“

„Aj, kdo more vam ciganom verjeti! Vaše
besede so sama laž in goljufija je vse vaše
dejanje!“

„Ako ne verjameš besedam, verjemi moji sivi
upogneni glavi; ne veruješ li ciganu, veruj pa
starcu, ki se bliža grobu. Gospod! Prvokrat kleči
cigan Borov pred človekom. Izpústi deklico, ne-
dolžna je, kakor jaz. Zahtevaš li žrtve, izberi si jó

v meni! Zamolčati hočem, karkoli vem. Plaziti se hočem v pričo mestne sodrge v prahu pred teboj ter priznati nestorjeno hudodelstvo, samo Velo izpusti!“

Klečè in k tlom sklonen čaka starec cigan in vedež sodnikovega odgovora.

„Ali si blazen?“ reče po kratkem premisleku, „ali sem mar jaz tukaj jedini gospod in sodnik? Velo so s teboj ulovili, torej mora tudi s teboj trpeti. Povej mi rajše o svojih zakladih, vem, da si bogat! Govóri, kje so dragocenosti iz kapele, a hitro in tiho, da nikdo ne sliši — in oba bodeta izpuščena brez škode in muke!“

„Gospod, jaz nisem ničesar vzel, ti nimam zakladov. Ubog sem ter hodim kot revni berač po svetu. Ne vem o nikakem bogastvu in ga tudi ne iščem, kaj bi tudi počel ž njim?“

„Čakaj, duša ciganska, ti mi ne uideš! Kje je Gárina, tvoj tovariš, ta največi lisjak na svetu? Kam se je podal? — Govóri! Ti veš zanj! Iz tvojih besed je spoznati, da veš za njegove uskoke!“

„Gospod, ne vem ničesar! Zamán me povprašuješ! Ne omadežuj se z nedolžno krvjo!“

„Ti me torej dražiš, da bi ravnal s teboj drugim načinom! Zgódi se! Tu ni mesta prijazno prositi za priznanje, saj imamo sredstev, da tudi sive lopove spravimo na pravo pot, če bi tudi bili najtrdoglavnejši!“

Rekši, odpre sodnik duri; namignivši hlapcem jim ukaže privesiti Velo, starca pa stražiti v predsobi.

Ko je ubogo dekcle zagledalo v podzemski kleti natveznico in druge mučilne stroje. je takoj vsa prestrašena izrekla, da hoče vse priznati, kakoli bode zahteval strogi sodnik. Muke se je torej rešila. Bledo kot steno in trepetajočo po vsem životu jo privedejo nazaj k sodniku.

Borov stoji v predsobi, kakor izven sebe, brez zavesti, ne dvigne niti očij, niti se ne zmeni za sodrgo, lajajočo nanj, nazivajoč ga čarodejnikom in načelnikom tolovajev; kajti prosto ljudstvo si je domišljalo cele tolpe eiganov tolovajev, a za poglavarja vseh je proglašalo starega Borova.

Čuj, zdaj pronikne skozi dvorano zdvojni krik! Vse utihne, nikdo si ne upa izpregovoriti, oči vseh se obrnejo k durim sodnikovim. Stari Borov dvigne glavo in bilo je videti, da se mu je obraz izpremenil v resne poteze. Še jeden krik! „To je Vela!“ Borov ne more obstati dalje. Zažene se k durim, a hlapci ga zgrabijo in ne pusté mu niti z mesta ganiti se; izpregovori torej k ljudstvu obupnim glasom: „Rešite deklico, ako imate v svojih prsih še človeško srce! Rešite jo, ona je nedolžna! Samo jaz sem kriv, ona ne vé o ničem! Ljudje! Rešite jo; kajti inace prekolnem vas in vaše otroke in moja osveta, moje maščevanje zadene vas vse!“

Ljudje se teh odločnih besed ustrašijo. Nekateri so se bali čarodejnika, drugim se je deklica

res usmilila, zató začnó zahtevati, da bi jo izpustili: „Izpústite jo! Izpústite jo!“ zazveni konečno jednoglasno po hodnikih in na dvorišču.

Sodnik odpré duri. Ko izvé, kaj zahtevajó, uvidi takoj, da stori najbolje, ako privoli občenemu zahtevanju. Izpusti torej deklico z dostavkom, da jo zapró v ječo. Starcu ukaže vstopiti v svojo sobo in duri zapreti. Borov stoji zopet sključen pred njim, v obrazu se mu bere prostovoljna pokora. Sodnik hodi po sobi gor in dol, konečno ga vpraša mirnim glasom:

„To dekle je tvoja vnuka?“

„Da, gospod, moja nesrečna vnuka!“

„More postati srečna! Meni ta deklica ugaja. Povej jej, da bi pri meni ostala. Tebe bode ubogala, ti si jedini njen zakon.“

„In pa.....?“

„Kaj pa? — Samo o sebi se umeva, da te izpustim ter še ti oskrbim drugih ugodnostij in te preskrbim z vsem.“

A ko bi tega ne storil?“

„Ne storil?“ se začudi sodnik „torej ne storil, ko gre za tvojo in njeno smrt? — Premisli hitro, čarodejnika, hudodelca in poglavarja roparske zadruge čaka strašna smrt na gromadi!“

„Zakaj? Midva sva nedolžna, a vi nimate nikakih dokazov!“

„Tako? Ti hočeš zopet lagati? Govóri hitro! Storiš li, kar želim, ali ne storiš?“

„Ne storim, če mi tudi daš vsak ud telesa posebej paliti!“

Naglo vsplamti v sodniku jeza in že hoče poklicati hlapce da bi končal preiskavo. Ali cigan se vzravna junaško. Z močno roko zgrabi sodnika za rame ter mu ne pusti se niti z mesta ganiti. Na obrazu mu je brati neukročeno divjost, oči se mu svetijo, kakor risu, cela njegova postava se zdi zdaj večja, zdaj stoji pred sodnikom ne kot obsojenec, temveč kot maščevalec.

Sodnik trepeta.

„Stoj!“ zakliče cigan, „sedaj je vrsta na tebi! Dolgo sem molčal in na veke sem hotel molčati; tvoje obnašanje pa me sili drugače govoriti s teboj. Tam zunaj sem se priznal ljudem za krivega, smrt mi je torej neizogibna, a brez osvete, brez maščevanja ne umrem. Hudodelnik, ki ti obtežuje vest ne samo to zadnje, temveč tudi mnogo drugih prej storjenih hudodelstev, ki so se štele ubogim ciganom na rovaš, ti se ne smeš veseliti sadú svojih zločinov! Dana mi je moč, slutiti prihodnjost ter pregledati mnoge skrivnosti. V tem trenutku vidim množstvo ukradenih dragocenostij v tvoji sobi, na tem le mestu!“

Sodnik zatrepeta. Cigan pa se pripogne hladno k tlom, privzdigne desko, ter izvleče pod njo skrito škatljico. Kot krvoločni vampir se vrže sodnik na izdani zaklad, cigan pa sune v stran ter posiplje zlatnino in srebrnino na mizo, da je veselo zazvenelo.

Še jedenkrat se zaleti sodnik, a ne na cigana, temveč naravnost k durim, naglo jih odpre ter zakriči na hlapce, ki so na njegovo povelje takoj starcu usta zamašili, uklenili mu roke ter ga odpe-
ljali v ječo.

„Tu na mizi je del po mestu ukradenih denarjev“, reče sodnik razlagajoč ljudstvu, ki se je med tem v sobo trlo ter se čudilo kupčeku zlata in srebra. „Priznal je svojo tatvino, oddal mi je vse, karkoli je imel pri sebi skritega. Tudi druge stvari se po moji skrbi dobé nazaj. Ta tolovaj ni samo hudodelnik, on je celó v zvezi z vragom. Vržite ga v najtemnejšo ječo! Živ ne sme več izpregovoriti! Hitimo za jutri pripraviti ljudem gledišče, s kakoršnim se že dolgo niso zabavali. Grozil nam je z osveto, naj torej zadene njega samega! Sluge pravice! Idite ter pripravite zunaj na logu dve gromadi!“

Vse se je zgodilo, kakor je sodnik ukazal. Ljudstvo se na to razide, preklinjajoč cigane in čudeč se sodnikovemu ojštroumju, ki je umel brez mučenja iz cigana izvabiti priznanje ter mu celó izvabiti nekoliko ukradenih rečij. Svetiljke po ulicah so se jele ugašati, a kokoti so po dvoriščih naznanjali bližajoče se jutro.

* * *

Že več dnij je kazala vsa krajina, zaodeta v puste megle, žalosten obraz. Močen veter žvižga

zdaj od te, zdaj od druge strani po ulicah mesta H. . . . . Dež lije neprestano iz prevlečenih oblakov takó, da je slišati samo šum vode in bučanje vetrov, prebivalci pa si ne upajo iz svojih hiš. Radi tega se je moralo palenje ciganovo in njegove unuke odložiti na nedoločen čas. Ni pa bilo noči, v kateri bi sodnik lepe ciganke v ječi ne obiskal, zamán jej prigovarjajoč, da bi se udala v njegovo voljo.

Šestega dne se nebo nekoliko zjasni. Videč sodnik, da mu je ves trud, deklico pridobiti, zamán, in bojéč se, da bi ga Gárina ne izdal, kajti zdaj je bil prepričan, ker se ni vrnil, da ga je prevaril, določi torej takoj, da se imata oba jetnika na deveti dan po njihovem ujetju sežgati.

Nastopila je zadnja noč njunega zapora. Vela sedi v temnem kotu svoje ječe, solznimi očmi gleda na ozko okence, prepletено z gosto mrežo. Njene misli pa niso v ječi, temveč daleč, daleč zunaj v pusti šumi, v svobodi, med skalami, pečinami in pod šepetajočimi vejami dreves. Zgane se, okovi jej zarožljajo na rokah in nogah, kar jo vzbudi iz praznih lepih sanj ter jo opomni na kruto istino. Spomni se, da je to zadnja noč njenega življenja; smrt se jej pokaže pred oči z vso svojo grozo ter premaga vso njeno misel in moč. Takó mlada bi morala umreti! Sramotne smrti preminiti s sveta, kateri je le pred kratkim spoznala in ga začela ljubiti! Ni jej bilo mogče prenašati teh strašnih

občutkov. Dolgo je premišljevala, mnogo solz je pretočila, življenje in smrt sta se bojevala med seboj; konečno premaga življenje. Šaj jej je življenje jedini nenadomestljivi imetek in neprecenljiva jedina istina v struji zmot, blodnje, trpljenja in varanja. Premišljujoč vse to v poslednjih urah svojega življenja, želela si je še živeti ter sklene, pride li sodnik zopet, ne se mu več ustavljati. Globoko zamišljena se utopi v brezčutne sanje.

Po nebesnem oboku se poganjajo temne megle, kakor divje misli po glavi blodečih ljudij. Bledi obraz lune, skoro popolnoma v meglah skrite, je dajal le slabo svetlobo, katero oblaki večkrat popolnoma potemne. Vse mesto spi trdno spanje; nikjer ni luči, razun v sobi sodnikovej.

Bilo je okoli polnoči, ko se po strehah hiš plazi nekoliko človeku podobnih senc. Brzo kakor gadi, naglo kakor veverice se pomikajo s strehe na streho, konečno se spusti jedna črna senca po močni vrvi proti dvorišču sodišča ter obvisi pri okencu, za katerega mrežo je pričakovala ciganka svojo usodo.

„Vela! Ali spiš?“ se oglasi tihi in oprezni glas.

Deklica v ječi zatrepeče in se močno ustraši. V bledi lunini polsvetlobi opazi zunaj mreže človeški obraz, a v temi ga ne more spoznati; samo dve svetli očesi se jej iskríte nasproti.

„Vela! Ali me slišiš!“ se ozove glas še jedenkrat.

„Kdo si in kaj hočeš, nočna prikazen?“ se oglasi deklica prestrašenim glasom.

„Ali me ne poznaš? Jaz sem Vit, prinašam ti upanje na osvobojenje.“

„Vit?“ „O nebesa! Kakó pa prideš sem? Kaj dela Gárina? Kje je?“

„Ne spominjaj se Gárine! Ta izdajalec je uzročil vse zlo, ki je zadelo tebe in Borova. Sram ga bodi! Zapustil nas je in niti ne vemo, kam se je dél. A zdaj ne smemo časa gubiti, on hiti naglo in s solničnim vzhodom vaju popeljejo na morišče; glej, da takrat na potu izpregovoriš z dedom. Nekdo naših je našel ključ od kapele, vrženega na stezico med jelovino. Ključ je bil pri sodniku v shranilu. Naj ga torej Borov na morišču očitno upraša, kako je izginil iz njegovih rok, ter naj prosi za milost. Ako bode pa njegova prošnja zaman, tedaj naj spusti tega rudečega ptička v zrak, to bode znamenje, naj mu prijatelji pomagajo. Ljudje ga namreč smatrajo za čarodejnika, naj se torej jutri osvedočijo o njegovi moči. Nad sto ciganov se je sešlo iz vseh krajev, da bi vaju osvobodili. Kri in življenje postavimo za vaju. No, Vela, kakšno bode moje plačilo?“

Vela vzdihne globoko in molči. Kar se začujejo bližajoči se koraki. Črni Vit vrže naglo v robcu zavezanega ptička v ječo ter se spusti po vrvi na

tla. Prisloni se v senco k zidu, pričakujoč kaj bode. V desni roki drži nož, z levo pa se upre ob tla.

Bliža se sodnik z dvema hlapcema. Škrabljanje po strehah in stenah, ki je bilo sicer tiho in prav lahno, je vendar v tihi noči dospelo do njegovih ušes. Prehodi prvi in drugi dvor, vse tiho, nikjer ni ničesar opaziti. Nakrat se oglasi jeden hlapec, kažoč na črno senco zraven zidú in na dvoje iskrecih se očij.

„Tam nekaj čepi, morda je — Bog nas varuj — sam hudič iz pekla!“

„Ne bodi bedak!“ reče sodnik. „Pojdita za menoj!“

A zelo se prestrašijo, bližajoč se k zidu; kajti črna postava se dvigne, švigne kvišku ter spleza veверici enako po zidu na streho, kjer je izginila. Hlapca se prekrížata, sodnik pa gleda prestrašen za njo, a ničesar ni bilo več videti niti slišati.

* * *

Na razjasnenem obzorju se prikaže jutranja zarja, a predno so prvi žarki izhajajočega solnca pozlatili vrhove gorá, bili so prebivalci mesta H.... že vsi na nogah, pričakujoč sprevoda obeh obsojencev. Solnce vzhaja vedno više in težko pričakovani trenutek nastane. To vam je šumni sprevod! Ljudstvo se kar v celih tolpah vali iz mesta na log, kjer stojite druga poleg druge dve gromadi, zgrajeni iz mehkega lesa, obliti s smolo ter prepleteni s suhim

dračjem in šibjem, da bi toliko lože in lepše zagoreli v jasnem plamenu.

Bilo je krasno jutro. Vsa narava se veseli, ona se ne kaže deležno žalostne usode dveh nesrečnih ljudij. Ko privedó obsojenca na določeno mesto, ju ustavijo. Vela se ozira okrog, pričakujoč osvobojenja, a ničesar ne opazi. Krog po nasipih in celo po drevesih čaka vse polno radovednega ljudstva, zdi se, kot bi bil ves log in vse polje ž njim posejano. Vse mesto je ostalo prazno, le bolniki in majhni otroci prebivajo zdaj v njem, dà, tudi posli in družina je odšla na log, hoteč videti grozno gledišče. Morišče je stalo nekoliko na višini, odkoder se je videlo daleč okrog, z jedne strani se beli kapela, za njo pa se lesketa črni gozd, kakor da je poškropljen z dijamantovim dežjem. Sodnik zasede s starešinami in najodličnejšimi meščani nekoliko povišane sedeže takó, da ga je lahko vsakdo videl. Borov in Vela stojita sredi rabljev, starec se drži junaško in previdno, deklica pa se trese, njene oči iščejo z obupnimi pogledi rešiteljev med tolpami ljudij. Še jedenkrat se glasno oznani obsodba ciganov in že namigne sodnik rabljem, da naj ju odvedejo k gromadama, a tu sune Borov z nadčloveško močjo rablje od sebe, da pocepajo na zemljo. Pristopivši moškimi koraki pred sodnika, zahteva na strah vseh gromovitim glasom iz roke sodnikove ključ od oropane kapele.

„Ti si naju obsodil“, pravi razjarjen, „jaz pa nastopam zdaj kot tožnik, dolžeč te deležnosti te tatvine! Da pa dokažem resnico svoje tožbe, zahtevam od tebe očitno v pričo vseh starešin in prebivalcev mesta, da pokažeš ključ od kapele, ki je bil tebi izročen v shrambo. Ako se ne izkažeš, da ga imaš, tedaj je gotovo, da si ga sam hudodelnikom posodil!“

A nikdo ga noče poslušati. Osramočeni rablji že segajo s podvojeno gorečnostjo za njim, a zamán! Starec se obrne k ljudstvu, zagrmec: „Poslušajte me torej vi, nepodkupljeni sodniki!“

„Poslušajte ga!“ kličejo jedni. „Upalite ga!“ rjové drugi, a rablji ga zgrabijo, drugi pa jamejo gromadi podžigati. V tem vseobče razburjenem trenutku dvigne starček roko, rekoč: „Gorje vam!“ . . . . A glej, iz širokega rokava mu izleti rudeči ptič, leteč naravnost k mestu. Vse gleda prestrašeno za njim, tudi rablji ustavijo za trenotek svoje delo. Ptič zleti nad mesto. A kaj je to? Po vseh strehah, ki so pokrite skoro s samimi deskami in slamo, se plazi vse črno ciganov z gorečimi bakljami v rokah ter hočejo, z velikim krikom zapaliti hiše in koče.

Strašen krik nastane, „Gori! gori!“ se razlega obupno po celem logu, da odmeva daleč po gozdih, ljudje pa beže preplašeni proti mestu. To je bil divji gon! Sodnik in njegovi prisedniki se ne morejo dolgo vspametovati, rablji vržejo svoje

baklje na gromado ter zbežé kakor obsedeni proti mestu branit svoje hiše in imetek. A v mesto ni mogel nikdo; kajti vsi uhodi so bili zasedeni z oboroženimi cigani, na čelu jim je črni Vit. Odločnim glasom jim zakliče: „Dokler ne pripeljete Borova in Vele, vas ne pustimo v mesto!“

„Izpustite ju!“ se razlega krik. Nekoliko ciganov, ki so planili v tej zbeganosti iz gozda, že vodijo starca in Velo proti gozdu. V tem trenutku pridirja iz gozda na hitrem vrancu cigan. V desnici se mu sveti nož, plašč vihra za njim v vetru, gologlav je, dolgi lasje mu obletavajo obraz in vrat.

„Gárina! Gárina!“ zakliče Vela ter pade omedlela v naročju vodečim jo ciganom.

Garina pa nima časa deklice niti pogledati, zaleti se kakor blisek na sodnika, zgrabi ga, vleče ga ter ga vrže z nenavadno močjo na gorečo gromado, obleka se mu vzame in kmalu izgíne njegovo telo v plamenu vedno više plapolajoče gromade.

Ko so cigani na strehah videli, da sta Borov in Vela rešena, pogasé baklje ter odbežé v gozde, niti živ krst se jih ne upa zadržavati ali se jih celo dotakniti.

* * *

Za kratka se je ta dogodba z mnogimi izmišljenimi dodatki raznesla po vsej češki deželi. Ljudstvo, ki je prej cigane le sovražilo, jih je začelo zdaj preganjati. Oni pa se niso zaman podajali v nevarnost; iz goščav in skalnih brlogov se

po dnevu niso kazali, le v noči so potovali proti Pragi, kjer so imeli pri ondotnih židih varna skrivališča. Vit je užival odslej veliko spoštovanje in dostojnost, kajti le po njegovem naporu se je uresničilo osvobojenje Borovo in Velino. On pa se ni za to kazal nič ošabnega ali častilakomnega. Obratno, odzdaj je ljubil še bolj samoto ter je postajal od dne do dne žalostnejšim. Vela mu je bila sicer udana kot sestra, a v njenem obnašanju je tičala vendar neka hladnost in zmernost, takó, da se mu je vedno bolj odtujevala, kolikor boljše se je on njej približeval. Vitovemu bistrovidu ni ostal njen notranji nemir dolgo skrit, ki je v navidezni zadovoljnosti, kakor črv izpodjedal dekliško srce; zapazil je njene zaman prikrivane žalostne občutke. O Garini ni bilo ne sluha ne duha. Po osvobojenju krivo obsojenih so se cigani razpršili po gozdih, največji del pa se je, kakor smo že omenili, podal proti Pragi. Med poslednjimi se je nahajal tudi Borov s svojimi zadružniki. Dospevši v glavno mesto so si poiskali znancev, sorodnikov in prijateljev med židi, katerim so v boljših časih dobro služili in bi jim še v prihodnje mogli služiti s ceno prodajo dragega, brez truda in troškov pridobljenega blaga.

Prva Borova skrb je bila, izvedeti kaj o Garini, a dolgo je bilo zaman njegovo poizvedovanje. Konečno izvé, kje tiči. Mladi cigan se je namreč, imajoč mnogo denarja, pridružil lahkoživcem ter je

živel tja v dan v igri in v zabavah v Pragi na takih krajih, kamor ni mogel vsakdo priti. Karkoli se je za teh časov v Pragi dogodilo, kar je rušilo očitni red in mir, vse se je pripisavalo Gárini in njegovim zloglasnim tovarišem, takó, da so začeli tudi uradi in redarji svojo pozornost obračati na te prostopašne mladeniče. Gárina je bil prvi živelj teh zadrug, a v kratkem je postal njihovim glavarjem. Na svoje bivše prijatelje je skoro popolnoma pozabil.

Borov ga naleti v temni nečisti sobi, koje stene in okna so zalepljena z raznovrstnimi papirji. Gárina sedi sredi svojih strganih tovarišev. To so mladeniči in možje obledelih lic; že njihov pogled nam naznanja, da so izgoji ali zavrženci. Na mizi se vrté kocke, zdi se, da vlada v tem društvu brezskrbna veselost.

Zagledavši Borova, se Garina nekoliko ustrašen zgane. Podavajoč mu čašo, ga povabi na igro in zabavo. Borov pa ne vsprejme vabila, temveč ga prosi, da bi ga za trenutek spremil, ali pa, da bi ga rajše zvečer obiskal med svojimi bivšimi tovariši v ciganski ulici, kjer se bode razpravljalo v tem, za cigane zeló nevarnem času nekaj važnega za vse cigansko pleme.

Ko zvečer Garina na dogovorjeno uro res vstopi med cigane, sé mu čudno dozdeva, da ga vsi tako nenavadno hladno in preziravo vsprejmejo. Sredi prostrane sebe stoji Borov, zraven njega

pa Vela in Vit, ona gleda solzéch, on pa zamišljeno pred se. Krog njih stojé molché cigani. Zdi se mu tudi, da je pri njegovem ustupu nehal Borov govoriti.

„Dobro, da prihajaš!“ reče k prislecú. „Razpravljamo baš o tebi. S svojimi vedenjem si dokazal, da ti je prijateljstvo do nas ugaslo; mi ti nočemo svobode omejiti, zato si izobčen iz naše zadrúge. Prosto ti je, hodi kamor ti drago! Vezi, ki so nas vezale, ali ki bi nas v prihodnje še imele vezati, so za vedno pretrgane. Drži se novih svojih tovarišev, ki so ti milejši in dražji. Cigan je svoboden, a nikdar neplemenit! Ti si svoje najbližje tovariše spravil v nevarnost življenja, pustivši drugim skrb za osvobojenje in naš Vit je to delo srečno končal! Ti si se izneveril prijateljem in ljubici! Tebi obljubljena nevesta postane še danes žena Vitova!“

Gárina stoji kakor okamenél in ne more izpregovoriti niti besedice. Za nekaj časa pa odgovori z razžaljivim glasom: „Ne uvidim potrebe izpričevati se v tej družbi za svoja djanja. Ali ste me pa na svojo korist pahnili iz svoje zadrúge, naj razsodi prihodnost. Kar se pa Vele tiče, se ne ujemam z vami. Vela je moja po svoji volji in vaši obljubi, a žive nje nikomur ne prepuščam, temveč le mrtvo!“

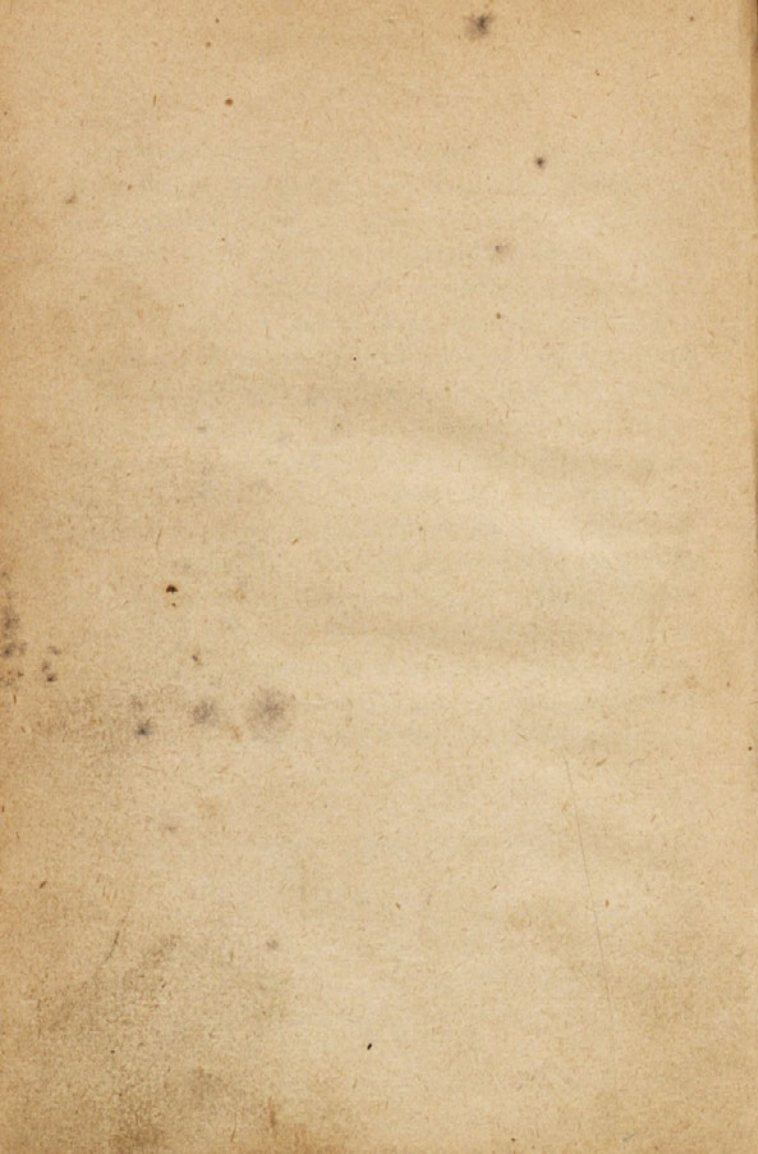
Po teh besedah potegne izza pasa nož, a tudi v rokah dvajsetih cigancov se zasvetijo noži,

kakor da hočejo Borova in njegovo razsodbo kakor zakon čuvati. Videč Garina, da je od vseh zapuščen, zameži z očesom na Velo, katera mu z lahnim in tajnim kimanjem naznani, da je razumela znamenje ljubljencevo iz minulih časov. Garina odide bres slovesa. A še istega večera, trenutek pred poroko, je Vela zginila ter se ni nikoli več vrnila. Ž njo je izginil iz Prage tudi Garina, takó, da ni bilo več glasu o njem. Še le mnogo pozneje se je izvedelo, da se potika z Velo in drugimi svojimi tovarši po Ogerskej.

Črni Vit pa je vzel gosli pod pazduho in poslovivši se od svojih tovarišev in Borova je potoval osamljen od vasi do vasi, kažóč se s svojo umetnostjo. Glas o njem, kot o najbolj slovečem goslarju, se je med cigani še do dandanes ohranil. Sviral pa je vedno le na tri strune, četrte, ki mu je v loga počila, ni več nikoli napel.

Stric Martinek.

„To je tovarišev — na mojo vero, ni mi dolg čas....“, dejal je Martin in se z nasmehom ozrl na kosmatega Turka, ki je v tem hipu prihitel gledat dratarjevo delo. Mimo njega gledala ju je še od blizu kaka dvanajstorica vrabcev in od daleč golobje. Perutnina ni smela sem na vrt, od domačinov pa se ni nihče utegnil brigati za Martina.

Gospodar, premožen, postaren krčmar brez otrok, zgovoril se je z Martinom, da mu prepreže vso dolgo vinsko lopo za štiri goldinarje; dal je za to sam potrebne žgane žice, in pokazavši, kako široki morajo biti presledki, prihajal je samo jedenkrat na dan gledat, kako delo napreduje.

„To bi ti tudi znal, kaj ne?“ nagovarjal ga je Martin dalje dobre volje, Turek pa je ostal tih; gledal je le pazljivo in kakor proseče dratarja, tako da se je Martina polotila sočutna misel. Zlezal je nalašč s sodca, kateri mu je bil za podstavec,

kedar je više prepletal, in stopivši h kolu, kjer je imel obešeno torbo, izvlekel je iz nje kos belega kruha.

„Tu imaš na....“ prinesel je Turku dar in ga položil pazljivo k njegovim nogam. Pes je povohal kruh, a vidno sit boljše jedi, — pustil ga je ležati.

„Vrag vzemi tvojo pasjo dušo, ti nečeš?“ razjezil se je Martin. „Še rad boš žrl drobtine tega kruha, zapomni si!...“

Pobral je rezanec in zdrobivši ga v prstih vrgel ga na gredico vrabcem. Na to se je lotil iznova dela, za Turka radi njegove pasje duše nalašč se ne brineč. A jeziti se danes ni mogel. Bil je že skoro gotov in veselil se je, da dobode lep denar. Lahko delo ga je itak o pomladnem času neobičajno veselilo.

Martin je prenočeval na dvorišču pod veliko, na vse štiri strani odprto vozarno, kjer mu je dal krčmar na izbero, hoče-li spati na zemlji, na slami ali na lojterskem vozu. Martin se je odločil po kratkem premišljevanju za višjo posteljo; nastlal si je ondu slame in poleg tega vzel si še star konjski koc za odejo; jako je bil zadovoljen. Voz je stal na kraju in o tem času pred polnočjo oblival ga je mesec; Martinu se je zdelo vselej, kedar je zaspaval, da se s posteljo dviga.

Zjutraj ga je prebudil petelin. Dratar je zlezal zevaje dol in molil klečeč na tleh. Potem je pokrtil klobuk, obesil si torbo in brez suknje odšel

na vrt. V prvem hipu ga je preletaval vselej po obrazu in po prsih mraz, a za to se ni brigal.

V hiši je bilo še vse tiho, le petelin ni nehal peti in povsod so čivkale prebujajoče se tičice. Iz črnih, razoranih gredic se je dvigal par, nebo je bilo videti tudi še prevlečeno, — a Martin, človek prirode, čutil je že vendar bližino lepega, solnčnega dne.

Za nekaj časa, ko je že pridno delal, razgrnili so se v daljavi nad pogorjem ognjeni oblaki in solnce se je jelo dvigati nad svet.

Martin se ni utegnil vedno ozirati, a vendar je pogledal nehote učeraj še tako golo vejo razcvelih mareličnih cvetov, zelen na mejicah in ob potih je bila zopet znatnejša, — iz gredic pomolile, so čez noč nekake kali....

Moč in pravica prirode ga je zanimala. Radi tega se je radoval čestokrat: da ima ubog človek prav take oči, kakor bogatinec. In živel je veselo dalje; imel je tudi svoje idejale, dasi ni imel od mladih nog sreče.

Martin je sirota. Zdaj se temu ni treba čuditi, — cveto mu že lasje in poprej ravna, gibka postava začjenja se sklanjati, — a on je tudi neoženjen in nima nijednega sorodnika na svetu. Martina je vzgojil ded, materin oče. Bil je že star, gluha, jedva da je mogel unuka priučiti vezanju in ga v štirinajstem letu s staro suktnjo a novo torbo in klobučkom odpraviti v svet.

Za leto dnij je prišel Martinek pogledat domov, ker se mu je tožilo; drugo leto zopet, a zdaj moral je za mnogo tednov ostati in streči dedu. Tri prihranjene goldinarje dal mu je na pogreb.

Potem Martin ni imel v Lupenkah nikakega sorodstva, tudi dedščine nikake, a prihajal je, pravijo, vendar domov vsak Božič, saj se ni po njegovih mislih nikjer na vsem svetu tako resnično in ljubeznivo praznovalo rojstvo Kristovo, kakor v lupenski cerkvi; baš najčistejši in najbolj lesketajoči kos neba razprostrl se je vselej nad njegovo vasico; dalje naprej proti Moravskemu in nazaj proti Ogerskemu je bilo že oblačneje — prazneje.

Kedarkoli je prišel Martin, smel je prebivati v Trojakovi hiši; gospodinja je bila njegova kumica in mu je dajala rada prenočišče in hrano. Še raje nego njo je imel Trojakovo kravjo deklo Dorico Krejčirjevo; saj je bila jedina njegova tovarišica, ko sta skupaj pasla v gori, ali hodila po listje, iveri in gobe v gozd.

Dorica je bila za nekaj mesecev starejša od Martina, v štirinajstem letu ga je prerastla in nehala se brigati zanj. Tedaj, ko se je prvič odpravljal v svet, služila je že za pestunjo in zame-tavala tovariša, ker se ji je zdel razposajen, lehkomiseln, ona pa, pestunja, imela je že za modrejše reči skrbeti. Ko je prišel k njej po slovo, ugledavši jo samo na pragu, odtekla je v vežo.

„Dorica! — Dorica!“ klical je Martinek zamolklo — „jutri že odidem — daleč!“ In vendar je ni privabil. Zato, ker je bila tako pozabljiva, pozabil jo je tudi on v svetu, in stoprav takrat, ko je prišel drugič na Ogersko k naboru, sešla sta se pri kumih Trojakovih, kamor je prišla Dorica za dekle.

Zdaj je bil zopet Martinek večji od Dorice, od njegove prejšnje razposajenosti niti mrvice, — in ona zopet je postala zgovornejša, ljubeznivejša.

„Zakaj se nisi takrat kot tovarišica hotela posloviti od mene?“ spomnil se je Martin, kajti stoprav zdaj jelo mu je to mrzeti.

„Ne vem“, zasmejala se je Dorica; „morda zato, ker sem bila takrat še jako glupo, boječe deklé“.

Ta odgovor umiril je Martina popolnoma in ko je zdaj odhajal iz Lupenek, težila ga je misel, da ni nikjer na svetu druge tovarišice, kakor Dorica.

O tretjem naboru prinesel ji je, vračujé se iz Trenčina, ruto, sam izšit cvet. Dorica letala je pred hišo, je-li se Martin ne vrne z listom za klobukom, a ko se je nenadoma prikazal na dvorišče, spoznal je Martin tudi v mesečini, da je bila v skrbeh. Ostal je ž njo na dvorišču pri kladežu.

„Pojdi vendar v sobo“, silila ga je Dorica, ko je zajela vode; „gospodinja ti je še od kosila prihranila kaše“.

Martin je preslišal njeno skrb. Tesno mu je bilo in ni vedel čemu. Sédel je na rob kladeza in rekel: „Škoda, da me niso vzeli, jaz bi res rad...“

„Jojha, lej ga no!“ zasmejala se je Dorica. „Drug bi radosti vriskal, da ga niso vzeli, on pa žaluje. Čemu?“

„Res, ne vem... Tako tesno mi je; vsakdo ima nekoga na svetu, jaz pa sem kakor kol na cesti“.

Dorica je postala resna in tiha. Posadivši se poleg Martina je roki položila v naročje, sklonila glavo in zrla tako pobožno, kakor bi bila v cerkvi.

Ko pa predolgo Martin ni povzel besede, rekla je z naglo zgovornostjo:

„Saj se zdaj lahko oženiš...“

Martin je zdrhtel, a najedenkrat obrnil je k nji obraz, v katerem so se nenavadno temno videle oči in zašepetal:

„S taboj, Dorica?...“

„Ali jaz vem?“ odgovorila je devojka istotako šepetaje.

„Oh...“ zasmegal se je Martin blaženo. Ti duša moja, ovčica radostna!...“

Proč je bila vsa tesnoba in žalost. Martin je bil od tega hipa srečen. Dorica je bila okrogla devojka, običajnega, trdega obraza — popolnoma brez krasote, a bila je že Martinova usoda, da jo je imel za najdražestnejo žensko na svetu. Čudil

se je, da se nista, ker sta se že od mladih nog poznala, zmenila, da sta drug za drugega ustvarjena.

Kaj sta si imela zdaj povedati, kako bo Martin spravljal in gospodaril za svatbo, da je Dorica lahko v koči svojih roditeljev in da ji bo Martin pošiljal vse prisluzene novce. Bile so to preresne skrbi in vendar so se zdele obema tako lahke !....

Martin se je odpravil ves izpremenjen v svet — skozi Moravo na Češko. Kako počasi so mu tudi pri pridnem delu potekali zdaj meseci do Božiča ! Najbolj ga je mučilo, da od neveste ne dobiva poročil. Kolikokrat ji je dal pisati, narekovaje pisarju v pero same ljubezenske besede in naroča ji, da bi mu tudi poslala pismo z naslovom na krčmarja v Snodu. A kje je moglo pismo preiti tako daljavo — zgubilo se je kje na poti. Ako bi vsaj sam mogel pisati, ali na tuje ljudi se zanašati, ni pametno.... Martin bil je že ves nezaupljiv....

Vendar je naposled pričakal Božič, za kateri se je z nevesto zgovoril, da pride domov in ostane še čez praznike in predpust, da bo možno slaviti popolno svatbo.

Martin niti vedel ni, da je postal suh in zabuhel, ves spremenjen od dela in odrekanja čisto najpotrebnejše hrane radi slastne svatbe. Zato so gledale njegove oči zadovoljno ; nešel je v torbi osemintrideset goldinarjev in srce polno kopernenja.

Došel je v Lupenke k Trojakovi hiši baš o poldne in bistro njegovo oko je opazilo Dorico

gibati se pri oknu. Martin se je nasmejal pozdravlja in pokimal z glavo.

Obstal je pred vrati. Prišlo mu je na um, da je čudno priti baš o poldne v sobo...., saj Dorica ga je že videla in gotovo prihiti vèn....

Res, takoj ni mogla priti.... Martinku je bilo današnji solnčni a mrzli dan jako toplo. Sédel je na kamenito klopico pod okno, odložil palico in klobuk ter čakal....

Čez nekaj časa mu je prišlo v nestrpnem kopernenju na um: „Dolgo je ni....“

Ustal je in škripaje z belimi zobmi pogledal boječe v obe okni. Zdaj Dorice ni opazil, — res ona se ni mogla odplaziti. Martina se je polotila najedenkrat neka tesnoba; stopil je k vratom, opiraje v njihove podboje tugopolno glavo. Na dvorišču ni bilo nikogar, le kokoši so stale pri hlevu okrog petelina kakor odrevenele....

No, konečno je stopila gospodinja iz hišnih vrat.

„Pozdravljen, Martinek; kaj oprezuješ, pojdi v sobo“, poklicala je jasno.

„Bog daj dobro poludné,“ pozdravil je Martin. „Ponižno hvalo, kumica, saj že grem“.

In pobravši s klopice klobuček in palico, odpravil se je s skromnim nasmehom v sobo.

Gospodinja je ostala še v veži; pregledala je skrbno nasajena jajca pod gosjo, ugnezdeno v kotu na jerbaši. Martin jel jo je gledati.

„Kaj dela Dorica?“ uprašal je temno zardevši.

„Nekam je odhitela“, reče gospodinja počasi. Poprosila me je, da bi ti stvar izbila iz glave....“

„Kaj pa, kumica?“

„Da bi na njo ne mislil in ji pisem ne pošiljal“.

„Dorici — na najino obljubo?“

„Dà, moj dragi dečko — iz te obljube ne bo nič“.

Martin je pogledal gospodnjo in se zasmeljal. Kako se je modro držala !...

„In kaj bi...“ odgovoril je veselo deleč ž njo šalo — „menda se mi vendar ni izneverila?“

„Kaka vernost hoče neki biti, — saj leto dnij nista občevala, niti ni bila tvoja žena. Vzame papučarja Bartonka, Sam sodnik je zadnjič rekel: Dobro storiš, Dorica; papučar držal se ti bo vendar bolj doma nego dratar...“

Martinovi gorki lici preletel je mraz. „Ali kje je Dorica?“ zakričal je naglo.

Gospodinja se je dvignila jezno od jerbasa.

„Poglejte suroveža! Deklé se je skrilo pred taboj, da bi ne bilo kakega prepira, tu on raznaša se res nad manoj, kakor da bi bila jaz kriva, da te ne mara. Kaj mi je naposled za vaju oba?“

Martin je pobledel — umiril se. „Ali je res, ponižno prosim?“ spravil je skoro jokajoč iz sebe.

Gospodnjo je minila jeza — jelo jej ga je biti žal. Pristopila je k potrtemu mladeniču in ga

tolažila : „Menda vendar ne bodeš povešal glave, da se je deklè premislilo? Ne štejej v zlo; razborna ženska je, skrbi za roditelje in vzame, kar jej bolje kaže. Ti, dečko veseli, nisi še zamudil ženitve, saj imaš stoprav dvaindvajset let; — kaka pamet je to za ženina!“

„Saj se drugi še mlajši ženijo, takoj po odbitem naboru“.

„Naj se, ako je potem laglje življenje; vidva pa bi spešila le v revščino“.

„Te ne bi okusila Dorica pri meni. Poslal bi jej vse, kar bi prislužil, v pismih. Saj imam prihranjenih osemintrideset goldinarjev — tu le v torbi jih nosim. Stanovala bi mej tem pri roditeljih — saj imata kočjo in polje; Dorica je jedinica — jedenkrat bo vse njeno“.

„Da bode — vidiš torej!“ odgovorila je gospodinja. „Zato je tudi gledala, da bi mož nekaj imel. Papučar ima lepo hišo in dobro rokodelstvo.“

„Ali...“ odgovoril je Martin žalostno — „mislil sem, veroval sem — — —“ Ni mogel izreči: „da me ljubi“; sramoval se je gospodinje, in jok izvil se mu je iz prsij.

„Človek obrača, Bog obrne,“ vzdihnila je gospodinja sočutno. „Reveca Dorica je skusila dosti strahu, — bala se je, da bi je ne tolkel. Ako pa hočeš, pokličem jo. Lahko si podasta roki in se razideta v miru.“

„Moj Bog, Kristus!“ vzdihoval je Martin, kakor mal otrok, — „to je Božič!“

„Le pojdi v izbo,“ pregovarjala ga je gospodinja, „odloži haljino in kosil bodeš. Nekako slaboten si videti, ali nisi imel mrzlice?“

Mladeneč ni odgovoril in v svoji žalosti ni se ganil z mesta.

„Torej grem poklicat Dorico!“ odslovila se je gospodinja; „skrila se je kam v skedenj.“

Odšla je na dvorišče, ali ko sta se čez precej časa obe ženski vrnili, ni bilo več Martina v hiši, tudi s praga ni ga bilo nikjer videti.

Ne oziraje se nazaj na rodno vas, korakal je naglo po sneženi cesti nazaj v širi svet in na prve korake kapale so solze, najbridkejše, kar jih je kedaj prelil v življenju. Čutil je, da se nikedar več ne more povrniti sem in da premine v kakem kotu mej samimi tujimi ljudmi. O tem svojem žalostnem koncu je najraje premišljeval. Martin je ljubil Boga in dobro zemljo, bodisi že po letu z zelenjem poraslo, bodisi po zimi s snegom pokrito — čemu bi se torej bal umreti? Kedar se ga poprime težka bolezen, zateče se kam k dobrim ljudem in poreče:

„Tu v torbi imam osemintrideset goldinarjev; prihranil sem si jo nekdam za ženitovanje — a iz njega ni bilo nič. Shranite mi torbo in ako dokončam tu pri vas, ne jezite se na-me, temveč napravite mi za te novce lep pogreb. Lakovano krsto

s pozlačenim Kristusom, v njo svetih podobic, in tudi zvonenje bi imel rad; pevci in godci naj zasvirajo za krsto kako lepo pesemco, radi godbe pojde itak marsikdo za pogrebo“.

To je bila najglavneja skušnja Martinovega življenja. Od te dobe dobile so zenice njegovih zapupnih sivih očij sirotinsk izraz in usta izgovarjala so čestokrat malomarni: „Ali kaj, tako ali tako, meni je res vse ravno!“

Lupenka, svoje rodne vasi, nikdar več ni videl. Potikal se je vsa leta križem po Češkem.

Nekdaj je došel v gozdu dva dečka, šolarja, deklamujoča glasno drug nad drugim:

„Ze Trenčina vyšla vdova (Iz Trenčina je prišla vdova a s ní její sirotek . . .“ (In ž njo njeni sirotek)

Martinu za njima korakajočemu se je zazdelo, da mu nekaj bolešno znanega trepeče v prsih. Jel se je z otrokoma pogovarjati:

„Kdo pa je vaju naučil te pesmi?“

„Učé nas gospod učitelj v soli. Kdor od nas bo najbolje znal, deklamoval jo bode pri skušnji“.

„Ako mi še jedenkrat povesta to pesemico, dam vama kaj“.

Obstal je, odprl torbo in nabral v njej pest krajcarjev. Razdelivši jih, stisnil jih je začujenima otrokoma v pest in rekel legši na tla: „Torej povejta!“

Otroka sta se obotavljala.

„Ali se me bojita?“ zasmel se je dratar, „ne bodem vaju gledal, vidita, obrnem sem proč“.

In res se je obrnil. Uprl je lehti v travo in naslonil glavo v dlani. Jeden dečkov premagal je zadrego in zahtevajoč, da radodarni poslušalec leži, predaval je vso pesem.

„Še jedenkrat, lepo te prosim!“ obrnil se je Martin z otroškim pogledom k dečku.

„Naj zdaj pové Venda, saj je tudi dobil“, menil je deček.

Drugi deček je ubogal, a zdaj ga je mogel dratar že gledati.

Ko je končal, rekel je Martin: „Zahvaljujem vaju lepo, ohrani vaju Bog, imejta se dobro!“

Ostal je sam, in tako tesno, čudno mu že nekaj let ni bilo pri srcu. Spomnil se je svoje prve poti v svet. Spremljal ga ni nihče, vzeli so ga starejši dratarji s saboj, in Martinek niti jokal ni, veseleč se tako raznih čudes, o katerih mu je nekedaj pripovedal ded. Ali pozneje je spoznal, da ta veliki kos sveta, kateri je videl, ni vreden niti malega na pogorji razsipanega Lupenka. A na poti do njega vzrastlo je mej tem trnje — ali pesem iz svojega kraja razumel je Martin dobro! Videl je pred saboj nežne potnike, odpravljajoče se prvič z doma, kjer za nje ni bilo zaslužka, spremljane od matere ali sorodnice — ali skratka! Martin jel se je nad svojo sliko jokati, segla mu je tako v srce, kakor svoje trpljenje.

„Glej, star mladeneč sem že“, očital si je — ali nikedar nisem se brigal za takega reveža, malega brata, kakor bi mi bil preko ceste preletel zajec“.....

Gledaje sanjavo za splašenim zajcem, modroval je dalje: „Koliko težkih novcev nosim tu v torbi, a tak revež trpi lakote in uboštva dovolj, predno se seznanj z zaslužkom! Jaz zopet ne gledam nič, da bi kaj shranil, živim z dne na dan, kakor pes....“

Najedenkrat je Martin vstal, pomirjen, z začim se pogledom, zadovoljno se smehljaje svojim nameram in namenom. Vsako blizu se mu nagibajoče drevo udaril je lahko in razjarjeno s palico kakor tovariša. Zdaj gre iskat takih malih, potrebnih bratov!....

Našel jih je marsikje; po malem mu je ves pogreb izginil iz torbe, a zato se je splazilo vanjo življenje — mesto novim prihrankom, katere je Martin potreboval za druge. Martin ni bil zaman med dratarsko mladežjo znan z ljubeznivim priimkom „Stric Martinek“; pravi stric bi odkritosrčneje in požrtvovalneje ne skrbel za njo.

Ta skrb postala je smoter Martinovega življenja, bil je to nekak idejal, o katerem bi ne mogel nikomur pripovedovati, a bil je njegova sreča. Le jedne zavisti zmožno je bilo njegovo srce, in sicer, da si je, ako je kam prišel, kjer je mogel gledati bogastvo, mislil: „Oh, ako bi jaz to imel

— kako bi se oledhal. . . .“ Zato se mu je čisto sanjalo, da je bil gospodar kakega premoženja in ni vedel, kako bi vse blago razdelil med trenčanske otroke. —

Danes je prinesel krčmar sam dratarju malico, kruh s sirom in četrt litra žganja. Martin je ljubil tako malico. Nikdar ni bil pijanec, a žganja se je rad napil, da se je v njem čestokrat bojevalo dvoje razkošij: dati četrtak na žganje ali ga shraniti za Trenčane. Včasih je imel težki nogi — no razuma ni nikedar izgubil.

„Ali bodete danes gotov, Juro?“ uprašal ga je krčmar, kajti on rekal je vsakemu dratarju „Juro“.

„Seveda bom, oče“, zagotavljal je Martin veselo: „zdaj imamo dolg dan. . . .“

„Ako bodete pred večerom gotov, mogel bi mi pomagati izvaliti prazne sode iz kleti in tja zavaliti nove štiri sodčke piva. Hlapca nimam doma, vrne se stoprav jutri in nalašč zato koga najemati nečem. Navrgel bi vam za dobro večerjo. . . .“

„Dobro, oče. Požurim se in pomagal bom, kar ukazete“.

„Dober človek“ mislil si je Martin, gledaje za odhajajočim krčmarjem; „sam mi pride postreč“.

S podvojeno pridnostjo delal je pevaje poluglasno neko kolednico.

O poldne mu je prinesla devojka kosilo, kašnato juho in krompir v kisli omaki.

Martin je bil danes tako dobre volje, da se je jel šaliti, povpraševati, ima - li devojka kakega ženina.

„Nobenega nimam“, trdilo je dekle.

„Imaš, imaš! Dekleta ste, ne da bi rekel, kakor mačke. Kar mislite, tega ne poveste“.

In pred očmi, ki so od one slike že davno otrpnele, objavila se mu je veža v Lupenkah, kjer je zaman klical, da mora daleč oditi. In potem se je velika Dorica izgovarjala, da je bila še glupa, nevedna devojka. Aha, glupi in nevedni zopet veruj!

„Ako nečete verjeti, ne verjemite!“ zaklicalo je dekle odhajaje.

„Saj verujem“, ustavil jo je še Martin, „ako se nihče za te ne briga, vzamem te jaz“ . . . .

„Kaj, vi ste že prosti?“

„Seveda sem!“

„O jej!“ zasmejala se je dekle in odhitelo na delo.

„No, star sem že“, modroval je Martin. In zopet so mu prišle na misel druge njegove skrbi. Dva mladeniča sta v Ogrih prvokrat na naboru; popolnoma sta že dorasla, a Martina še vedno skrbi za njiju. Mali Jano je menda zdaj v Brodu, vendar ni sam, hodi s starim Kridelko in mali mravljiniec zna pisati, kakor učitelj; večkrat lahko mater potolaži“.

„Zdaj doboden od krčmarja štiri goldinarje, zopet bo nekaj za vsak slučaj. Ali je pa že Da-

niško ozdravel od mrzlice? On dobode od mene v Kostelci zopet rajnš. . . Jejha, vrabci zletajo še vedno okrog mene, zopet čakajo hrane, kakor zjutraj. In jaz sem pojedel ves kruh za malico. Ali ne bi hoteli krompirja?“ Izvlekel je iz omake dva in razdroбивši ju v roki, vrgel zahvalnim vrabcem.

„Imeli bi raje žito?“ govoril jim je; „no, meni je vsejedno, kar Bog dá“.

Po obedu jel je zopet pridno delati. Ni bilo videti, a preostajalo je dela še dosti. O vsej pridnosti in delavnosti bil je stoprav ob sedmi uri gotov. Ko je zavrtel in pritrdil poslednjo žico, oddehnil se je, spravil klešče, obesil si torbo in zadovoljno pregledal vso senčnico. „Ko se po leti vse s trto poraste, bodo gostje lepo todi šetali“, mislil je; „krčmar bo z menoj zadovoljen“.

Pobral je preostalo žico in polagoma korakal proti hiši.

V domu bilo je že povsod razsvetljeno, dasi je bilo zunaj še tako svetlo, da bi Martin s svetilnico ne hotel Boga jeziti. Krčmar je bil v pivnici ter prešteval novce; bakrene posebe, sreberne in papirne zopet posebe. To ti je bilo novcev! Martin bi napravil ž njimi mnogo radosti!

„Ponižno prosim, oče, ali uređiva one sodce?“ oglasil se je Martin. „Jaz sem že gotov; tu je preostala žica“.

„No, počakajte, ko bom tu gotov, ukažem v klet in na stopnice postaviti luč“.

„Počakam oče“.

Za trenotek dejal je krčmar. „Dratar, plačam vas takoj; možno je, da bodete hoteli jutri prej oditi, nego ustanem. Tu imate“.

Martin je vzel v roko tri podane mu popirne goldinarje in uprl uprašujoč pogled v krčmarja.

„To so samo trije, oče“ . . .

„No trije, koliko še hočete!“

„Saj sva se zmenila za štiri goldinarje“ . . .

„Motite se. Obljubil sem tri goldinarje, niti novca več“.

„Ali, oče, saj vendar nisem kak cigan. Jaz sem hotel najprej pet goldinarjev, potem pa sem se premislil in sem ostal pri vašem. Od ponedeljka zjutraj, ves teden sem delal kakor mravlja“.

„Dajte mir z govorjenjem. Tu-le vzemite svojo mezdó, in ako vam ní po godu, pustite“.

„Pri Bogu, oče, da govorim golo resnico. Tam-le na pragu pred vežo sva se zgovorila“.

„Ako vam ní po godu“, ponavljal je krčmar trdo, „pustite in idite tožit“.

„Tožit“, ponavljal je Martin za njim z žalostnim glasom.

„Ali bodete še surov?“ zakričal je krčmar.

Martin je umolknil. Pobral je novce, zložil jih polagoma in spravil v torbo. Niti ne ozrši se na krčmarja, odšel je vèn in sédel na kamenito korito premišljujé, kaj naj stori.

„Zél človek je to“, vzdihnil je. „Tak bogataš in utrga mi goldinar. Gotovo mu Bog to poplača!“

Za hip se je prikazal krčmar med durmi. „No Juro“, zaklical je, kakor bi se med njima ne bilo ničesar zgodilo — „kaj bo s sodčki? Ali si nečete zaslužiti večerje?“

Dratar se je dvignil in korakal molčé za njim. Privalil je iz kleti nekaj praznih sodov in jih valil v šupo, potem pa sta skupno s krčmarjem skrbno spuščala polne sode doli. Pri prvem govoril je molčeči Martin v duhu: „Ako bi ne bilo Krišča, ki se je iz dobrote dal še križati — oh, jaz bi ti, krčmar, spustil ta sodček makari na noge, da bi ti škodovalo“.

Vendar so vsi štirje sodje redno prišli na svoja mesta.

Po delu je prinesel krčmar dratarju res tečno večerjo. Klobaso, péto belega kruha in pol litra janeževca. Še vedno molčeči Martin se je odstranil v kot gostilne in polagoma jedel.

S početka se mu je zdelo, da mu grizljrej raste v ustih, a ko je naglo na to pil, prešla mu je trpkost in pomislil je z navadno tolažbo: da mu je vsejedno, naj mu ljudje škodujejo, kakor hočejo. Izpivši pol litra, dal si je natočiti še četrť, a krčmar dodal mu je do pol litra. Martin ga je popil polagoma in začel v duhu oproščevati krčmarja.

„Vendar ima dobro srce, le da je pozabljiv. . . drugim na žalost“. . . .

Odhajaje vén k ležišču, čutil je Martin, da se mora truditi, da bi naravnost in pravilno prišel v vozarno na voz. Prispel je srečno tija zadovoljen z vsem svetom, tudi s krčmarjem, in čuteč, da je danes tiho in nebeško jasno.

Pozabil je danes moliti, ali z obrazom navzgor obrnjen in imajoč oči odprte še trenotek, videl je velik kos neba z meščevo ploščo. Martinovo ležišče je plavalo ž njim. Radi tega lotila se ga je blažena omotica; motala se je v njej cela vrsta trenčanskih mladeničev in neko lepše življenje, kakeršno je bilo tu na zemlji. . . .

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 1. - V Gorici, 7. oktobra 1893. - Cena 12 kr.

RATMIR

Povest iz češke zgodovine.

Spisal Jan Vavra;

poslovenil

„Slovanska knjižnica“.

Ko smo pred par meseci naznanili novo književno podjetje pod gornjim imenom, dohajali so nam od vseh strani vspodbujevalni glasovi; tudi národno časopisje je z veseljem pozdravilo naše naznanilo in naročnikov se je oglasilo že lepo število, dasi niso še imeli pred očmi prvega snopiča. To nam je dokaz, da slovensko občinstvo živo čuti potrebo enakega književnega podjetja, kakor smo jo čutili mi, ki se nismo ustrašili ne truda ne mnogih žrtev, ko smo zasnovali „Slovansko knjižnico“.

Zakaj smo ustanovili to književno podjetje?

Odgovor na to uprašanje ni težak in vsak razsoden čitatelj čuti ga v svojem sreću. „Slovansko knjižnico“ poklicala je v življenje živa potreba, katero čedalje bolj čuti vse čitajoče slovensko občinstvo. Naša odrasla mladina in posebno ženski spol hočeta imeti čedalje več zabavnega berila, včasih tudi kaj poučnega v primerni, lahki obliki. Naša došedanja književna podjetja ne zadoščajo takej zahtevi, kajti enakega berila prihaja veliko premalo med slovenski svet, marsikaj pa, kar dobimo na polju naše leposlovne književ-

nosti, je takó drago, da ne more prodreti v širše narodove vrste, ki pa željno pričakujejo dobrega, zabavnega in mikavno poučnega berila.

Nikar pa misliti, da enake razmere se nahajajo le pri nas na Slovenskem. Ne, opázali smo jih celó pri velikih narodih, ki so pa tudi že pred leti spoznali potrebo ter začeli skrbeti za veliko zabavnega ali poučnega berila, ki se za majhno ceno širi hitro in lahko v najširše vrste narodove. Nemci, Italijani, Francozje in drugi večji narodi dobili so svoje universalne, narodne, zabavne itd. knjižnice, v katerih je izšlo že na stotine in tisoče snopičev za nizko ceno, ki omogoča tudi najrevnejšemu človeku, da si kupuje berila po svojem srcu in ukusu.

Za večjimi národi prišli so med Slovani prvi na vrsto bratje Čehi, ki se po pravici naziva „čtenářsky národ“ (čitateljski narod), kajti toliko časopisov in knjig izdaja in čita malokateri narod, kakor uprav češki. Razne knjižnice za narod dosegle so že na stotine snopičev, ki v veliko tisoč izvodih krožijo med narodom.

Med raznimi drugimi manjšimi narodi, ki so skušali iti za takim vzgledom, smo tudi mi Slovenci, ki se pa doslej z uspehom ne moremo hvaliti. Ali bomo s „Slovansko knjižnico“ bolj srečni, pokaže prihodnost.

Kako berilo bomo podajali v „Slovanski knjižnici“? Odgovor nahaja se deloma že v gor-

njih vrsticah, deloma je razviden iz naslova, namreč: prinašali bomo zabavne in poučne spise vseh slovanskih narodov — bodisi v prevodih ali pa tudi v izvirniku. Pričeli smo s prevodom češke povesti, a za njo pridejo na vrsto ruske, poljske, slovaške, bolgarske, srbske, hrvaške itd.; poleg povestij bomo izdajali tudi zbirke pesmij, zbirke narodnega blaga in poučne spise v poljudni, lahko umevni obliki. Marsikako pesem ali krajšo povestico drugih slovanskih narodov priobčimo v izvirniku in dodamo potrebna pojasnila. Takó bo naša knjižnica širiteljica prave slovanske uzajemnosti, ki ima glavno oporo v medsebojnem spoznavanju. Ko se bomo Slovani drug drugega dobro poznali, se bomo tudi iskreneje ljubili in čutili kot jedno samo veliko drevó, na katerem more zrasti blagodejen sad za ves stomilijonski narod slovanski.

Prinašali bomo, umeje se, tudi izvirne spise, kolikor jih bomo mogli pridobiti. Nekateri gospode pisatelje in pesnike smo že pridobili za svoje podjetje. Gg. pisatelji imajo s „Slovansko knjižnico“ najlepšo priliko, da svoje spise razširijo med narod.

Ker bo naša knjižnica izhajala vsakih 14 dni, treba nam bo poleg gmotne tudi obilo duševne podpore. Zategadel nujno prosimo vse slovenske rodoljube, ki čutijo v sebi sposobnost in voljo bodisi za prevajanje bodisi za izvirno pisateljevanje, naj blagovolé pridružiti se krogu na-

ših sotrudnikov. Pisateljske nagrade plačujemo po dogovoru.

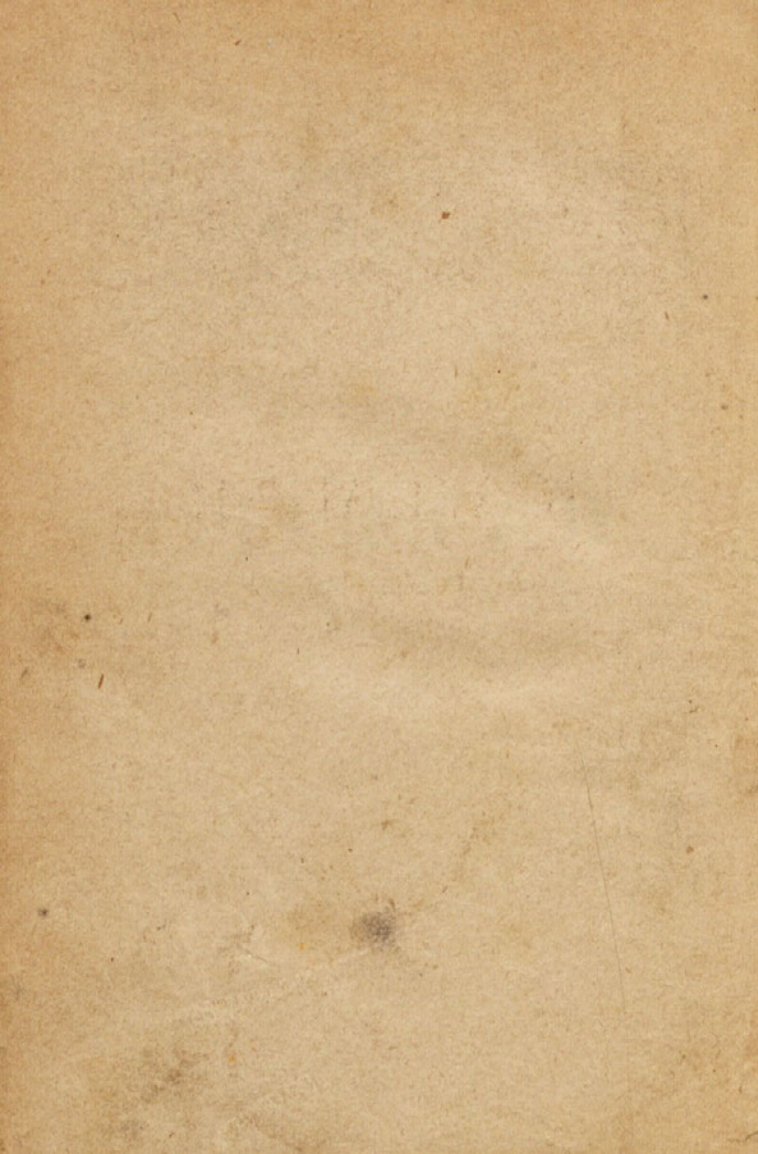
Konečno še par besedij, da ne bo nesporazumljenj na nikako stran. Naša „Slovanska knjižnica“ ni namenjena otrokom, marveč odrasle mladini in starejšim ljudskim vrstam. Otrokom naj se naša knjižnica ne daje v roke, ker njim so namenjeni drugi spisi in izdajala se bo poleg dose-danjih zbirk še posebna knjižnica po vzoru večjih narodov. Vsekakor pa bomo pazili na to, da ne izide v našej knjižnici nič takega, nad čemur bi se mogel pameten človek spodtikati.

— Toliko v pojasnilo in zagotovilo.

A. G.

R A T M I R.

I.

„Zdravstvujte, stric!“ zakliče dobro rejen mojster Jurij, po svojem rokodelstvu proslavljen mečar*) pražki, stopivši v malo krčmo v Kositarskeji ulici, kjer se je zabavalo nekoliko meščanov pri polnih vrčih medice.

Njegov pozdrav je veljal možu male, toda krepke, korenjaške postave, ki je bil kot vsakdanji gost v tej krčmi najbolj čislan in čegar ime je tudi zunaj krčme imelo dokaj veljave, kajti Plihta je s svojim imetjem in s svojo modrostjo zavzemal v občini jako odlično mesto.

„Da si nam srčno pozdravljen, Jurij,“ odvrne Plihta: „mislil sem, da nočaj prideš nekoliko pogovarjat se z nami. Jutri bo nedelja in vsakdo se rad poprej odahne. Nu, kaj je novega?“

*) mečar, češki mečir = izdelovalec mečev. Ured.

„Mnogo in malo“, odvrne mečar, odkladaje čepico in široki meč na postransko mizo. Na to si rahleje zapne pas okrog života ter jame ozirati se po malej sobi, kakor bi hotel presoditi poprej poslušalce, katerim bi imel razkladati svoje novice.

Razun meščanov, ki so sedeli s Plihto pri jednej mizi, ni opazil drugih nego dva znana barantača, ki sta preštevala pri oknu dnevni dobiček. Tam zadi, v kotu sobane, sedel je mož, čegar obličja Jurij ni mogel razločiti, ker si je podpiral glavo z levo roko, katero je imel oprto ob hrastovo mizo.

Mojstru Juriju se je zdelo, da je nekoliko premalo poslušalcev, katerim bi imel praviti svoje novice; toda ne gledé na to, prisede k Plihtovej mizi, okrepcá se z dobro pijačo ter pogleda zopet po vseh navzočih, kakor bi pričakoval novega poziva.

„Ej, zdi se mi, da zares veš nekaj važnega!“ zakliče radovedno Plihta, ki je dobro poznal značaj svojega stričnika. „Nu, pripoveduj brez okoliščin, čeprav iz jednega modrijana jih narediš deset“.

Bolje je to, nego iz desetih modrijanov jednega bedaka“, doda Jurij. „Kar imam, to rad prodam, stric, in Bog daj, da bi bilo kaj dobrega. Toda slutim, da vsi ostrmite, ko izveste mojo novico: Najjasnejši naš vojvoda je blizu smrti!“

„Kakó? naš knez Vladislav?!“ zakliče Plihta prestrašen. „Torej se mu je bolezen také shujšala...“

„Govorili so vedno, da je to le neznatna bolezen, ki s pomladnim solncem mine“, dodá Plihtov

sosed, a njegova in vseh navzočih ginjenost je pričala, kakó močno jih je prevzela Jurijeva novica.

„Pomladni vetrič se ne bo igral več ž njegovimi lasmi“, dostavi ta; „to vem iz ust kneza Otona Olomuškega. Prišel je danes pred večerom k meni ter naročil si pri meni dokaj orožja“.

„Bog ne daj“, reče Plihta, „da bi se nad vojvodovim grobom imeli z orožjem boriti za izpraznjeni prestol! To je nesrečna kletev naše dežele.“

„No, to pot zasede nemara novi vojvoda mirno prestol, ko bi se zares zgodilo, da bi dobri Vladislav odšel v večnost“, jame trditi Plihtov sosel. „Kdo drugi ma právicó do prestola, nego knez Oton, sedaj najstarejši iz rodu Přemislovcev, Vladislavov bratranec in odkritosrčni mu prijatelj?“

Jurij prikima z glavo ter pritrjuje sosedu, rekoč:

„Po prestolonasledstvu Břetislava I. pripada njemu, kot najstarejšemu med knezi, češki prestol. Vsaj že dolgo čaka nanj in s poprejšnjo odpovedjo si je še toliko bolj utrdil sedanje svoje právo. Vsaj po smrti mogočnega Svetopolka pred šestnajstimi leti je stal njegov brat Oton že z jedno nogo na prestolu, ker ga je bilo vse v Šleziji proti Poljanom bojujoče se vojaštvo proglasilo za vojvodo; a ko bi ne bilo škofa Hermana in grajskega poglavarja Višegradskega Pabjena, težko bi ga bil zasedel knez Vladislav,“

„Vsaj je pa Oton to tudi težko prenašal ter često poskušal to predrugáčiti,“ omeni Plihta; „če

pa se je takrat odrekel svojemu pravu, zgodilo se je le radi tega, ker je spoznal, da je grozdje bilo prekiselo. Da bi si pa za prihodnost zagotovil prestol, proglasil se je za Vladislava ter branil našega vojvodo in držal se ga samó, da bi zabil prognanemu Bořivoju vrnitev v domovino. Pri mojej veri, hudi so bili boji, ki so se vršili po smrti slavnega kralja Vratislava. Trije njegovi sinovi so že zasedli prestol, Břetislav, Bořivoj in sedaj Vladislav in ves ta čas so se Olomuški knezi borili ž njimi za vlado. Bojeviti Svetopolk je tudi dosegel, da je iz svojega Olomuca prevrgel Bořivojev prestol ter polastil se vlade v Češkej — res le za kratek čas, kajti potem, ko je bil v Šleziji ubit, je Vladislav zasedel prestol.“

Ali mislite, da po Vladislavovej smrti zopet kdo iz rodu knezov Olomuških zasede prestol?“ vpraša Plihtov sosed.

„Dà, zanesljivo sodim, da knez Oton!“ odvrne mojster Jurij.

„Vsaj je kralj Vratislav zapustil še četrtega sina. Čemu bi imelo biti Soběslavu zabranjeno, zasesti po bratovej smrti izpraznjeni prestol?“ omeni Plihta.

„Soběslav je v prognanstvu, mili stric. Soběslav je brez prijateljev, brez denarja, zavržen od brata, a Oton je načelnik brezštevilnim oboroženim tolpom, je priljubljen Vladislavu, ki nam ga umirajoč priporoča za vojvodo. Vrhu vsega tega

je Oton tukaj v Pragi ter bo v odločilnem trenutku znal ubraniti svoje dozdevno právo. Dobro pa ti je znano, da kdor gospoduje v Pragi, je gospodar Češkej, in to bode Oton.“

„Bodi, mi sami tega ne zabranimo,“ odgovori Plihta ter pokima z glavo, kakor ne bi bil popolnem zadovoljen s tem, kar je Jurij pravil. „Toda meni bi bil ljubši Soběslav. Bil je kaj vrl, pravičen in hraber knez. A če ga ne ljubi Vladislav, kdo drugi je to zakrivil, nego knez Oton? On je začetnik tega razpóra med brati; on je ščuval Vladislava proti Bořivoju, da je ta v prognanstvu poginil; on je nahujskal vojvodo tudi proti mlajšemu Soběslavu; da bi si ga odstranil s poti, kadar bi se izpraznil prestol. Hotel bi priseči, da Soběslav ni zakrivil ustaje proti svojemu bratu, a vendar je bil izgnan s svojega deleža na Moravskem in njegovega ozemlja se je polastil Oton.“

„Ne govori tako strogo proti knezu Olomuškemu, stric,“ opominja Jurij Plihto; „on bo naš vladar in slabo bi bilo, napraviti si ga sovražnika. Spomni se svetovalca našega mesta, Privitana, kateri je za nasprotovanje proti Vladislavu moral tri dni nositi garjevega psa na vratu, na kar mu je rabelj pristrigel brado ter ga odpeljal iz mesta v prognanstvo“.

„Prav imaš“, pomirja se Plihta, „toda navzlic temu resnica vendar le ostane resnica. Želel bi pa, da bi Soběslav bil naslednik svojemu bratu,

Prinesel bi nemara našej deželi krepak notranji mir in čvrste moči proti tujini: dokončal bi, kar je Vladislav takó slavno začel. Pod Otonom ne bo konec razporom, boste videli“.

„Mogoče, toda kdo more že zdaj to trditi?“, dostavi mojster mečar. „Soběslav je bil hraber knez, to je resnica. Kje neki biva sedaj?“

„Potikal se je na cesarskem dvoru in v Poljskej, dà, tudi pri saksonskem Lotarju je iskal pomoči proti bratu; njegova soproga Adleta se je med tem podala k svojim sorodnikom na Ogersko,“ pripoveduje Plihta. „Sramotno je, da se naši knezi v svojih prepirih zatekajo vedno v tujino, pozivajoč nemškega cesarja za sodnika nad osodo češkega národa. Sramota je, da češko zemljo, ki je nekđaj krepko odbijala Franke in Avare, prodajajo za podnožje nenasitnim cesarjem. Koliko nezdgod so s tem že nakopali domovini, koliko češke zemlje, poškropljene s češko krvjo, so poteptala v prah kopita tujih konj! Břetislavov zakon o prestolonasledstvu, da mora vselej najstarejši v rodbini zasesti prestol, je le slabo ustregel Čehom, dasi je dobro mislil. Čemu ni takó pri nas, kakor je drugod, kjer po očetu vlada sin?! Pri nas hodijo kupovat prestol od Nemcev! brat kliče tujce na brata, sina prepodé iz očetove dedščine ter se hlastno pulijo za plen. Nimam na glavi še sivih las, pa koliko nezdgod sem že videl s svojimi očmi! Videl sem óno bratomorno borbo med Bořivojem in Vladisla-

vom; tam pod Višegradom je divjal boj, kjer je brat moril brata, sin očeta; po pražkih ulicah je tekla kri, prelita za častiželjnost, v bedo národa in v njegovo sramoto!“

Resnica, resnica,“ pritrjuje Plihtov sosed; „bili so to težki časi in marsikdo naših sosedov je v njih poginil. Bog ne daj, da bi iznova prišli na nas.“

Govorica meščanov se je pretrgala o prihodu novega gosta, na katerega obrnejo vsi navzoči svoje oči. Prišlec bil je mlad človek v gosposkeji opravi; stopivši v sobo pozdravil je navzoče ter se oziral okrog, kakor bi nekoga iskal. In našel ga je, kajti urno je pristopil k možu, ki je sedel osamljen v kotu za mizo, ne zmeneč se na videz za to, kar se je govorilo; še le sedaj, opazivši novega gosta, je naglo vstal ter mu stisnil desnico.

Sedla sta ter se tiho pomenkovala; s tem sta še povečala radovednost ostalih gostov. Mojster Jurij se je večkrat ozrl po tujcih, toda zamán se je trudil, spoznati ju. Poprejšnji pogovor pa je s tem obtičal in ni se nadaljeval, dokler tujca nista ustala ter zapustila krčme.

„Ej, gospodje vitezi so našli pot že v našo postransko krčmo“, reče Plihtov sosed. „Verjemite mi, da me to skrbi, kajti za dobre namene ne bi iskali skrivališča.“

„Jaz ju poznam,“ dé mečar ter si drgne čelo; „onega, ki je tu molcé sedel, sem že večkrat videl

ter imel opravka ž njim. Spoznal sem njegov obraz, ko je ustal, toda imé mi noče na jezik.“

„Nù, nemara se motiš, boter“, omeni Plihta na vso sapo, da bi nadomestil to, kar je zamudil. „K tebi zahaja toliko grofov in vitezov, da bi moral imeti spomin velik, kakor je židovska vreča.“

Aj, ker si mé spomnil židov, sosed,“ omeni neki meščan, „ali pa veš, da jih je zopet strah? Pripovedujejo o novej križarskej vojski in njim se hlače tresejo, da ne bi bili primorani pokristjaniti se, kakor pred tridesetimi leti.“

„Bil sem takrat še mladič“, dodá drugi, „toda dobro se spominjam, kakó so čete križarjev pridrville iz Nemčije k nam ter kakor domá takó tudi v Pragi vse žide nasilno spreobračale h krščanskej veri. Kdor ni priznal križa, bil je ubit. A ko so se pozneje po odhodu vojsk začeli židje zopet spreobračati k stari veri ter seliti se drugam, ukazal je knez Břetislav, pobrati jim vse imetje in še le potem jih je izpustil iz dežele.“

„To je bila prava kuga za nje; pa vsaj so tudi pijavice, ki so se mastile iz razprtij v deželi, prodajajoč denarno pomoč za strašno oderuško ceno“.

Mojster Jurij, ki je ves čas kakor zamaknjen premišljeval, v tem naglo poskoči ter zakliče: „Ju že imam! Oni tujec, ki je bil dalje časa z nami, bil je knez Sobeslav!“

II.

Pustimo osuple meščane ter sledimo Vladislavovemu bratu, ki je proti vsemu pričakovanju bil tajno dospel iz svojega prognanstva v glavno mesto. Molče je korakal s svojim tovarišem po ulicah k Havelskim vratom in na geslo, katero je izpovedal, ju je spustila straža iz mesta.

Ko sta dospela na plano, jela sta stopati počasneje in Soběslav, oddahnivši se svobodno, zakliče: „Negotovost me je dušila v mestnem obzidji; hvala ti, Ratmir, da si me rešil trpkih mislij, ki so me mučile. Kakó mučno je, potikati se tajno okrog očetove dedščine, skrivati se pred očesom izdajalčevim ter neprestano viseti med bojznijo in nádo. Osem dnij sem prebil v lesu na Belej Gori, v revni ogljarjevej koči, pričakujoč tam tvojih novic. Rekel si mi, da prinašaš ugodne novice. Hvala ti, dragi prijatelj! Kakó bi mogle te novice prinesiti mi nesrečo, ker jih izvem iz tvojih ust?“

„Hvala Bogu, da mi ni treba biti poslancem nesrečnih novic“, odvrne uneto Ratmir. „Namen tvojih prijateljev se je posrečil, svetli knez. Na moje prošnje je prišla tvoja uzvišena mati, Svatava, k postelji bolnega svojega sina Vladislava, da bi s svojo materino besedo naklonila njegovo srečje k ljubezni in spravi ter razdrla zlobni upliv kneza Otona. Njenim vročim solzam se je posrečilo, raz-

dreti jez srda in nezaupnosti, ki so ga postavili priliznjeni svetovalci vojvode, in spremenjena je Vladislavova misel takó, da te hoče z ljubeznijo vsprejeti in spraviti se s teboj v vseh zadevah.“

„A Oton Olomuški?“ vpraša Soběslav.

„On ne vé, da si takó blizu. Domišljuje si, da še vedno bivaš pri svojih privržencih v Bole-slavskem in za to upa, da si pridobi časa za svoje namene.“

„Pri mojej veri!“ zakliče naglo Soběslav, „moj meč mu jih zapreči. Kakor je on stopil v sredo med mene in brata, takó stopim jaz med njega in prestol. Tudi jaz imam isto pravico na prestol; on vsled svoje starosti, jaz radi svojega trpljenja. On jedini je bil uzročitelj mojih muk; po ostudnej njegovej izmišljotini prišel sem ob bratovo ljubezen, ob svoj delež in še življenje sem si rešil le z begom. Razdrl mi je blagor rodbine; moja soproga, ki je našla v svojem domovji zavetje, je dve leti zamán hrepenela po meni. Vsega tega se mora Vladislav spomniti, to vse mora oživeti tudi v mislih národa. Svobodna volitev naj odloči med menoj in Otonom; ne zahtevam prednosti pred njim, hočem mu ohraniti enako pravico. Glas národa bodi božji glas!“

„Znano mi je tvoje právo in poznam tvoje trpljenje, knez,“ odvrne Ratmir, „a vendar —“

„Ne rekaj mi knez,“ seže mu Sobeslav v besedo; „tvoj Sobeslav sem in želim si trenutka,

ko bi ti ne bil nič drugega nego knez. Če mi je bilo kedaj treba prijatelja, potrebujem ga gotovo zdaj.“

„Soběslav!“ odvrne Ratmir uneto in njegova roka se je združila s knezovo, „moje prijateljstvo te je spremljalo, od kar te poznam. Zahtevaj kar koli in spoznaš, da se nikdar ne spremenim. S teboj sem zapustil domovino, s teboj se vračam, in ko bi, kar Bog obvaruj, zatonila zvezda tvoje sreče, pojdem s teboj zopet v prognanstvo, ali pa umrjem s teboj.“

„Cena tvojega prijateljstva stoji visoko nad knežjim prestolom. Dokler sem bil srečen, nisem ga poznal. Trpljenje pa mi je pokazalo, kakó redki so prijatelji na svetu, kakó omahljiva je njih podpora. Ti si vstrajal zvesto z menoj, ne za to, ker sem knez, marveč za to, ker sem Soběslav. Več sem ti dolžan, nego si misliš. Ohranil si mi vero v človeštvo, naučil si proganjanega izgnanca spoštovati človeško srcé. Če dospem na prestol ter okrepi in osrečim svoj mili národ — bode to tvoja zasluga, ne pa moja. Hvaležnosti svoje ti ne ponujam, to more skazati le knez svojemu podložniku, prijatelj prijatelju more posvetiti le ljubezen.“

„A prijatelj jo sprejme s hvaležnim srcem,“ dostavi z ginjenim glasom Ratmir. „Ko ne bi poznal tvojega srcá in njega plemenitosti, nemara bi se zgrozil pred bojaznijo, da se na prestolu razprši tvoja ljubezen ob skale spletk in licemerstva. Pri

tebi pa bo srcé trdna skala, ob katerej se razbi-
jejo vsi naporí mojih nasprotnikov. S to zavestjo
hočem se jim postaviti po robu. Knezov prijatelj
najde getovo več zavidnežev nego njegov sovražnik.
Ali more to spremeniti najine namene? V tujini,
ko sva bila oddaljena od drage domovine, govorila
sva o njenem trpljenji, o njenej bodočej slavi.
Najine roké so se združile k prisegi, da od onega
trenotka, ko stopiš na prèstol svojega očeta, bo
le njen blagor smoter tvoje vlade. Povrniti deželi
mir, zjediniti raztrgano knežjo zemljo, uničiti vsi-
ljevalni upliv Nemcev, delujočih na pogubo národa
češkega — to je smoter, kateri more le Soběslav
izvršiti. Ti ga izvršiš, Soběslav, in če mi dopustiš,
da bi deloval s teboj v ta namen, skaži mi lju-
bezen odkritosrčnega prijatelja“.

Iz nočne teme prikazal se je veličastni Više-
grad, slavna zibelka čeških vladarjev. Soběslav se
je močneje zavil v plašč, prestopil z Ratmirom
Botiški potok in dospel med nizke hišice, raztre-
šene pod Višegradom. Molčé sta korakala prijatelja
po strmej stezi proti grajskim vratom in Ratmir,
znajoč geslo, je privedl prognanega kneza tajno v grad.

III.

V visokej, slabo razsvitljenej Višegradskej
sobani je počival na postelji vojvoda Vladislav.
Njegovo življenje se je nagibalo k zatonu. V veli-
kih težkih borbah in blodnjah pokazal je pleme-

nitost svojega duhá in dobroto srcá. Vsi so ga ljubili in spoštovali, a zdaj moral je zapustiti prestol, toli težko pridobljen. Ljubezen národa si je zaslužil v polnej meri. Ni poznal ošabnosti niti maščevalnosti ali okrutnosti; dasi strog, dal se je vendar kmalu umiriti; dasi jako hraber, vendar ni ljubil vojske. Nesrečni prepir knezov iz Přemislavega rodú, njih medsebojna borba za nadvlado, je ogrenila vse Vladislavovo življenje. A' tudi zdaj, umirajoč, je trpko čutil prihodnjo bedo, katero navali borba za izpraznjeni prestol na deželo Češko. Mnogi v deželi so že vedeli, da vojvoda ne uide smrti, in radi tega so se že zdaj razvijale strasti politiških strank.

Pri glavi mu je sedela kraljica Svatava, njegova mati; njeno okó je nemirno in bojazljivo počivalo na sinovem lici. Častita starka je prišla k postelji umirajočega sina kot angelj varuh bratovske ljubezni, kot priprošnjica Soběslavova. Njene solzé so toliko uplivalo na Vladislava, da je hotel spraviti se s svojim bratom. Pomočnik njenej prošnji bil je sveti Oton, Bamberški škof, vračajoč se s slavne svoje poti, izvršene v pokristjanjenje Pomorjanov. On je spovedal Vladislava in podelil mu svetotajstva umirajočih; poslušal je njegov svét, da povrne ljubezen pregnanemu bratu.

Na Vladislava je v poslednjih letih gotovo manj uplivala jeza nego bojazen pred bodočimi nemiri. Nemara bi po nagonu svojega srcá pozval

brata iz pregnanstva ter se v ljubezni poslovil od njega, toda bal se je, pozvati naslednika prestola iz tujine. Po prestolonasledstvu Bretislavovem imel bi dobiti Oton Olomuški, kot najstarejši Premislovec, vojvodsko žezlo. Vladislav in deželni zbor sta tudi javno obljubila, da bo Oton naslednik Vladislavu na prestolu, — a vendar se je v duši umirajočega vojvode močno oglašala slutnja, da je nesrečni Soběslav prav s svojo trpko usodo pridobil si srcé národa, da njega želi dobiti ljudstvo za vojvodo, stavljajoče vánj vse svoje náde.

Srcé Vladislavovo pa je bilo močnejše nego državna razsodnost. Koprneč je pričakoval bratovega prihoda. Tajno je bilo naročeno plemičema Sezimu in Juriku, naj privedeta Soběslava k vojvodi; nikdo drug ni slutil tega namena. Niti Vladislavova soproga ni izvedela o njegovi nakani, kajti bila je zvesta prijateljica soprogi Otona Olomuškega. Oton pa je prebival na Višegradu; niti za trenotek zapuščajoč bratranca, ni si nikakor domišljjal, da biva tekmeec takó blizo in da bi mu mogel iztrgati plen, kojega je bil že gotov.

Nestrpno je pogledovala kraljica Svatava k vratom.

„Bojazen me straši,“ reče čez nekaj časa, „čemu Soběslav odlaša takó dolgo? Če mu le ne grozé kake spletke?“

„Kdo bi mu smel delati spletke, dokler je vojvoda Vladislav živ?“ spregovori bolnik s slabim glasom.

„Ne morem se iznebiti slabe slutnje,“ dodá kraljica; „premnogo krvi je že teklo zaradi prestola. Čez mrtvo Soběslavovo truplo mogel bi Oton stopiti na vojvodski prestol“.

„Bog te reši te bojazni, uzvišena gospa,“ pomiri jo škof; „slišim ropot v veži — tvoj sin prihaja.“

In čez nekoliko minut dospe Soběslav v materino naročje, pristopi ž njo k postelji ter poklek-nivši pred bratom, stiska njegovo desnico k svojim razburjenim prsim. Angelj sprave pa je slavil krasen trenotek na knežjem Višegradu.

IV.

Ratmir zapusti dvorano vzvišenih bratov, da bi po Vladislavovem ukazu pozval kneza Otona v rodbinski krog k splošnej spravi. V levem krilu grada, čegar senca se je topila v valovih Veltave, je bival knez Olomuški.

Brez orožja in lepotij sedel je Oton v pri-prostem jopiči pri hrastovej mizi, imajoč pred seboj mnogo listin, katere je pazljivo čital. Rat-mirov prihod ga odvrne od tega posla.

Oton ustane; mogočna njegova postava se je opirala ob mizo, pogled njegov je meril poznega gosta.

„Ne srdi se, knez, da te vznemirjam takó pozno. Jasni knez Vladislav me pošilja k tebi.“

„Česa želi knez? Nemara ni shujšal neblagi slučaj drago mi njegovo zdravje?“

„Dokler Bog z mogočno besedo ne pretrga nježne nitke njegovega zdravja, je vojvoda miren in poln udanosti v božjo voljo. Toda ta tišina in mir, ki stolujeta v njegovem srcu in v njegovi sobani, želi si vojvoda, da bi vladala tudi po njegovej smrti na Višegradu. In radi tega te pozivlja k sebi, knez?“

Po teh besedah zre Oton Olomuški nepremično v Ratmira, smisel njegovih besed zdi se mu nerazumen.

„Kolikor poznam vojvodovo dvorjanstvo, nisem še videl tvojega obraza med njimi“, spregovori Oton po kratkem pomisleku. „A vendar se ne morem ubraniti spomina, da sem se pred leti s teboj nekje srečal. Mari bivajo na Višegradu novi prebivalci, katerih še ne poznam?“

„Poznaš me in ne poznaš, knez,“ odvrne Ratmir. „Dolgo je že od ónega časa, ko sem bil zapustil domovino. Onega dne, ko je Soběslav prekorčil mejo svoje rojstne dežele, sem se tudi jaz poslovil od nje.“

V Otonovem očesu zabliška plamen. „O poznam te, poznam!“ zakliče srpo. „Ti si Ratmir! — — Dobro mi je ostala v spominu tvoja služba, gospod. Toda o tem se sedaj ne bova menila. Ti si zopet tukaj in vedeti bi hotel, kaj te je sem privedlo?“

„Knez!“ spregovori Ratmir mirno, kakor da ni opazil odurnega sprejema, vrnil sem se na Česko v tem trenutku, ko ima izgubiti svojega vladarja. Ratmir sem, udani privrženec Soběslavov od ónega časa, ko je imel v lasti Hradeckí grad. Ne omenjam spletk, katere so pregnale kneza od bratovega srcá; tebi, knez, so dobro znane, znano ti je tudi, da sem z izgnancem odšel v tujino, da bi nesrečni Soběslav imel vsaj jednega prijatelja. In kot Soběslavov prijatelj sem se vrnil na Česko, da poskusim izpolniti njegove težnje — pomiriti ga z bratom in s teboj, knez Oton!“

„Z menoj, praviš?“ ponovi knez Olomuški. „Káke sprave si more želeti Soběslav z menoj? Njegove nakane hoté uničiti moje namere. Ali se mi hoče podati? Hoče li mari brez koristolvja, imajoč samó blagor domovine na sreču, biti moj privrženec v proslavo Česke? — Ti molčiš, Ratmir; prav imaš, da se ne hliniš. Jaz poznam Soběslava in radi tega nočem nepoštene njegove sprave, pa tudi vrnitev v domovino mu na veke zabranim.“

„Ti mu zabraniš?“ zaróhni Ratmir jezno, toda pomirivši svojo razburjenost, nadaljuje: „Pomisli knez, da volja národa more odpreti pot, ko bi jo tudi mislil ti na veke zagradi. A nad voljo národa stoji še volja umirajočega vojvode. — Vladislav je še vedno vladar in njegov ukaz odpira Soběslavu vrata Višegrada.“

„Vrata Višegrada in pot na prestol!“ odgovori mračno Oton, kakor sam k sebi. „Če je to tvoje delo, znal ga bom še o pravem času preprečiti.“

„Prišel bi prepozno, knez; Soběslav biva v tem hipu pri Vladislavovej postelji.“

„Soběslav je tukaj!“ zakriči Oton in jeza mu vsplamti na lici. „Kdo si je drznil, spustiti ga v grad? Kdo je mogel za Sezimovim hrbtom napraviti te spletke?“

„Grajski glavar Višegradski, Sezima, izpolnujoč vojvodov ukaz, ga je sam spustil na Višegrad. A škof bamberski in škof Menhard pražki sta naklonila národ in gospôdo na Soběslavovo stran. Samó jednega še ni med temi — katere bi Soběslav rad imenoval svoje prijatelje, — to si ti, knez!“

Nepremično je stal Oton Olomuški; ta novica je premočno razburila njegovo osrčje, da se mu je skoraj ustavil tok krvi in da so mu prsi nehale dihati. Čez trenotek pa ga še toliko močnejše pograbi jeza; divje se vzravna po konci in težko je padla njegova pest ob hrastovo mizo. „Izdan sem torej in prodan!“ zakliče razvnet; „vse moje namene sta mi skazila stara baba in nemški duhovnik. Mogel sem slutiti, da prihaja moja nesreča na Višegrad, ko je kraljica Svatava prišla sem, ko je ta bamberski škof se zagnezdil pri Vladislavovej postelji. Domišljeval sem si, da

jih imam v rokah, da neomejena moja volja vlada tukaj — toda vražja spletká mi je iztrgala vajeti iz rok.“

„Potolaži se, knez,“ reče Ratmir; „prepusti vodstvo razumu in dovoli, da bo on vodil tvoja dela. Kar se je zgodilo, tega ne spremeniš; bila je to božja volja, da je Soběslav zopet prišel v grad svojih očetov. Knez, poslušaj moje besede, ki prihajajo iz dobre volje v blagor in mir našej domovini. K jako vzvišenemu činu te poziva Vladislav, izpolni njegov poziv ter pridi. Kar bi ti bilo jutri pokorščina, bode ti danes čast. Danes moreš biti velikodušen, plemenit, — jutri čutil bi se ponižanega, premaganega. Podaj danes pomirljivo rokó, da jutri ne občutiš železne.“

Oton je molčal pri teh Ratmirovih besedah, njegova razburjenost se je nekoliko pomirila, toda pogled mu je ostal še vedno mračen. Ni bilo lahko uganiti njegovih namenov. Naposled spregovori, očividno premagovaje se:

„Pustite mi časa, da morem uravnati divji roj svojih mislij. Pridem k Vladislavu, toda ne precej, nemara čez pol ure, nemara čez jedno uro. Težka je ta pot, naj mi vojvoda odpusti za to obotavljanje.“

Pomignivši z rokó Ratmiru, kakor v slovó, odide Oton k stranskim durim sobane. V tem trenutku stopi skozi nje deklica, zala, kakor rosna kapljica, kopajoča se v solnčnem blesku. Z otroško

udanostjo prihiti knezu naproti, ne opazivši gosta. Oton jo objame z rokama ter jo poljubi na jasno čelo.

„Oče moj!“ reče deklica, spoznavši njegovo razburjenost; „kaj te je takó vznemirilo?“

Oton ni odgovoril, marveč še krepkeje objame hčer ter jo odvede v stransko sobo.

Ratmir je stal kakor primražen. Njegov pogled je zrl za preminolo prikaznijo, takó milo in znano njegovemu srcu. Zgrozil se je, njegovo srce je nemo zajechalo; k prsim stisne desnico, kakor bi jim hotel ukazati, naj mirujejo. Naposled zapustiti sobano s povešeno glavo, obteženo z mislimi takó različnimi, kakor so cvetke na cvetnej livadi.

Zamán sta čakala knežja brata Otonovega prihoda. Drugo jutro ga ni našlo več na Višegradu. Tajno je zapustil s svojo družino grad.

V.

Ljubezen, ti nebeški sen v pozemeljskem življenji, kje na vsem širokem svetu je skrivališče, v katerem bi ti ne našla svojih sledov? A ko bi tudi šel na kraj svetá, kamor nikdar še ni stopila človeška noga, kjer nikdar še ni v človeških prsah srcé močnejše bilo, kamor zefir pesmi ljubezni nikdar ni prinesel — ko bi stal sredi od Bogá ustvarjenega kraja, ali bi me ne vezala s svojimi mičnimi vezili, ne pretresala najtajnejšega mojega osrčja?

V tak osamljen, tih kot svetá uhajajo mi misli in zdi se mi, kakor bi zrl to krasno, milo dolino, kaka je bila v dobi, ki je minila blizu pol leta pred začetkom naše povesti. Stojim sam pri bregu potoka, dirjajočega iz češko - moravskih gorâ k Svitavi; okrog njega se razprostira tukaj ozko, z bujno travo obraščeno obrežje, tam široka loka, ki je takó prijetna, kakor vrt v sredi pra-gozda, ki ga obdaja od obeh stranij in se po gričih vije v nepregledno daljavo.

Okó mi ogleduje valčke, ki z detinsko živahnostjo hité iz svoje zibelke v široki svet, ne sluteč ovir na svojej poti, ne znajoč svojega groba. In zopet se mi ozira okó za njimi; vidim jih, kakó obstajajo, kakó se že mirneje zavijajo k obrežju, kakor bi ga prosili prijateljstva, sicer z manjšo razbrzdanostjo, toda z večjo dostojnostjo; nemara sluteč bodoče svoje moči, valé se dalje in dalje, dokler ne zginejo za debelim hlodom, kateri vržen semkaj z roko velikana, obrača jim tok proti jugu. Oprt ob drevó, poslušam njih šepet; zdi se mi, kakor bi se ves šum združeval v jedno pesem, pesem ljubezni, ki je na obrežji potoka v takó mnogih srcih zakoprnela in ki je tudi meni segla v srcé. Opojena s šumom valčkov sklanja se cvetica k cvetici in njih perje se druží v sladkem poljubu. Vetrič, zašumevši v vrhovih starih jelk, prinaša jim blagoslov teh z mahom poraslih stražnikov doline in razveseljen nad to mično podobo,

igra se s cveticami, na kar se urno dvigne, da bi še drugje pripovedoval o krasnem življenji v tej tihej dolini.

A ti penica, ki posadivši se na vejo jelke, kraljice nad vsemi drugimi, prepevaš toli veselo in obračaš svoji očesci po meni, kakor bi hotela, da bi jaz poslušal le tvoje petje: povej, ali se nisi naučila svojega žvrgolenja iz nježnih ust zalorasle deklice, katera urno koraka po obrežji z lehkimi koraki ter se tu pa tam ustavi, da utrga cvetico, katero hoče pripeti h kitici, ki jo drži v roki? — Povej mi, penica, kdo je ta deklica z modrimi očmi, z jasnim, smehljajočim se obrazom, opletenim z rdečimi bogatimi kitami? Ti jo poznaš, saj gotovo ni prišla prvič v tvoje domovanje, gotovo je že pogosto pogledovala k zapadu, pričakujoč nekoga, ki naj bi se ž njo vred veselil v tem raji, ž njo vred poslušal žuborenje valčkov, gledal na nježno igračo cvetic in veselil se ž njo vred tvojega petja, penica! Ti molčiš. Kaj je mari takó težko, ko je srcé veselo, praviti drugim o sreči?

Deklica obstane, plamečča rdečica pobarva jej obraz, v očesu ji vsplamti žar in njega blesk je padal na nježne, z radostnim smehljanjem odičene ustnice. Iz temnega gozda stopi mlad, krepak mož, hiteč ji naproti, — mala daljava med njima, kakó kmalu, kakó nepričakovano hitro sta jo prekorakala.

„Hedvika moja!“ zakliče prislec, stiskajoč nježno postavo k svojim prsim, čemur se ona, polna ljubezni, ni branila, sklonivši glavo na njegovo ramo.

„Ratmir!“ zašepeta, obrnivši svoje oko kvišku k njegovemu. Pogled se je srečal s pogledom, in to je bilo takó dolgo — in takó kratko.

Na njegovej strani vračala se je deklica poleg potoka. Njen pogled ni iskal več cvetic, njen sluh se ni pečal več s tajnostnim žuborenjem valčkov. Sedaj posluša Ratmirove besede; ta glas jej globlje, čarobneje prodira v mlado srcé.

Na jasnem nebu ni bilo oblaka, toda preko neba njune ljubezni se je popel naglo strašen mrak, ko ji je Ratmir z žalostnim glasom naznanjal svoj odhod.

„Vedno sem tajil pred teboj, Hedvika, da ne smem dalje bivati pri tebi, v raji svoje ljubezni. Upal sem v čudotvorno pomoč božjo, katera bi mojo nalogo izvršila — za me upal sem vedno, da jutri bo ločitev lajša nego danes. Nesmem se obotavljati — dolžnost me kliče! Sveta obljuba, dana prijatelju, mora se izvršiti. Tvoja ljubezen bode blagoslov za vsa moja dela. Ne štey mi v zlô, da odhajam; bitje mojega srcá ti pravi, kakó velika je njega žalost, da te mora zapustiti. Mila beseda tvoje ljubezni naj me tolaži pri ločitvi — s to besedo se vrnem zopet k tebi, — vrnem kmalu, angelj moj, potem pa izgine beseda ločitev za zmerom iz najine ljubezni.“

Kakó lahko je milim besedam obuditi slast ljubezni, kakó težko pa je pregnati njeno žalost! Deklica je slišala njegove tolažilne besede, toda v svojem srci ni našla tolažbe. Vse krepostne čute svojega srcá združila je samó v jedno misel — a to misel in celo življenje svoje posvetila je Ratmiru. Kakó bi mogel zapustiti krilati pevec čisti, zračni prostor, kakó bi se mogla srebrosvitla ribica ločiti od valov potoka, da ne bi zaplakala? Takó tudi Hedvika.

Korakala sta skupaj po bregu, ki ju je takó često videl v dobi blažene ljubezni. Tam pri mahovitem hlodu, kateri so splakovali čisti valčki, videl je Ratmir prvokrat Hedviko. Bivajoč na Svojanovem pri Soběslavovih prijateljih, katere je hotel pridobiti za veliki čin, da bi po Vladislavovej smrti bila podeljena krona nesrečnemu, v prognanstvu bivajočemu knezu, našel je Ratmir na svojej blodnej poti po gozdu ta mili pozemeljski raj. Korakajoč kakor danes ob bregu potoka, zagleda dve deklici, ki sta v nedolžnej šali krasili oni osiveli hlod z venci iz livadnih in povodnih cvetic. Ratmir se zagleda v dvoje modrih očij, njegov pogled se je oziral po rdečih, bujnih kodrih, poljubljajočih beli vrat in belo dekličino opravo. — Ratmir se je zagledal, in ne sluteč kakó, premagal ga je čut, katerega doslej še nikdar ni poznal, ki je prinesel sladek nemir v junaško srcé in bojevito njegovo mišljenje.

Kako krasen in vzvišen je čut vzbujajoče se ljubezni in kakó težko je, izreči ga z besedami ter obleči v pripovedno obleko. Però, čuteče svoje slabost, se ustavlja; nemara se boji, da ne bi razdrlo svetišča ljubezni s posvetno besedo. Bolj prilično bi bilo penici, temu pevcu božjega veličastva, da bi nam z nježnim svojim petjem izpovedala vso zgodovino teh ljubavniških dnij, ki so nastali po tem prvem srečanju.

Minula ta njih zgodovina prišla je tudi Ratmiru na misli, ko je korakal zraven Hedvike, srečen vsled svoje ljubezni in žalosten radi bodoče ločitve. Zopet je zrl na ta z mahom obraščeni hlod, kjer je bil spoznal svojo devo, gledal ta cvetoč potokov breg in drevo podrtó po viharju, ki je služilo za brv preko vodé ter za klop ónim, ki so obiskovali to samoto, v katerej je bilo toli blaženo srcu, kjer je bila misel prosta vsakdanjega posvetnega hrupa. Na tem prostoru je priznal Ratmir deklétu svojo ljubezen, ko je njena tovarišica hitela dalje ob potoku, ker ni hotela motiti dvoje blaženih src v najsrečnejših trenutjih nedolžne prve ljubezni.

Morebiti je vsak prostorček, vsako drevo spominjalo Ratmira kakega prijetnega trenutka iz óne blažene dobe. A ta doba bi imela biti pretrgana, morda na kratko — morda za zmerom! Skrbno je skrival Hedviki nevarnost, v katero se podaja — sam sebi pa ni mogel skriti bodočih

bojev, katere bo morala navaliti na češko zemljo borba za prestol.

Dolga vrsta tednov, katere je bil brezposelno prebil na Svojanovem, dokazovala mu je izne-
verjenje prijateljske dolžnosti. Ljubezen pa se je
zopet pritoževala, da je le prekratek čas žrtvoval
njej in da po jasnem, lepem dnevu ima nastati
odurna, temna noč. Huda je bila borba teh dveh
krepkih občutkov.

Gozd je postajal redkejši na desnej strani
in široka cesta je peljala med orjaškimi hrasti na
grič, kjer je štrlel kvišku med drevjem močni Tin,
bivališče mogočnega plemiča Strezimira. Tu sta
bili deklici domá. Ratmir ju je smatral za plemi-
čevi hčeri. Na kraji pota pri potoku bila je po-
stavljená prostorna lovska hišica, tu je pričakovala
Milada svojo družico, vračajočo se z Ratmirom.
Hitela jima je naproti, smehljaje pozdravljajoč Rat-
mira, kojega je ljubila radi tega, ker je Hedviko
osrečevala njegova ljubezen. Ljubila ga je? Ej,
kdo more videti v neizkušeno dekliško srcé, kdo
poznati njega občutke, katere tají v svojej notra-
njosti, nemara sama jih ne poznavajoč?

Skupaj so korakali k logarjevej hiši. Ponosni
Strezimirov Tin bil je Ratmiru zaprt; tam je vladal
najudanejši privrženec Otona Olomuškega; kakó
bi torej mogel Soběslavov prijatelj potrkatí na
protivnikova vrata? Zato je tudi ostala tajna Hed-

vična ljubezen; samó molčljivi gozd in stari logar Vojmir so znali za to njeno srečo.

Že so prestopili prag nizke logarjeve hiše in lesene stene so jih zakrile našim očem. Moramo se posloviti od ljubljencev, penica, ter vrniti se nazaj, od koder smo odšli in kjer imaš ti spleteno svoje gnezdice. Nemara že tudi tebe težko pričakuje ljubček, nemara tudi tebi nastaja trenotek ljubezni. Ne bom vznemirjal tvoje sreče; ostani z Bogom in če hočeš me odhajajočega potolažiti, obljubi mi, da poletiš večkrat k mičnej logarjevej hišici, ko bi tudi Ratmira več tamkaj ne bilo. Potolaži deklico s svojim petjem, ko jo bo premagovala tuga, — zapoj ji o bodočih krasnih dnevih, katere ji iz polnega srcá želiva ti in jaz.

VI.

Končani so bili Vladislavovi dnevi in dvanajstega svečana 1125. l. je zasvetilo solnce sprebujajoče se pomladi poslednjokrat v ugasujoče njegovo lice. Odkritosrčna je bila žalost národa za dobrim vojvodo, ki je v burnej dobi svojega vladanja pokazal se vedno hrabrega in pravičnega. Kaj krasen čin je dičil tudi njegove poslednje dni; popustivši jezo in sovraštvo spravil se je z nesrečnim bratom in s to spravo se ob jednom odrekel češkemu prestolu.

Štiri dni po Vladislavovej smrti je nastopilo slavnostno nastoljenje Soběsláva I. Izpolnjene so

bile sedaj knéževe težnje, katere je gojil v prognanstvu; sedel je na prestolu svojih prednikov, zamenivši prognanstvo za vojvodsko čast. S krepko voljo je Soběslav zasedel prestol; v trdeji šoli nasprotovanja se je bil naučil ne omahovati v nesreči in ne košatiti se v sreči. Obiskavši sam nemške dvore, spoznal je njih odkritosrčnost do Čehov in napake, katere so zagrešali češki vojvode, kličeji vladarja nemške države za razsodnika svojih prepиров.

A národ je z ljubeznijo in zaupanjem obračal svoj pogled na novega vojvodo, kojega je bil s svojim glasom dvignil na prestol. Oton Olomuški je bil odstopil brez boja, zapustivši tajno Višegrad óni večer, ko je bil Soběslav čez dolgo časa zopet prišel nanj. Videč s to spravo, ki je nastala med Vladislavom in Soběslavom, porušene svoje namene, odšel je na Moravsko, čuteč, da se ne more zanašati na národ, ki je Soběslava ukaje pozdravljal, in videč, da so se celó nekdanji zvesti privrženci, med njimi Sezima, grajski glavar Višegradski, odvrnili od njega. Ne zmeneč se za poprejšnjo svojo prisego, da hoče rajši umreti, nego dati se oddaljiti od knežjega prestola, skrbel je sedaj le za lastno varnost, da bi se na Olomuškem gradu pripravil za nadaljne svoje namere.

V gotiški Višegradski dvorani bili so zbrani gospodje in plemiči češki, da bi prisegli zvestobo novoizvoljenemu knezu. Hrupno bilo je v tej šte-

vilnej družbi in burno se je razlegalo po dvorani spričevanje zvestobe. Samó Ratmir je stal skoro osamljen pri oknu: njegovo okó se je obrnilo večkrat na knežji prestol, na katerem je sedel Soběslav v sredi prvakov dežele; večkrat pa se je obrnilo tudi na Prago, mirno kakor na večer velikega praznika, a mnogokrat se je zopet vprlo v tlá, kakor bi hotelo privoščiti mislim miru, da bi upokojile strasti vnanjega in notranjega sveta. Dá, ta notranji svet bil je v Ratmiru močnejši, nego vsi pomenljivi obredi, kojih priča je bil danes Višegrad. Ta zala slika angelja, s katerim se je bil srečal v Svojanskih gozdih, na katerem je obstala njegova duša, kakor rosa v čaši vrtnice — s Hedviko srečal se je bil tudi na Višegradu; njegova ljubljénka je bila hči Otona Olomuškega. V tem hipu, ko je bil razdril smele načrte Otonove s pogumnim dejanjem — v tem trenutku je uničil tudi svojega srcá raj in zakopal krasno minulost in še krasnejšo prihodnost.

Stotere misli so mu rojile po glavi. Njegov duh je koval razne načrte, katere je pa takoj opuščal, da bi se udajal zopet novim nadam. Le strahopetnež bi se jim odpovedal, predno bi se z vso silo ustavil usodi. Takó tudi Ratmir. Z licem manj veselím, nego bi ga bil ta slavnostni dan zahteval, vsekako pa mirno je zrl okolo sebe in nihče bi ne bil spoznal neprestanega vrvenja njegovih mislij.

Končan je bil obred in v hrupnem razgovoru so se rešetale deželne razmere.

„Jasni knez!“ spregovori Miroslav, jeden prvih čeških plemičev, stopivši pred Soběslava.

„Danes je zmagala pravica nad spletkami tvojih nasprotnikov — nu, bodi torej ta dan posvečen pravu in pravičnosti! Bratje plemenitega tvojega očeta, kralja Vratislava, so pridobili tudi knežje dežele na Moravske in po njih njihovi sinovi. Tukaj pa stoji Vratislav, sin Ulrika Brnskega, kateremu ni bilo dovoljeno, stopiti na očetovo mesto. V njegovem imenu kličem na tvojo pravičnost; daj, da bo enaka pravica vladala v rodu Přemislovcev.“

„Resnico govori plemič“, oglasi se Častolov; „dobro se boš še spominjal, Soběslav, da si bil za vlade pokojnega vojvode vladar na Brnskem, katero so ti pa s spletkami odvzeli. Kdo se je obogatil s tvojim deležem? Knez Oton bil je to, želeč, da bi vsi deli Moravske bili združeni pod jedno vlado. On jih je spravil pod svoj prapor, da bi tem zanesljiveje mogel seči po češkej kroni. Brnsko ni njegova last in če hočeš pri svojem nastoljenji dati veljavo pravici, prepusti Brnsko Ulrikovemu sinu.“

„Ali pa morem to storiti, gospodje?“ vpraša Soběslav, stopivši s prestola. „Vsi veste, da si je knez Oton Olomuški lastil pravico na ta prestol — ali po pravici, ali po krivici, o tem je

odločil narodov glas. Nočem torej, stopivši na prestol, prvi čin svoje vlade obrniti proti njemu. Vaša volja, gospodje in plemiči, naj odloči o Vratislavovi pravici, da Oton izvé, da je tu sodila pravičnost, ne pa maščevalnost.“

„Slava Soběslavu!“ zakliče Miroslav, katere-
mu klicu vsi glasno pritrde.

„Na kneza Olomuškega je še radi tega treba imeti pozor,“ pritrjuje Častolov, „ker je v jezi zapustil Češko ter skuša pridobiti vso Moravsko. Celoto države moramo skrbno braniti, sicer pogoltne razdrobljene dele lačni nemški cesar. Čim močnejši je Oton, tem večja nevarnost preti Češkej. Zgodi se torej po starem redu v Přemislovem rodu: Oton naj pridrži Olomuško ter oddá Brnsko Vratislavu.“

Po teh besedah, ki jih je spremljala glasna pohvala, stopi Ratmir od okna na sredo dvorane. Tu izrečene besede so grozno posegle v njegove misli, ki so ga vezale na hčerko kneza, proti kateremu so také rezko nastopali. S tem sklepom se je poostril razpor med knezoma, — širila propast med Ratmirom in Hedviko. Radi tega je Ratmir, ne pomislivši, kakó težko se je bojevati proti gospôdi, katera hoče postati z bojem proti tekmeцу knežjemu prestolu neizogibno potrebna, dal se premagati po strastnem svojem srci, katero je hrepenelo po spravi.

„Spomnite se, gospôda, nevarnosti,“ jame govoriti, „katera nam preti vsled častiželjnosti kneza Otona. Hočete deželo obvarovati bojev, a vendar svetujete k takemu činu, ki bi moral zagnati ta boj. Poznam kneza in ponosne njegove misli; že je segal po kroni pokojnega vojvode in sedaj, vračajoč se s potrtimi nádami v svojo zemljo, naj bi se prostovoljno odrekel tudi njej?

Moja beseda je nemara slaba proti vašemu nazoru, svariti pa vas moram: ne vzbujajte bojev, ki so itak prinesli mnogo škode naši zemlji.“

„Ej, knez Oton ima celo zagovornike med nami?“ oglasí se srpo Častolov. „V tebi, gospod Ratmir, bi bili najmanj pričakovali, najti njegovega branitelja.“

„Ko bi bil Ratmir tudi prav govoril,“ dodá naglo Miroslav, „bolje je gotovo, da postane poprej neškodljiv vojvodov nasprotnik, nego da bi nam pozneje vzrastel čez glavo. Moravska je samó knežji delež ter je nerazdružljiv del naše dežele. Ne smemo dopustiti, da bi Oton postal samostalen vladar na Moravskem, da bi nemara iz nova hotel segati po češkej kroni in upamo, da mu, Ratmir, ne boš hotel pomagati do nje?“

Srd je pobarval Ratmirovo lice; pikro je hotel odgovoriti Miroslavu, ko nakrat Soběslav pomiri razdraženost s svojimi besedami:

„Poznam udanost vas vseh in vaši dokazi me jasno prepričujejo. Deleže na Moravskem ima

pravico oddajati češki vojvoda; tej pravici prestola se ne smemo odreči in knez Oton, če hoče ohraniti mir, mora jo pripoznati. Brnsko naj bo torej Vratislavov delež; to zahteva ne samó pravičnost, marveč tudi moje sočutje do kneza, ki je, kakor jaz, prebil trpko šolo nasprotovanja in preganjanja“.

„Slava ti, vojvoda!“ zakliče Častolov. „Pravična tvoja vlada najde pravo pot po vsej deželi. Ako bi tudi imel nastati boj proti tem, ki bi nasprotovali pravičnej tvojej volji, bomo jo mi zvesto branili ter damo za njo kri in imetje!“

Burno pritrjevanje je sledilo tem besedam. Zdelo se je, kakor bi bil prišel bojni duh med zborovalce, kakor bi vsakdo njih že slutil, da Oton dvigne meč, da si pridobi izgubljeno pravico do prestola.

Po teh Soběslavovih besedah je Ratmir molčé odstopil; čelo se mu je zmračilo. Marsikdo je začujeno gledal njegovo lice, katero jedino med vsemi ni kazalo oduševljenja. Takó tudi Soběslav. Ni spoznal v tej zamišljenej postavi svojega Ratmira ter ni znal presoditi današnjih njegovih besed in njegovega ravnanja. V čašo veselja, katero je okušal vojvoda vsled izkazane mu udanosti prvakov čeških, pomešala se je prva grenka kapljica.

Ko so plemiči že odhajali in je tudi Ratmir hotel zapustiti knežjo dvorano, stopi k njemu Soběslav, da bi ga pridržal.

„Končan je slavnostni obred in češka gospoda zapušča dvorano, izvršivši svojo dolžnost v imenu národa. Čemu pa tudi ti hitiš od tod? Čemu mi hočeš odtegniti trenotek, v katerem bi odprl prenapolnjeno svoje srcé prijatelju?“

Ratmir se obrne ter pogleda Soběslavu v oči tako bistro, pa tudi tako bolešno, da je vojvoda ganjen in osupel za dalje časa umolknil. Naposled reče:

„Ratmir, ne poznam te in to me muči. V onih časih, ko sem se boril z britkostmi, takrat bil si moj, popolnem moj. Mari ne smem sedaj, ko sem po tvojem prizadevanji došel na očetov prestol, sklicevati se na tvoje srcé? Prišedši na Višegrad, našel sem takó mnogo, ali bi imel pa za to izgubiti tvoje zaupanje? Od ónega dneva nisi več moj, Ratmir, odstranjaš se od mene in molčiš; čutim pa, da se nekaj, česar ne poznam in niti slutiti ne morem, postavlja med naju. Povej, Ratmir, kaj na svetu bi moglo naju ločiti? Razodeni mi, kaj omračuje tvojo misel; vse moči hočem napeti, da to odpravim. Samó zaupanje svoje mi daruj, kakor nekdam; k svoji, poprejšnji ljubezni hočem pridružiti še vso moč vojvodskega žezla, da bi ti kot prijatelj prijatelju pregnal otožnost.“

Te besede so res razjasnile Ratmirovo lice. Stisnivši gorkeje Soběslavovo roko šla sta v gornji del sóbane, ki je bila že skoro popolnem prazna.

„Kaj sme prijatelj zaželeli od prijatelja, ču-
tim predobro v svojem srci in se bom tudi na
to skliceval. Soběslav, ne misli, da sem se spre-
menil, da ti je moje srcé manj odkritosrčno, manj
udano. Priznavam ti, da trpim, ne vedé zakaj; ne
brigaj te to, morda je vse samó vešča, katera ugasne,
ko stopim z močvirja svojih mislij na trdnejša tla“.

„Ali mi nočeš povedati, čemu trpiš? Boleči-
na, katero odkrijemo sočutnemu srcu, izgubi svo-
jo moč“.

Ratmir nehote pogleda Soběslava, toda isto
takó bolestno in otožno, kakor poprej. Sliko, kate-
ro je neprestano gledal v mislih, trpko bolest:
odreči se vsemu in vse občutke, ki so kipeli v
njegovem srci ter ga silili, da si je želelo druge-
ga srcá, ki bi znalo sočutiti ž njim ter ga tolažilo
z milo besedo — ali je mogel vse to odkriti Sobě-
slavu? Ali je mogel prijatelju pritožiti se na pri-
jateljstvo, katero k njemu čuti in kateremu je ho-
tel žrtvovati ves raj družega življenja? Prijatelj-
stvo ne pozna žrtve in ko bi dalo tudi življe-
nje. Ratmir je torej sklenil trpeti in molčati. So-
běslav ni smel nikdar izvedeti, da ljubi hčerko
njegovega tekmeča.

„Prepusti mojemu srcu, kar ga teži“, odgo-
vori torej na vojvodove besede. „To je kaj ne-
znatna reč v močnem toku, ki meče močne valove
okrog prestola, Pograbil je tudi mene ta tok, če
tudi sem se mu hotel ustavljati.“

Tvoja beseda mi je zabranila, da nisem izplačal napada ošabnemu Miroslavu, da bi ga poučil, da ni Otonov prijatelj, kdor nasvetuje mir, niti prijatelj Soběslavov, kdor hoče deželi navaliti novo vojsko“.

„Tudi v tem te nisem poznal,“ dostavi vojvoda, „kajti, ko bi mogel upati, da je mogoče ohraniti deželi mir, bil bi jaz podal rokó v spravo. Pravil sem ti učeraj, da imam nevarne novice Moravske o Otonovih spletkah“.

„Verujem ti, Soběslav. Ti si domišljuješ, da se bliža vihar in hočes ga prehiteti z bleskom svoje moči. A vendar bi nemara bilo bolje poskusiti, ali ni možno izogniti se udaru teh dveh temnih oblakov, kojih strele vtegnejo zapaliti streho naše hiše“.

„A kaj vse mi svetuješ?“ upraša vojvoda, in njegov glas je kazal očitno nevoljo; „morda naj prosim miru v ošabnem Olomucu?“

„Ne takó, Soběslav!“ odvrne Ratmir; „svojo čast in čast prestola moraš ohraniti neomadeževano, ko bi te tudi stalo krono in življenje. Da si uničiš prestol, ti nikdar ne bom svetoval, v njegovo obrambo pa sem pripravljen boriti se na tvojej strani.“

„Torej molči o tem“, mu Soběslav naglo pretrga besedo. „Med menoj in Otonom hočes zidati most sprave? Imenoval me je usiljenca na prestolu, ki njemu tiče, dolžil je izneverstva pokojnega Vra-

tislava in sedaj pošilja svoje poslance v Nemčijo, da bi si pridobil pomoč tujcev. Ali me moreš ti, Ratmir, nagovarjati k miru, videč vse njegove napore? Kako pravico in kake uzroke imaš za to? vsaj mi vendar hočeš sam pomagati ohraniti čast tega prestola, iz katerega me bo mogla pregnati samó smrt“.

Soběslav je govoril naglo in s prepričevalnim glasom, ki ni dopuščal ugovorov. Ratmir umolkne, na njegovem licu je odseval notranji boj. Časih se je zdelo, da naglo vskipi, naposled pa naredi prostor mirnej razsodnosti. prime Soběslava za roko ter reče ginjenim glasom:

„Soběslav, jeden trenotek je v najinem življenju, katerega si nikdar nisem želel omenjati tebi, in če učinim to sedaj, bodi ti dokaz, kakó važna je stvar, katere te prosim. Obljubil si mi, da boš delil z menoj vso moč prestola, če ga dosežeš. Nočem niti toliko, zahtevam mnogo manj. Soběslav, ti mi to izpolniš? moraš mi izpolniti! Dopusti mi, da odidem v tvojem imenu v Olomuc, da poskusim doseči spravo, ki je deželi takó potrebna. Obetam ti, da ničesar ne učinim, kar bi onečastilo dostojnost tvojega prestola ter hočem tvoj ukaz v tej zadevi zvesto izvršiti. Daj mi samó poskusiti, ali je sprava še mogoča, s čemur vsaj odvrneš od sebe očitanja za prihodnja dejanja“.

Osupel je poslušal Soběslav njegove besede; na obrazu in v besedah se mu je pojavil nemir.

„Ratmir, ne razumem te, zagonetka tvojega namena mi je vedno temnejša. Vem, da mi skrivaš svoje občutke, nočem jih torej izvedeti; ker se sklicuješ na svoje právo — ne smem ti tega odreči. Če ti je toliko do tega, da uresničiš svoj namen, — naj se zgodi po tvoji volji“.

„Ti ne želiš izvedeti, kaj me k temu naganja“, odvrne Ratmir, „a jaz bi ti silno rad to povedal; srcé me k temu sili, razum pa se ustavlja. Pojdem, Soběslav, in Bog daj, da bom poslanec sprave“.

Poslovita se, Ratmir oddirja, v tem ko Soběslav jezno gleda za njim.

VII.

Pomladno solnce zlatilo je vrhove zelenečih dreves, ter prodiralo skozi odprta okna olomuškega grada v prostorne sobane, ležeče poleg velikega krasnega knežjega vrta; na oknih je bilo vse polno cvetic, ki sosrkale vsé pripekajoče solnčne žarke, da so le slabo padali na obličje deklice, počivajoče na dragocenem naslonjači.

Pri drugem oknu je stalo neko drugo dekle, goječ z nežno rokó cvetice in zalivajoč jih. Časih je prenehala z delom ter se ozrla po tovarišici in često je njeno okó več časa sočutno počivalo na njenem bledem licu.

Odloživši naposled škropilnico, pristopi k naslonjaču ter reče:

„Kaj, ali ti ta krasni solnčni dan ne razvedri mislij, Hedvika?“

Deklica dvigne glavo, se lahko nasmeje ter odvrne:

„Tukaj je drugo solnce in drugačno življenje nego na Tinu. V onej božjej, krasnej prirodi zdelo se mi je, da živim zá-se in za svoje občutke; tukaj pa živim le za blesk dvora in njegovo mamljivo slavo. Tam je bilo vse resnično, vse sveto, — a tukaj — —? Milada, jokala bi, da sem morala zapustiti krasni tvoj Tin!“

„A čemu bi hotela to takó obžalovati?“ tolaži jo tovarišica, ovivši svojo roko okrog Hedvičinega vratù: „upam, da se skupaj vrneve v naše gozde, kakor hitro postane solnčna vročina neprijeten gost na Olomucu. Tvoj oče te kaj rad pusti, da zletiš z menoj na grad mojega očeta, kjer sve skupaj doživeli tolikaj krasnih trenutkov.“

Hedvika odmaja z glavo.

„Čutim, da se ne vrnem več tja. Verjemi mi Milada, da sem že večkrat mislila, čemu me oče raje ni zaprl v temno obzidje tega gradu, čemu sem morala spoznati krasni vaš Tin, po katerem bo moje srce večno težilo. Po smrti moje matere, katero sem takó zgodaj izgubila, poslal me je oče k vam, da bi v tvojej materi našla milo pestunjo, v tebi pa udano družico. Tam sem vzrastla pod jasnim nebom, v prostem gozdnem ozračji, tam sem našla vse, kar se imenuje slast življenja —

vse to mi je Bog tam podelil, Milada, a tukaj — tukaj ne najde srcé moje ničesar, jedino očeta, ki se ukvarja z velikanskimi nameni, toda na srečo svojega deteta ne misli!“

Sklonivši glavo na prsi, zamislila se je in Milada je ni vznemirjala. Čez trenotek nadaljuje Hedvika:

„Imam mačeho, imam tudi brate po pôlu in mogoče me je oče radi tega takó dolgo pustil na Tinu, da ne bi poznala njih ljubezni. Čemu me poziva sedaj v hrup svojega dvora, mene, nevajeno burnemu življenju knežjega mesta? Dobro čutim to, da imam biti samó igrača v očetovej roki, igrača, s katero se ima pridobiti kak velikaš za njegove načrte. Srcé in občutki so tukaj le pena, katero knežja sapa hoče kar takó odpihniti.“

Milada, poljubivši čelo svoje družice, reče z nježnim očitanjem:

„Hedvika, ti se zaglobljaš v pretrpke misli in morda po krivici mučiš ž njimi svoje srcé. Opiraj se močneje ob svojo ljubezen, zaupaj va-njo in če hočeš ubogati moj svét, odkrij očetu občutke svojega srcá.“

„Očetu?!“ zakličè Hedvika naglo. „Njemu jih zaprem v najtemnejšo globočino srcá, ker bi mi z jedno besedo razdril poslednjo nido, ob katero se opiram. Ljubezen me je naučila brigati se za državne zadeve; pred očmi imam ves predrzni načrt, ki si ga je sestavil oče, po katerem se tudi rayna,

ne marajoč ni za bedo in grozo vojske, ni za srečo rodbinsko. Toda v tem načrtu mu dva močna hloda zapirata pot. Prvi je Soběslav in drugi Ratmir. Dà, izvedela sem iz očetovega pripovedovanja, da Ratmir je bil glavni uzročitelj nezgode, ki ga je doletela na Višegradu, in oče mu je napovedal maščevanje svoje in sovraštvo, ne znajoč, kakó grozno je s tem ranil moje srcé. Med nami je sprava nemogoča; sovraštvo meče svoje bliske nad bedno mojo glavo, katera se pobeša brez náde, prelivajoč solzé nad ugonobljenim mojim življenjem, nad razdrto mojo ljubeznijo“.

Ihteč objame Hedvika Milado, skrivajoč svoje lice na njenih prsih. Zasolzilo se je tudi okó Miladino in k tej ganljivej sliki se je čudno prilegalo veselo trobenje na grajskem dvoru in hrup, razlegajoč se v veži.

Uglobljeni v svojo žalost, nista deklici slišali, da je hrup dospel že v sosednjo sobano in še le ko so se vrata odprla, pogledata nehoté va-nje in zamolkel glas se jima izvije iz prsij.

Ustopivši Ratmir osupel obstane pri vratih. Išoč Otona, našel je tukaj njegovo hčerko. Namesto sovraštva našel je ljubezen, namesto diplomatskih ovinkov pride mu tu čisto čustvo nasproti.

Zapré vrata, da ne bi bilo nepoznanih prič pri tem srečanju, hiti k Hedviki ter vneto poljublja roko, katero mu je podala.

„Takega trenutka se nisem nadejal, Hedvika!“
vsklikne močno ginjen; „ta sreča me je doletela
prav nepričakovano; to je dobro znamenje za moje
poslanstvo.“

„Ratmir, ti si zopet pri meni in jaz pozab-
ljam dolgi ta čas, ki je izgubljen za najino ljube-
zen, pozabljam propast, katero je poslednji čas
človeška častiželjnost izkopala med nama. Ti si
zopet tukaj in prosto, a veselo je zopet moje srcé,
zbežala je bridkost in žalost“.

„Krasni angelj moj, v pogledu, v očesu tvojem
najdem stotero nagrado za vse borbe, v katerih je
omedleval moj duh. Hedvika! bolesten, dà, obupen
je bil trenotek, v katerem sem spoznal, da nisi
hčerka plemiča meni jednakega, da tvoj oče sedi
na knežjem prestolu. To moje spoznanje je prečr-
talo vse moje namene, ter me pahnilo v vrtinec,
v katerem se nisem nadejal rešitve. Tega nisem
slutil v krasnih dnevih najine ljubezni, tega nisem
slutil, prisegajoč prijateljstvo Soběslavu. Tolažil sem
se z nádo, da, izpolnivši dolžnost prijatelja, najdem
v tvoji ljubezni sladko nagrado — a med tem sem
si zgradil s tem pot k tebi, uničil bodočnost najine
ljubezni.“

„A ti bi obupal, Ratmir?“ upraša Hedvika z
nježnim glasom. „Glej, jaz sem slaba deklica. pa
več poguma je v meni nego v tebi. Nimam pravice
ti očitati, da ti je bilo več do prijateljske dolžnosti,
nego do moje ljubezni — ti si mož in tvoja čast

te je vodila po odločenej poti; ti nisi niti znal, da na poti, katero si odbral, je razcvetela skromna cvetica mojih teženj, katero si pa poteptal s svojimi koraki. Očitam ti pa, da si takó slab, da se daš premagati brezupnosti in da s svojimi besedami hočeš podreti še poslednjo mojo oporo. Ne takó, Ratmir, prava ljubezen ne mara za najgroznejše viharje, enkrat mora zasijati solnce in njegov žar vzbudi cvetico mojih teženj k novemu življenju. Če nehaš upati, — kaj naj še ostane bednej Hedviki, katera nima pred seboj bojnega polja, katera nima pred seboj časti in dostojanstev, katera bi z ničemur ne mogla nagraditi izgubljenega življenja ljubezni?“

„Hedvika! tvoje besede me karajo in vspodbujajo ob enem. A verjemi mi, da le s poslednjim vzdihljejem bi se mogel odreči svojej ljubezni in dokler še kaplja krvi teče po mojih žilah, ne prestanem truditi se za izvršitev krasnega sná, v kateri me je zazibala tvoja ljubezen v čarobnej dolini Tina. Če ti, Hedvika, v lesku knežjega dvora ohraniš Ratmiru svojo ljubezen — nočem je biti jaz nevreden. O, ko bi mogel z velikim činom pokazati, kakó vroči so občutki moje ljubezni, ko bi se mogel žrtvovati v tvoj blagor!“

Pokleknivši pred Hedviko poljuboval je njene roké, v tem ko se je Hedvika sklonila k njemu takó, da so se njeni krasni plavi lasje pomešali s črnimi Ratmirovimi kodri.

„Vojvoda!“ zakriči poluglasno Milada in njeno okó se upre na cvetice v oknu, za katerimi se je prikazalo na pol resnobno lice kneza Olomuškega.

Kó je Oton izvedel o Ratmirovem prihodu, hitel je z vrta v posvetovalnico ter nehoté bil priča razgovoru ljubljencev. Videč, da so ga zapazili, odstopi od okna ter pride v sobano. Ratmir ustane ter mu urno ide nasproti, v tem ko je Hedvika, sloneča v naročju Miladinem, trepetajoča stopila k drugemu oknu.

„Oj, Soběslav pošilja k meni svoje poslance“, nasmeje se ponosno Oton. „Ali morda prihajaš, da bi celó v mojej hiši koval spletke proti meni, v katerih si se izkazal kaj izurjenega mojstra?“

In Oton pogleda s strogim očesom na Ratmira, pa na svojo hčerko, trepečočo, kakor bilka vrtnice o burji.

„Če sem si želel kedaj, da bi bil poslanec mirú, hotel bi biti to v tej uri“, odvrne Ratmir. „Pozabi, knez, za trenotek, da sem stal nekoč proti tebi. Ne prihajam danes kot nasprotnik kneza Olomuškega, marveč z najgorečnejšo željo, da bi se našla pot, na katerej bi se pomirljivo srečala — Oton in Soběslav!“

„To jedino pot si ti zgradil, Ratmir!“ zakliče Oton. „Po tvojem prizadevanji me je prehitel Soběslav na poti k prestolu Přemislovcev. Zavrgli ste mojo pravico, todá vriskali ste prezgodaj. Dobili ste zmago nad Otonom, pa premagali ga niste.

Učerajsnji dan ne odločuje nad jutrajšnjim, moje poti ne predružačite, in stanovitno pojdem po njej na prestol in Bog daj, da pobrišem s te poti vsako oviro“.

„A ko bi se tudi posrečili tvoji nameni, knez“, spregovori Ratmir mirno; „je li pa nasledek vreden take cene? Ali bi mogel čez mrtva trupla Čehov, čez pogorišča, čez potoke krvi in solz stopiti z lahkim srcem na omadeževan prestol? Spomni se Vladislava, ki je prostovoljno Bořivoju v prid odrekel se prestolu, da bi ohranil deželo neskončne bede. Zgodovina bo blagrovala njegov spomin. Pridruži tudi ti svoje ime k temu plemenitemu dejanju, izreci pomirljivo besedo in Soběslav ti bode za tvojo velikodušnost večno hvaležen.“

„Čemu bi mlatili prazno slamo!“ odvrne Oton kratko. „Zakaj teh modrostij ne razkladaš Soběslavu? Naj pa on učini to, kar želiš sedaj od mene. Nisem šolarček, Ratmir, ki bi se dal s tvojim poukom spreobrniti na drugo vero. To povej njemu, ki te je poslal. Svojega namena ne spremenim, moja pot je tudi naznačena. Smrt nemškega cesarja Henrika V. in razprtije, ki so nastale v državi pri novej volitvi, so zapoznile izvršitev mojih namenov, sicer bi stal že z oboroženo rokó pred Višegradom ter si takó dobil svoje právo. Toda kar je zamujeno, ni še pozabljeno. Oton dobro ohrani v spominu krivico, katero mu delajo, ter znal jo bo tudi poplačati. Danes si stojiva drugič nasproti, ne želi si, da bi se srečala tretjič!“

Te grozilne besede je spremljal srdit in ponosen Otonov pogled. Ratmir se je zgrozil v svojem srci.

Nekaj časa je trajalo molčanje, pretrgovano samó s prikrivanim ihtenjem, ki je prihajalo nehóte iz Hedvičinih prsij. Oton jo pogleda in nova misel mu šine v glavo. Pristopi k Ratmiru ter reče z uljudnejšim glasom:

„Čemu naj bi divjal srd med nama, dokler je še jedna vez, ki naju more združiti? Bodi moj, Ratmir, posveti svoj meč hvaležnejšej mojej službi. Soběslav ti bo kaj omahljiv prijatelj; kmalu britko spoznaš njegovo hvaležnost. Jaz pa ti hočem biti oče, Ratmir, hočem oddati svoj biser v tvoje roke, obsipati te s častjo in dostojanstvi. Nehóte sem spoznal, kaj te veže na mojo hčorško; nú, pokaži, ali jo res ljubiš?! Volitev ti ne more biti težka; ni li Hedvika, hči Otona Olomuškega, desetera nagrada za Soběslava?“

Ratmir, osupel, ni mogel odgovoriti na te besede. Hedvika obrne rosne svoje oči k njemu z izrazom vroče svoje náde, napolnjene z ljubeznijo, da se je kar zgrozil, da je hotel urno skočiti k njej, pasti ji k nogam s prisego večne ljubezni. Tú pa ga zgrabi za srcé železna roka; ono je zaječalo; pobesil je oči, kakor bi hotel skriti žalost, ki se je zrkalila v njih.

Otonu, kateremu je bilo okó že iskrilo veselja, da se mu posreči privezati k sebi glavno

podporo Soběslavovo, se jezno zmrači čelo ter vsklikne:

„Ti se obotavljaš odgovoriti? Kaj, je-li ljubezen tvoja takó slaba, da moreš še premišljevati v tem trenutku?“

Hud boj se vname v Ratmirovih prsih; odločilni namen je silil na dan, toda srcé ga je zadrževalo. Naposled reče s tresočim glasom:

„Možko čast sem poprej oddal, knez, nego čut ljubezni. Ne morem izdati Soběslava! — Ljubim Hedviko z vso močjo svoje duše, brez nje nima življenje za mé nikake cene. Toda z izdajo si je kupiti ne morem in ne smem; ona bi me morala zavreči radi tega!“

Nastane mučno molčanje. Na Otonovem obrazu si opazil srd, na Hedvičinem licu so se lesketale solzé.

Z naglimi koraki korakal je Oton po dvorani; razne misli so mu rojile po glavi. Naposled obstane; njegov pogled se upre v Hedviko in Ratmira, kakor bi hotel presoditi velikost njune žalosti. Potem pristopi k Ratmiru ter reče:

„Ne takó, Ratmir, s to odločno neprijateljsko besedo ne greva narazen. Čuj me, sedaj ne govori s teboj knez, marveč oče, ki ljubi svojo hčerko ter jo hoče videti srečno. Premisli dobro ta trenotek, ki je morda odločilen za dvoje življenj. Nočem sedaj tvojega odgovora, pustim ti časa za to. Beseda ljubezni bo morda močnejša nego knežji glas. Rat-

mir, zapuščajoč te polagam srečo svojega otroka v tvoje roké. Če jo res ljubiš, srečava se zopet. V svoji sobi vaju bom pričakoval; Bog daj, da ta bodoči trenotek prinese meni in vama srečo! Do videnja, Ratmir“!

Pristopivši k hčerki poljubi jo v čelo ter odide. Njegov migljelj Miladi pa je bil znamenje, naj tudi ona pusti ljubljenca sama, da se pogovorita.

Kakó vzvišen je bil trenotek, v katerem sta bila Ratmir in Hedvika zopet sama, morda takó vzvišen, kakor v prvih dneh njune ljubezni, toda koliko žalostnejši in bolestnejši!

Zakrijmo s priprogo ta prizor, v katerem je bilo manj besed nego solz; ne glejmo na brezmerno žalost Ratmirovo, na njene prošnje, na njegovo borbo. Morda bi tudi nam solza zarosila okó.

Oton Olomuški je stal pri oknu svoje sobane, ko je Ratmir naglo zapuščal Olomuc, kakor bi hotel zbežati iz obzidja, ki ga je hotelo zadušiti.

„Odhaja!“ zakliče knez jezno. Zamán je torej moj trud, pridobiti ga zá se! Bodi, Ratmir, midva se zopet srečava in za današnji tvoj čin ti z mečem napišem v prsi svojo hvaležnost.“

Med tem pa se je Milada trudila z nesrečno Hedviko, ki se je od silne žalosti zgrudila na tla.

VIII.

Zopet se je zdanilo nad Višegradom, ni pa bil to dan otožnosti in žalosti, kakor v poslednjih

trenotkih Vladislavovega življenja, niti radostni dan slavnega nastolenja Soběslavovega. Bojni hrup se je razlegal po veži in dvoru, ropot orožja je ogluševal vse druge glasove in ves. Višegrad bil je podoben bojnemu taboru.

V tem hrupu nihče ni opazil Ratmira, ki je bil v sprevodu mnogegega spremstva prišel v grad. Mračno okó mladega plemiča se ni zanimalo za bojne priprave; molčé skoči s konja ter se podá v knežje dvorane.

Soběslav je bil zbral okrog sebe mnogoštevilne svoje svetovalce, da bi se pomenil ž. njimi, kaj mu je storiti gledé na nevarnost, ki grozi češkej deželi iz Nemčije. Ratmir je hotel stopiti v dvorano, toda plemiči stoječi v veži, mu to zabranijo.

„Knez je prepovedal uhod, dokler traja posvetovanje“, rekó mu, „mi ne smemo pustiti v dvorano nikogar“.

Razjarjen upraša Ratmir:

„Ali me poznate? Ali more ta prepoved veljati tudi za Soběslavovega prijatelja, kateremu pristop h knezu ni po dnevu ni po noči bil zabranjen? Motite se, pravim. Med Soběslavovimi svetovalci je tudi moj prostor in prišel sem na Višegrad, da izvršim svojo dolžnost“.

„Odločno nam je bilo prepovedano“, odgovori jeden plemičev; „ta prepoved zadeva vsacega — torej tudi tebe, gospod!“ dodá počasi.

„Motite se, pravim!“ zakliče naglo Ratmir. „Nobena prepoved mi ne more ubraniti ustopa h knezu. Idite ter naznanite knezu, da sem prišel in da mu prinašam važne novice“.

Plemčiči pomenljivo pogledajo drug drugega, dobro poznajoč Ratmira, poprej vsemogočnega, zaupnega prijatelja vojvodovega in niso si drznili mu odločno nasprotovati. Torej odide jeden v knežje sobane, v tem ko se je Ratmir naglo sprehajal po dvorani.

Kaj se je godilo na Višegradu? Čemu mu je zabranjen pristop k Soběslavu? Ta uprašanja mu šinejo v glavo, podavajoč razburjenej njegovej duši celo vrsto novih mislij. Nehoté se spomni Otonovih besed, ki mu je, prigovarjaje mu odpasti od Soběslava, rekel: „Soběslav ti bo kaj omahljiv prijatelj; kmalu bridko spoznaš njegovo hvaležnost!“ Kaj, ali so bile res proroške te besede?

Ratmir je dobro vedel, da ima mnogo sovražnikov med češko gospôdo, katera mu zavida vojvodovo prijaznost ter se trudi uničiti ljubezen, vežočo oba prijatelja iz trpke dôbe prognanstva. Toda Soběslav, ali je mogel on takó lahko spremeniti svoje misli, kakor spremeni dan svoje jasno lice v nepriljudno noč?

Plemčiči se vrne. Prinesel je nemil odgovor, kajti težko mu je bilo spraviti ga iz ust. Soběslav ni dovolil ustopa Ratmiru. Plemčiču za petami je sledil Častolov, čegar škodoželjni smeh na licu je

kazal, Ratmiru komu se ima zahvaliti za nemilostni vsprejem.

„Pošilja me vojvoda, Ratmir“, spregovori Častolov, da ti naznanim, da mu ni mogoče te sedaj zaslišati, ko se vrši važno posvetovanje v blagor domovine. V veliko dvorano je sklican zbor gospôde češke; tam se tudi ti, kot zvest podložnik, vojvodi predstavi. Novice, katere prinašaš, so vojvodi znane in uspeh tvojega potovanja smo že vsi spoznali. Poročilo tvoje ima torej malo cene za nas, kajti tega, kar si v Olomuci zá-se opravil, nam najbrže ne poveš, pa tudi vojvoda ne želi izvedeti tega“.

„Tega je že preveč“; zakriči Ratmir in njegova roka seže po meču; za te besede tirjal bom zadoščenja, gospod Častolov“!

„Z izdajico se ne borim“, odvrne mu trdo Častolov. „Moj meč je posvečen Soběslavu, temu Soběslavu, katerega si izdajalski le zato nagovarjal k miru in spravi, da bi Olomuc pridobil čas, izvrševati svoje namene. V nedelavnost si hotel zazibatí vojvodo, da bi se Otonu olajšala pot k prestolu. Dobro si ravnal kot zet vojvode Olomuškega, slabo pa kot prijatelj Soběslavov, Ratmir! To pa znaj, da za tvoje izdajstvo ni več prostora na Višegradu“!

Razjarjen hotel je Ratmir, ranjen do dna srcá, z golim mečem plauti na Častolova. Ta pa

se je umaknil v knežje sobane in plemčiči so takoj zaslonili vrata.

Odgrnena je bila torej zavesa! — Ratmir je jasno videl spletke, skovane med njimi in Soběslavom. Kakor blazen se je vznemirjal njegov duh; in ni mogel verjeti v to brezmejno zlobo, a vendar je moral.

Tesno mu je bilo v teh visokih obokih; greven, da bi si na hladnem vetru ohladil vroče čelo. V gostem vrtnem grmičju je iskal okrepčila — pa ni ga našel.

Težko je prenašati zasluženo grajo; bolešno je, kadar nas po nedolžnem preganjajo — toda vse to je le slaba senca proti ponižanju, kakoršno je čutil sedaj Ratmir. Vse, kar mu je bilo milo in sveto na zemlji — imetje, življenje in ljubezen, — vse je bil žrtvoval jednemu in ta človek mu je bil vrgel prijateljstvo pod noge, poteptal z nogami udano srcé.

Naposled se Ratmir pomiri. Moral je govoriti s Soběslavom, moral spoznati, kaj so zakrivili v tem njegovi sovražniki in v čem se je zmotilo srcé Soběslavovo. Navidezno pomirjen vrne se v grad ter stopi v dvorano, v katerej je bila zbrana češka gospôda.

Soběslav je sedel na svojem prestolu, a okrog njega njegovi svetovalci. Pred prestolom pa je stalo poslanstvo nemškega cesarja Lotarja, da bi proglasilo svoje naročilo pred vojvodo in zborom.

Ponosno in krepko zaupajoč v svojo pravično stvar, ustane vojvoda in njegov pogled mirno vsplava po navzočih. Samó enkrat se zmračí, ko se srečajo njegove oči s pogledom Ratmirovim. Zamahne z roko ter veli poslancem, naj naznanijo voljo cesarja Lotarja.

Stopivši bliže, jame prvi govoriti :

„K prestolu našega najmilostljivejšega cesarja je prišla novica, da si, knez Soběslav, po smrti jasnega vojvode Vladislava, zasedel češki prestol, ne da bi bil vsprejel prestol in žezlo iz milosti cesarjeve. Opravičene so torej pritožbe, došle cesarju, da se je nepostavno vršila volitev v češkej zemlji, ki je podložna vrhovnej oblasti nemške države“.

Burni pojav nevolje zahrumi po dvorani. Soběslav pa mahne z rokó in njegova beseda pomiri srd, da je poslanec mogel nadaljevati :

„Prav in običajno je torej, da se ima v podložnih deželah nemškega cesarstva vršiti nova volitev le z dovoljenjem nemškega cesarja. Samó on jedini ima pravo razpisati volitev, voditi in potrditi jo ; kdor hoče drugače, on je sovražnik države in kot s takim se bo postopalo ž njim“.

Zopet je nov izbruh razdražene nevolje potresel obok dvorane. Poslanec urno skoči k vojvodovemu prestolu, kakor bi se bal, da mu preti nevarnost. Le s težavvo je bilo moči utešiti raz-

burjenosti in šele čez nekaj časa je poslanec mogel dokončati:

„Ker si torej ti, knez le po, nepostavnej in neveljavnej volitvi zasedel prestol, torej si po sklepu knezov nemške države pozvan, da dospeš pred njih sodbo in da se ji brez izgovora podvržeš“?

„Če pa ne dospem? vpraša Soběslav mirno.

„Tedaj vsa država dvigne ná-te svoj krvavi meč in tvoj upor strogo kaznuje, v svarilo prihodnjemu rodu.

Doslej mirno lice Soběslavovo vsplanti od jeze; tedaj vstane, da bi odgovoril poslancem nemškega kralja. Krepka in vzvišena je bila njegova postava in prešinjajoča njegova beseda.

„Slišali ste, gospóda in plemiči, česa želi od nas kralj Lotar, in vsakdo med vami gotovo čuti, kaj nam vелеva korist in čast domovinska v tem odločilnem trenutku. Nikdar še ni spadala češka zemlja pod nadvlado nemških cesarjev in Bog daj, da nikdar ne bomo nosili jarma, v katerega nas hoté vpreči. Razjokal bi se nad nesrečno deželo, ko bi imeli tukaj vladati ukazi tujca, ko bi Nemci imeli pravico vsiljevati nam kneze, dajati nam zakone in za izgnance proglašati one, ki hranijo svobodo češke dežele ter ne dopuščajo teptati pravice naroda. Nikdar se ne podamo vladohlepnosti Nemčije in drzne napade izplačamo z jednako mero“. Glasno pritrdjevanje navzočih plemičev pretrga njegovo besedo. Soběslav nadaljuje:

„Vi jedini, kot pravi in zakoniti zbor te dežele, imate pravico voliti si svojega vojvodo; na vas se tudi sklicujem gledé na sklep, ki so ga nemški knezi brezpravno in nasilno sklenili. Vi ste me posadili na prestol mojega očeta, vi imate torej pravo, dati odgovor na predrzno zahtevo kralja Lotarja. Svobodi dežele, časti naroda preti nevarnost od tujcev — in med vami ne bo izdajalcev, kateri bi se pregrešili nad zapuščino svojih očetov. Pa ko bi se tudi našel izdajica v narodu češkem, vaša kletev bodi mu plačilo in zasmehovanje dedščina vsega njegovega rodu.“

„Soběslav za trenotek umolkne. Njegovo okó se očitajoč upre v blede Ratmirovo lice. Ta se zgrozi; te besede se vpičijo kakor sekan svinec v njegovo srcé. Hrup navzočih zakrije njegovo strast. Mogočno je bilo priznanje neomejene udanosti, navdušeno klicanje slave Soběslavu.“

„Vaše spričevanje bodi torej odgovor nemškemu kralju na krivične njegove tirjatve. V vašem imenu proglašam, da se češka zemlja nikdar ne podà Nemcem v sužnost. Na grožnjo knezov pa, češ, da z oboroženo rokó zdrobé moj prestol, da grozo vojske zanesejo v tihe češke vasice, da s plenom in krvjo nas hoté kaznovati za brambo ljubljene domovine, damo za njo kri in življenje ter upam v usmiljenje Božje in v pomoč svetnikov Vaclava in Vojteha, da naša zemlja ne pade v oblast tujcem“!

Ko vojvoda dokonča svoj govor, se ponosno prikloni poslancem, ki so z navihanimi nosovi odšli. Kocke so bile vržene — vojska je bila sedaj splošno geslo.

Končan je bil zbor in gospôda se je razšla, da bi se na svojih gradičih marljivo pripravljala na boj. Jedini Ratmir je ostal v dvorani; — hotel je, naj velja kar hoče, govoriti z vojvodo, kateri se je podal v spremstvu Načereta, Častolova in druge gospôde v svoje sobane.

Jedinega udanega knezovega plemiča pošlje k Soběslavu, proseč ga, da bi ga pustil pred se.

Plemič se dolgo ni vrnil. Naposled se prikaže pri vratih. Ratmir mu hiti naproti.

„Kak odgovor mi primašaš?“ upraša naglo.

„Vojvodove nemilosti ni bilo mogoče prepričati. Rekel je, da radi poprejšnjega prijateljstva hoče pozabiti to, s čemur si se sedaj pregrešil proti njemu ter ti dovoliti svoboden odhod z Višegrada. Srečati pa se ne želi s teboj, niti radi sebe, niti radi tebe. Odpusti, gospod, da takó povem; to so le vojvodove besede in sicer takó odločne, da se res bojim za tvojo varnost na Višegradu.“

„Naj pa bo; Soběslav hoče takó, naj se zgodi po njegovej volji!“ zakliče Ratmir odločno.

„Z Bogom, Višegrad! Z Bogom, prijateljstvo!“

Oddirja in čez nekoliko minut je bil že s svojim spremstvom za vratmi Višegrada.

IX.

Zopet stojim v tem samotnem, tihem kotu svetá, v tej krasni gozdnati dolini pod Strezimirovim Tinom. Naslonjen na močni hrast, gledam po livadah ter poslušam žuborenje potoka in žvrgolenje ptičic. Komaj osem tednov je, kar sem zapustil ta raj, toda zdi se mi, da se je mnogo mnogo spremenilo, da potočič šumi drugačno pesem nego takrat, da cvetice ne dvigajo takó veselo svojih glavíc, da je v tem raji pusto in mrtvo kakor takrat, kadar se loči duša od krasnega telesa.

Nad menoj se oglasi penica. Tebe sem torej našel nespremenjeno, mila ptičica, ti mi oživiš zopet ta kraj in po tvojem vzgledu zašumé veseleje valčki potoka in cvetice odpró svoje čašice, da bi srkale v se dih ljubezni. Ej, tudi ti ponchuješ, penica? Povej, kaj se je zgodilo v tej tihej dolini, ki je takó oddaljena od šumečega sveta? Povej, zakaj se mi ta raj ne zdi več raj? Tebi sem naročil, da bi donášala tolažbo Hedviki, da bi ji pela o Ratmirovej ljubezni in o prihodnjem sreči. Povej, kakó si vršila svojo nalogo?

Molčiš! — Vem tudi, zakaj. Zamán se ozira moje okó po potoku, Hedvike ne opazi; več ni videti njene bele oprave med jelkami, obraščeniimi z mahom; senca njene zale postave se več ne koplje v valčkih potoka. Že razumevam, čemu je dolgčas cveticam, čemu valčki žalostno žuboré,

čemu tudi ti povešaš glavo, mila penica. — Hedvike ni več tukaj!

Ako se spominjate Hedvike, — gotovo njej ni nič manj težko pri srci, gotovo se tudi ona s prav tako togo še spominja mile svoje doline — raja svoje mladosti, raja svoje ljubezni. Daleč od vas, v nemškem Reznju prebiva s svojim očetom in v hrupnem življenji na dvoru nemškega kralja se prikaže časih na očetov ukaz prisiljen nasmehljaj na njene ustnice, dasi ji srce krvavi. — Razpni svoja krila, penica, odleti v ta daljni kraj in zapoj ji pod oknom ono pesem ljubezni, katera je nekdanj tukaj šumela v valčkih potoka in v vrhovih jelk.

Penica ne posluša moje prošnje in letajoča z drevesa na drevó, kliče me, naj ji sledim. Grem za njo tja k hrodu, obraščenemu z mahom. Penica zleti še dalje, dokler ne sede na vejo nekega drevesa ter sočutno zré na možá, sedečega na drevesu, katero, podrto od viharja, je delalo brv čez potok. Nekoliko dalje je tiho stal čili konjiček ter večkrat otožno pogledal gospodarja.

Zakrivajoč lice v roké, je Ratmir tiho sedel na posvečenem mestu, na katerem se je vnela njegova ljubezen. S kako drugačnim čutom je prijahal v krasno to dolino, a kak boj je vihral sedaj z njegovih prs! V jezi in sovraštvu je zapustil Višegrad, dajajoč slovó prijateljstvu; toda notranji glas mu je svarilno šepetal, da za prijateljstvom nahaja se poštenost možá in dolžnost do domo-

vine — za sladkostjo ljubezni pa se skriva nezvestoba in izdajstvo do predrage očevine.

Zbežal je v gozdnato dolino — tukaj je hotel potožiti svojo bolečino pričam svoje ljubezni, tukaj je hotel skleniti, kaj stori dalje. Minolost ljubezni ga je tú obdajala, v njej je upal najti poguma in mirú.

Kakó rad bi ga potolažil! Toda bržkone bi ne maral za moje besede, ko je takó zamišljen, da ni slišal, kakó je močan vihar naglo zahrumel po gozdu, kakó se črni oblaki naglo zbirajo nad dolino njegove ljubezni in grom iz daljave pretresa že vso prirodo. Zginil je jasni nebesni obok: valčki se prestrašeni penijo, cvetice povešajo mrtve svoje glavice, penica pa vzleti prestrašena v svoje varno gnjezdece. Nad rajem Ratmirove ljubezni je zahrumela grozna vihra, toda on je ne čuti; notranja borba je močnejša. Ubogi Ratmir!

X.

Na gričih in po dolinah pri Holmcu grele so se čete oboroženih ljudij. Tú je stala Soběslavova vojska, katero je vodil proti nemškej vojski, ki se je valila iz Durink na Češko. Čeških čet ni bilo mnogo in tudi slabejše so od valečih se tolpa nemških, toda bojevitost je sijala z obrazov vojvodov in prostega moštva, ki je pograbilo za orožje v obrambo domovine.

Zmračilo se je že in nekaj vojakov je počivalo v šotorih, išoč v počitku okrepčila za jutrajšnje težko delo; drugi pa so stali na straži, da bi jih sovražnik ne zalezal nepripravljene.

„Hvala Bogú, da nas nocojšnjo noč ne biča z mrzlim severnim vetrom“, reče jeden oboroženec, obračajoč se k tovarišem, kateri se se greli z njim vred pri jednem ognji. „Slabo bi bilo, ko bi nam omrznili prsti na rokah in bi jutri ne mogli krepko nlatiti po teh domišljavih nemških bučah. Bog mi je priča, da ne ljubim preveč vojaškega rokodelstva; bolje je, sedeti v gradu na toplem pri polnem vrču; toda poslati te gosposke Nemce z razbitimi črepinjami domov, da bi jim drugič prošla slast, mešati se v naše zadeve, na ta ples se pa res veselim in kolikor bom mogel, hočem pripomoči k temu“.

„Dà, ali ni pa to v nebo vpijoči greh“? oglasi se njegov sosed, spoštovan krojač iz Nimburga. Kdo daje tem Nemcem pravico, da bi nam ukazovali, da bi nas podjarmili pod svojo vlado ter zanesli grozo vojske v našo miroljubno deželo? Prokleti naj bodo! Moral sem zapustiti ženo in otroke ter iti na vojsko, moje rokodelstvo gine in kdo vé, kaj me čaka jutri!? Bodi Bogu priporočeno! Ravnati hočem, kakor pošten Čeh; pokazati hočem tujcem, da pri igli nisem pozabil sukati meča in namesto v sukno, ga bom rad zabadal v nemško kožo“.

„Ali ste čuli, kaj je pripovedal stražnik gospoda Častolova“? vmeša se tretji v razgovor.

„Kaj je pripovedoval“? vpraša oboroženec.

„Kralj Lotar sam baje načeluje vojski in mnogo vojakov imá. Potem je baje vsa saksonska gospóda, mejni grof Albreht, kateremu rekajo Medved, pa grof Henrik Grajski z velikim krdelom oboroženih ljudi. Oton Olomuški, katerega naj Bog kaznuje, je tudi najel veliko krdelo vojakov, katerim je baje obljubil, da jim prepusti Prago v plen, kakor hitro jo dobi. Naš modri vojvoda je poslal učeraj k njim svoje poslance, med njimi Načereta, Miroslava in Smila, da bi mu znova povedali, da po starem právu in običaju imajo Čehi pravico, voliti si kneze, vsled česar nima nemški cesar ni pravice niti uzroka, obteževati nas z novimi zakoni. Če nemški cesar ne odstopi od svoje trditve, pa naj Bog sodi med nami in njimi. — Cesar pa je le trdovratno zahteval pokórščine, radi česar so poslanci brez uspeha odšli“.

„Za to pa jutri Nemci brez uspeha zbežé“, razjari se krojač Nimburski. „Nam bo plapolal na čelu prapor sv. Vojteka, ki je pribit na kopje sv. Vaelava, in na priprošnjo teh braniteljev dežele češke nam nebesa podele zmago“.

„Hej, straže naznanjajo, da se nekdo bliža“, zakliče oboroženec, segaje urno po meču. Takój nastane živo gibanje okolo ognjev.

Od vshodne strani zazveni ropot konjskih kopit in prvi jezdeci kmalo dospó k češkim prednjim stražam.

„Kdo ste“ ? kličejo jim te nasproti.

„Praga in Soběslav“ ! glasi se odgovor. „Brambovci iz Hradecka prihajajo branit svojo domovino proti tujcem“ !

„Bodite nam pozdravljeni“ ! kličejo jim od vseh strani, dasi marsikatera nezupna roka ni spustila še meča.

Polagoma dospó tudi ostali jezdeci in za njimi neštevilna krdela pešcev. Bila je to četa, broječa nekoliko sto mož, kateri so se takój po vzgledu drugih razvrstili ter odgrebši sneg naredili ogenj.

„Novi ta naraščaj moram takoj javiti gospodu Sezimu“, omeni naš znani stražnik ter urno oddirja k nekoliko bolj odičenemu šotoru na drugej strani taborišča. „Kolikor več pesti, toliko veselejši bo ples“.

Čez kratko stopi gospod Sezima, grajski glavar Višegradski, iz svojega šotora. Bil je od nog do glave oborožen in le za trenotek je dal počitka utrujenim udom. Približavši se k novo došlemu krdelu, takój popraša po njih vodji. Tesno zavrit v plašč stopi ta iz vrste ostalih načelnikov.

Sezima ga osupel pogleda. „Si li ti, Ratmir“ ? zakliče ter stopi bliže.

„Ti se temu čudiš, gospod Sezima“ ? upraša Ratmir. „Si li mišlil tudi ti, da me ne bo v vrstah braniteljev naše domovine“ ?

„Nikdar, Ratmir, predobro te poznam in vem, da nisi bil zmožen izdajalstva, katerega so te dolžili pri vojvodi tvoji sovražniki. Osupel sem le, da si prišel, ker doslej ni bilo sluha o tebi. Pravili so že, da se nahajaš v taboru kralja Lotara. Vem, kaj se ti je pripetilo na Višegradu in prepričan sem, da bi se marsikateri, ko bi bil na tvojem mestu, drugače maščeval za to bridko razžaljenje“.

„Tudi v smrti ostanem oni Ratmir, ki sem bil v prognanstvu, zvest Soběslavu, zvest domovini. Prišel sem zadnji dan, hoteč se izogniti vsem znanecem. Ne prihajam k vojvodi, prihajam branit domovino. Toda ne govoriva o tem, Sezima, besede danes nimajo niti cene niti vage. S prvim solnčnim žarkom se začne krvava žetev. Biti hočem v prvi vrsti, Sezima! Moji ljudje so hrabri, bojaželjni; pridemo od daleč, torej privošči nam to čast, da bomo prvi v seči. S svojimi telesi napravimo krepko, neporušljivo ograjo; za naše življenje mora Lotar žrtvovati polovico svoje vojske — drugo polovico prepustimo vašim mečem“.

Sezima krepko stisne Ratmirovo desnico in potem se razgovarjajoč napotita v glavarjev šotor.

„Hraber gospod je to“, omeni krojač Nimburski. „Bog mi je priča, tudi jaz se hočem jutri oglasiti za prvo vrsto“.

„Mi tudi, mi tudi“! glasilo se je od mnogih strani in bojna pesem je glasno odmevala od bližnjih gričev. —

Bojni hrup je pozdravil prebujajoče se jutro 18. svečana 1126. Skozi gorenje soteske se je valila v deželo nemška vojska, ne brigajoč se za sneg in zaseke, katere je dal Soběslav povsod narediti. Prva četa pod poveljništvom samega Otona Olomuškega je urno prodrla v dolino, hoteč delati pot glavnej vojski. Ratmir in Sezima pa ga takoj napadeta, ne hoteč pustiti mu časa, da bi svoja krdela razvrstil ter se združil z ostalo nastopajočo vojsko.

Kruta je bila seč; čvrsto je planil Oton na bojevnike češke, ti pa so stali kakor skala ter ojačeni s pomnoženimi krdeli obkolili Otona od vseh strani. Obupno se je branil knez Olomuški; kjer je boj najhuje divjal, tam si je s svojim mečem preklestil pot. Naposled se spopadeta z Ratmirom.

„Prav o pravem času mi prideš na pot“, zakliče z razdraženim glasom Oton; „postavi se mi po robu, zvijačni lizun!“

„Zá-te moj meč ni bil nabrušen,“ odvrne Ratmir, braneč se samó naglim udarcem: „Zanesi mi ta dvoboj; nejednaka bila bi borba!“

„Zamán se umikaš mojim udarcem,“ rohni Oton ter še huje napada. „Svaril sem te, da bi se neprijateljski ne srečal z menoj v tretjič. Jaz ali ti! Jeden mora poginiti v tem trenutku!“

„Bodi torej! Zá me si prenehal biti oče Hedvike: le izdajaleca domovine vidim sedaj v tebi“.

In grozno se jima skrižata meča. Obá borilca sta se skazala kot dobra bojevnik, težko je bilo prisoditi komu zmago.

Naposled omahne Ratmirov meč. Naglo pa ga oplazi Oton s svojim mečem po glavi ter zmagovito ukajoč jezdi čez Ratmirovo truplo, katero je počivalo z ostalimi na bojnem polji.

Krvavo pa je bilo plačilo za Ratmirov pad. Razjarjeni planejo Čehi na Otona od vseh strani in častizeljni knez pade mrtev na omadeževano zemljo in ž njim vred poginilo je tudi njegovo moštvo. Niti jeden se ni vrnil iz te doline.

Toda že so prihrula tudi krdela Nemcev. Zmagoviti češki bojevniki jih pozdravijo, kakor so zaslužili. Krdelo za krdelom je strto, na stotine vitezov in gospôde že pokriva bojišče; grozen je bil poraz tujcev. Obkoljeni od vseh strani so se sovražniki udali na milost in nemilost, med njimi sam mejni grof Albreht. Z grozo je zrl kralj Lotar na ta popolni poraz svojih zaveznikov, katerim ni bilo mogoče dospeti v pomoč. Videč pretečo nevarnost, izognil se je z vsemi, ki so mu še ostali, na bližnji grič, pa tudi tukaj ga obkolijo Čehi, da mu ni bilo móci ubežati.

Ošabni Lotar, ponižan v svoji slavohlepnosti, moral se je udati; poslal je grofa Grojskega, prosit miru. Soběslav mu velikodušno usliši prošnjo ter izpusti nemškega kralja, ki je moral popustiti vse

poprejšnje zahteve ter se zavezati, da ohrani prijateljstvo in mir s Soběslavom.

Žalostno se je končal dan pri Holmcu za Nemce in za njim je nastalo žalovanje in tugovanje po vsej nemški državi. Toda nad častjo in slavo češko je zasijalo solnce in jasno se je bliščal oklep zmagovitega vojvode Soběslava. Ali pod tem leskečim iz slavnega boja se vračajočim oklepom se je žalosti krčilo srcé. Vojvoda je izvedel, da je Ratmir dospel v boj za njegovo pravico ter v junaški borbi padel pod Otonovim mečem. S tem činom se je razpršilo v megli vsako obdolženje. Bridko je čutil sedaj Soběslav svojo nehvaležnost do zvestega prijatelja; dvakrat živeje se je spominjal njegovih služb in njegove udanosti.

Komaj je bil boj končan, hitel je, da bi našel Ratmira. Mrtvega je hotel prositi odpuščanja za krivico, katero je bil storil živemu.

Zvesta četa, ki je stala pri truplu svojega gospodarja, se je umaknila, dopustivši Soběslava k Ratmiru. Ginjen prime vojvoda padlega prijatelja za roko. Solza mu zarosi okó ter pade na Ratmírovo lice. In kakor bi ta solza imela prebuditi življenje padlega prijatelja, zazdelo se je Soběslavu, da čuti še vedno teči kri po njegovih žilah.

„Ni še mrtev!“ zakliče naglo; „doslej je še življenje v njem. Hvala ti, Bog! da mi vračaš prijatelja, katerega sem smätal že izgubljenim. Urno skočite po moje nosilnice, nesite ga na bližnji dvor

in takój naj prihiti moj zdravnik k njegovej postelji. Knežje darilo ga čaka, če mi ohrani mojega Ratmira!“

XI.

Minil je mraz in sneg, a s prebujajočo se pomladjo vrnilo se je tudi življenje v Ratmirove prsi. Prizadevanje knežjega zdravnika in skrbna ljubezen Soběslavova je oživila znova ugaslo okó ter osvežila kri po žilah. Ko je toliko okreval, da je smel že zapustiti posteljo, stopil je na vrt, opirajoč se ob Soběslavovo roko.

Smehljanjem pozdravi Ratmir solnce, ki mu je s toplimi svojimi žarki osvetlilo lice.

„Zopet ga gledam, zopet čutim blagi njegov žark. Oh, Soběslav, ónemu, ki je blodil v temi smrti, je jasni dan pravi raj. Stoječ tukaj sredi razcvitajočega se grmičja, pod milim nebom, si domišljujem, da sem oni stari Ratmir, in prsi se mi oživljajo k novemu življenju“.

„Tudi jaz pozdravljam krasen dan, ki mi vrača Ratmira“, dodá Soběslav. „Ti si blodil v temoti smrti, jaz pa v temoti črnih mislij. Zaslepljen po nasvetu tvojih sovražnikov, zaslepljen po njih lažéh, sem zavrgel tebe — Bog vé, koliko sem trpel radi tega. Nisem poznal tvoje žrtve, ni sem pojmil njene velikosti. Toda ne spominjajva se moje nehvaležnosti — ti si mi odpustil, ti si

zopet moj, Ratmir, ki mi podajaš svojo bratovsko desnico k novemu življenju“.

„Trpka je bila ta šola za naju oba,“ reče Ratmir, z mračnim obrazom, „toda najini srci sta prišli čisti iz ognja hudih skušnjav. Vse drugo je zatonilo v minulost in ostale so samó — krasne sanje“.

„Iz minulosti često vzhaja bodočnost in sanje se mnogokrat spremené v resnico“, omeni Soběslav. „Tudi najino prijateljstvo je omahnilo, a vendar sva ga ohranila. Čemu bi se hotel odrekati temu, kar te je delalo srečnega?“

„Potapljajoči si reši samó to, kar mu je najbliže; ko bi hotel vse rešiti, poginil bi!“ odvrne Ratmir.

„Če mu pomaga pri tem prijatelj, pa nemara ne bo imel objokovati nikake izgube. Glej, Ratmir, nisem sebičnež in za tvojo srečo sem zadovoljen tudi s polovico srcá. Tvoj blagor bodi moja tolažba, moje odpuščanje za grehe nasproti tebi. Kakó srečen je Soběslav, da ti more vrniti, ob kar te je bil kot vojvoda pripravil“.

„Kaj praviš?“ zakliče Ratmir osupel.

Namesto odgovora pristopi Soběslav z Ratmirom k gostemu grmičju v čegar zelenju je stala belo oblečena deklica.

„Hedvika!“ zakriči Ratmir in s tem krikom mu je padla vsa teža od srcá; v njenem objetju je pozabil vse trpljenje.

„Vzemi jo iz mojih rok, naj te tudi vez sorodstva veže z menoj. Nisem imel mirú, dokler nisem poizvedel za skrivališče one, katero si žrtvoval zvestemu prijateljstvu. S pomočjo kralja Lotara bila mi je Hedvika vrnjena in v katere zvestejše roké morem zaupati svojo sestričino, nego v tvoje, Ratmir?! Njena ljubezen bodi ti nagrada za tvojo plemenitost“.

Proti koncu leta 1126. se je hrupno praznovala svatba na Višegradu. Po knežje veličastno se je poročila Hedvika z Ratmirom.

Naslednjo pomlad sta obiskala mlada poročenca Strezimirov grad in ob strani Milade se sprehajala po skritej dolini, da bi znovič preživela ves raj svoje ljubezni ter poslušala šepet valčkov in petje mile penice. Kakó so pri tem dvigale evetice radostno svoje glavice, kakó mirno šumeli vrhovi jelk in solnce je takó jasno svetilo nad njima, kakor bi obetalo, da nikdar ne dopusti oblakom, da bi zakrili obnebje njune ljubezni.

Dodatek izdajatelja.

Pisatelj Jan Vávra podal nam je s to povestijo zanimivo sliko iz slavne zgodovine bratskega naroda češkega. Ne dvomimo, da jo je vsak čitatelj z zanimanjem prečital do konca in da si ohrani marsikak prizor še dolgo v živem spominu.

Povest ni izmišljena v glavnih dogodkih, marveč zajeta je iz zanesljivih zgodovinskih virov. Da bodo mogli naši čitatelji sami presoditi, koliko je v povesti zgodovinske resnice in koliko je dodala in pesniški razpletla pisateljeva domišljija, ki nam je imeniten del češke zgodovine zavila v prijetno obliko zanimive in vseskozi mikavne povesti, sledi naj nekoliko zgodovinskih črtic o dōbi pred našo povestijo in obširnejši popis dōbe, ko se je vršila.

Po mnenju zgodovinarjev naselili so se slovanski rodovi na sedanjem Češkem, Moravskem in Šlezkem v drugi polovici petega stoletja. O tem preseljevanju slovanskih plemen nimamo skoro nikakih zanesljivih podatkov. Najimenitnejši vseh teh slovanskih rodov bili so Čehi, ki so se bili naselili okoli današnje Prage, in oni so kmalu dobili prvenstvo nad vsemi rodovi. Toda do kake večje edinosti med vsemi temi rodovi vendarle dolgo časa ni prišlo, marveč vsako pleme si je ohranilo

nekako samostalnost. Slabe posledice tolike razkosanosti so pa vendarle spoznali tekom časa, zlasti ko so divji A v a r i začeli hoditi plenit in ropat v slovanske zemlje. In našel se je med njimi mož, ki je združil vse slovanske rodove ne le na Češkem in Moravskem, marveč tudi v Alpah sem doli do Adrije v eno samo mogočno državo, ki se je z največjim uspehom branila pred divjimi avarskimi sosedi. Ta mož je bil slavni S a m o, ki je bil baje celó slovenskega rodú, a je leta 622. kot trgovec prišel na Česko. Obhodil je vse glavne kraje, kjer sò prebivali Slovani in zbiral si močno vojsko, s katero je užugal Avare. — Pozneje se je moral vojskovati tudi z nemškim kraljem D a g o b e r t o m, kateremu ni bila nič kaj po volji takó mogočna slovanska soseda, da je sklenil razdejati jo. Toda S a m o je l. 630. sijajno zmagal Nemce pri Vogastiburgu; pozneje je Dagobert zopet skušal užugati Sama, a tudi drugič je bil premagan. S tema dvema zmagama je Samova slava prodrla doli do Adrije, a tudi njegova država se je razširila celó do morja na jugu. — S Samovo smrtjo (l. 662.) končala je tudi njegova država; zapustil je sicer 22 sinov in 15 hčera, a nihče ni bil zmožen za vladarja tolikej državi, ki je zopet razpadla po rodovih v posamične skupine.

Od Samove smrti do K a r l a „Velikega“ nimamo pisanih poročil o češkej zgodovini. Narodna pravljica pa nam pripoveduje o modrem ožu

K r o k u, katerega so si Čehi izvolili za sodnika in vrhovnega poglavarja ali kneza. Močno so slovele med narodom tudi njegove tri hčere, Kazi, Teta in Libuša; zadnjo je ljudstvo najbolj spoštovalo in ljubilo. Ko je Krok umrl, je ljudstvo Libušo posadilo na kneževski stol.

Ljudstvo je bilo jako zadovoljno z modro kneginjo, ki je dobro vladala in znala umno razsojevati tudi najbolj zamotane prepire in pravde. Nekoč sta se sprla brata Hrudoš in Štaglav zaradi očetove zapuščine; Libuša je razsodila, da morata oba brata bodisi skupno gospodariti ali pa naj si posestvo razdelita. Hrudoš ni bil zadovoljen s tako razsodbo, hudoval se je in dejal, da mora možé biti sram, da jim vlada žena. To je Libušo toli užalilo, da se je zahvalila na kneževski časti; toda narod ni hotel o tem nič slišati, samó prosil jo je, naj si vzame možá, katerega bodo potem volili knezom. Libuša je že več časa poznala pametnega moža P ř e m i s l a iz rodú Lemuzov in njega jim je imenovala kot svojega moža. Takoj so se napotili odposlanci k njemu, da mu naznanijo izvolitev; našli so ga, ko je oral. Poslanci so mu ogrnili kneževski plašč, posadili so ga na konja in spremljali proti Višegradu, kjer se je poročil z Libušo in prevzel vladarsko oblast.

Takó je po pravljici P ř e m i s l postal ustanovitelj slavne vladarske hiše P ř e m i s l o v c e v, ki je vladala na Češkem do l. 1306.

Zašli bi predaleč, ko bi hoteli le v drobnih črticah omenjati nadaljni zgodovinski tek do časov naše povesti. Omenimo naj le, da so se začeli le prekmalu vtikati v češke zadeve nemški cesarji, katere so češki knezi pogosto sami klicali na pomoč v medsebojnih prepirih. Dà, nemški cesarji so si prilaščevali celó oblast, da so oni potrjevali češke kneze; l. 1004. je cesar Henrik II. sam prišel v Prago, da je potrdil kneza Jaromirja. — Břetislav je pozneje skušal uničiti tak upliv nemških cesarjev, a cesar Henrik III. ga je l. 1039. in potem eno leto pozneje dvakrat premagal, da je moral pripoznati nemškemu cesarjem poprejšnje „pravice“, t. j. pripoznati je moral njihovo vrhovno oblast. Da bi obvaroval svojo kneževino domačih prepirov in bojov, ki so nastajali navadno zaradi kneževskega prestola, ustanovil je poseben hišni red, ki je določal, naj na prestolu sledi vselej najstariš Pšemislovec; deželni zbor je odobril tak hišni red.

Njegov naslednik Vratislav II. je bil zvest zaveznik nemškega cesarja; pomagal mu je v vseh vojskah, a zató mu je cesar podelil naslov kralja, pa le za njegovo osebo; nasledniki so bili zopet knezi

Vratislavu je sledil brat Konrad I., za njim pa sin prvega Břetislav II.; za tem je prišel na prestol brat Bořivoj II., potem pa bojaželjni Svatopluk. Ta je imel mnogo bojov z domačimi

nasprotniki. Po njegovej smrti bi moral priti na prestol najstarejši Premislovec knez Oton Olomuški — ki je imenitna oseba v naši povesti — a češki velikaši niso marali zanj, marveč izvolili so si proti določilu hišnega reda Břetislava I. sina prejšnjega kneza — Vladislava I., za katerega vlade pričanja naša povest.

O Vladislavu in njegovem nasledniku Soběslavu ponatisnemo naj doslovno odstavka iz Starotove „Občne zgodovine“ :

Tudi Vladislav I. (1110—1125) se je ves čas svojega vladanja moral bojevati z domačimi nasprotniki, zlasti s svojimi brati, ki so ga hoteli s prestola pahniti. Če tudi se je včasih z njimi pomiril, kmalu se je zopet sprl, in ni ga bilo stalnega miru. Taki prepiri koristili so le nemškemu kraljem, ki so se vtikali v češke razmere, razsojevali razpore ter tako čemdalje bolj vtrjevali vrhovno svojo oblast nad češkimi knezi. Tudi je Nemcev sploh čemdalje več hodilo na Češko, kjer so dobivali zemljišč in dobrih služb. Vse to so se tuji naseljenci imeli zahvaliti kneževim ženam, ki so večidel bile Nemkinje. Razen vednih domačih bojev so ob času Vladislavovega vladanja tudi močni potresi, velike povodnji in hudi viharji napravili mnogo škode po Češkem. Morebiti je ravno to Čehe spodbudilo, da jih je po izgledu drugih krščanskih narodov ravno takrat mnogo potovalo v sveto deželo. Na smrtnej postelji se je Vladislav

do dobrega spravil s svojim bratom Soběslavom ter ga celo priporočil za naslednika. Češka gospoda, ki se itak že davno niso več ravnali po Bretislavovem zakonu, so na to res omenjenega Soběslava izvolili za kneza, a niso se niti ozirali na najstarejšega Přemislovca Otona.

Soběslav I. (1125—1140) je bil eden najboljših čeških vladarjev, kajti obdarovan z lepimi duševnimi zmožnostmi in pridobivši si v življenji mnogo izkustva, je modro vladal ter znal samostalnost svoje države tudi proti Nemcem odločno braniti. To je pokazal takoj prva leta svojega vladanja. Premislovec Oton, ki si je kot najstarejši lastil večjo pravico do kneževskega prestola, je šel k nemškemu cesarju Lotarju ter ga prosil pomoči proti Soběslavu. Zdaj je Lotar trdil, da si Čehi brez dovoljenja nemškega cesarja niti ne smejo kneza voliti, a nemška gospoda so na državnem zboru sklenili, da se ima Soběslav takoj priti pred nje zagovarjat. Modri češki knez ni šel Nemcem v zanjke, ampak obhodil je Češko in Moravsko, koder je sam nabiral vojščake ter preskrbel vse, česar je bilo treba za vojsko. In prav je imel; kajti dasiravno je bila na začetku leta 1126. takošna zima, da je mnogo ljudi od samega mraza poginilo in so vsi kraji bili zametani z globokim snegom, je vendar Lotar že februarja meseca z veliko vojsko prestopil češko mejo. Pri Hlumeu so nasprotniki zadeli drug na drugega in vnela se je

strašna bitva, v kateri so Čehi popolnoma užugali svoje nasprotnike. Veliko število Nemcev je v boji poginilo, druge so zmagovalci žive vjeli. Istega Lotarja so Čehi okol in okol oklenili, da ni mogel zbežati, ampak moral je prositi miru. Soběslav je rad odjenjal in se pomiril proti temu, da je med Češko in Nemško vse ostalo pri starem. Nemški cesar je s tem bil zadovoljen in odslej sta si s češkim knezom bila dobra prijatelja. Ko se je Soběslavu rodil sin, mu je Lotar celo bil za botra. V bojih zoper mogočne Hohenštavfovece je Lotar od svojega češkega zaveznika dobil dobre pomoči ter mu zato podelil pravico, da se je v prihodnje smel vdeležiti volitve nemških kraljev. Kakor z nemškim cesarjem, tako je Soběslav tudi z oger-skim kraljem Štefanom II. ter s poljskim Boleslavom „krivoustim“ sklenil prijateljske zaveze. Na to se je skrbni knez prizadeval, da bi svojo državo tudi doma poveličal. Ob mejah sezidal je nove gradove, a stare je popravil; mesto Prago je polepšal z novimi zidanjí, zidal nove cerkve, a stare povečal in polepšal. Ravno tako se je z vso močjo uprl Premislovcem in drugej mogočnej gospodi, ki so na velikih svojih posestvih hoteli biti kakor kaki samostalni vladarji. Imel je zarad tega mnogo domačih bojev, v katerih je pa vsikdar srečno zmagal ter tako do dobrega vtrdil kneževsko svojo oblast nad celo deželo. Velika njegova ojstrost je dala nekaterim mogočnim upornikom povod, da so

se zarotili zoper njegovo življenje, ali previdni knez je še ob pravem času izvedel hudobne njihove naklepe ter ujel najmenitniše zarotnike, katere je potem veliko narodno sodišče na smrt obsodilo.

Na stara leta bi bil rad svojemu sinu zagotovil češki prestol in res so mu na deželnem zboru že spolnili željo, od katere nikakor ni hotel odjenjati; ali ko je bil na smrtnej postelji in je bilo videti, da ne bode več okreval, se je češka gospoda zopet zbrala, preklicala prejšnji sklep, a četrty dan po Soběslavovej smrti so Vladislava II., sina prejšnjega kneza Vladislava I., posadili na kneževski prestol.

* * *

Iz gornjih zgodovinskih črtic je razvidno, da Vladislav, Soběslav in Oton Olomuški so kaj verno slikane resnične osebe v naši povesti; resničen je razpor med bratoma Vladislavom in Soběslavom, ki je moral bežati na tuje, a ob smrti postelji Vladislavovi sta se zopet sprijaznila. S tem, da je Vladislavu sledil Soběslav na prestolu, bil je prezrt Oton Olomuški, ki je kot najstarejši Přemislavec imel po hišnem redu Břetislava I. pravico do prestola. Zató si je hotel s silo pridobiti svoje pravo in pripravljaj se je na boj proti Soběslavu; prosil je tudi pomoči pri nemškem cesarju Lotarju, ki je že sam nameraval z vojsko ukrotiti Soběslava, ki ni hotel nič slišati o nemškej vr-

hovni oblasti na Češkem. Nastala je vojska, a Nemci so bili hudo poraženi; celó Lotar sam je bil ujet.

Ta slavni del zgodovine češke opisal nam je pisatelj v zanimivej povesti, za katero je pa potreboval še več drugih oseb, nego so nam znane iz zgodovine. Pisatelj hotel nam je pokazati uzvišeno domovinsko ljubezen, ki je pripravljena žrtvovati vse blaženosti in dobrote svetá za blagor domovine. Tak uzor čiste in brezmejne ljubezni do domovine podal nam je pisatelj v izmišljenem junaku svoje povesti — v R a t m i r u.

Ratmir je bil odkritosrčen prijatelj Soběslavu, s katerim je šel prostovoljno v pregnanstvo, da bi mu lajšal bridke ure v tujini. Ob bolezní kneza Vladislava vrnila sta se skrivši domov in Ratmir skušal je sprijazniti brata, pri raznih plemičih je pa deloval na to, da bi izvolili Soběslava za naslednika Vladislavu. Ratmir je dosegel svoj namen — a s tem je kopal grob svojeje sreči.

Ko je bival Ratmir na Svojanovem pri Soběslavovih prijateljih, zašel je nekoč v obližje Střezimirovega gradiča Tina, kjer so bili pa privrženci Otona Olomuškega. V bližini tega gradu videl je Ratmir Hedviko, ki niti sama ni vedela, da je hči Otona Olomuškega, kar se je po tedanji nemški segi večkrat pripetilo. Izgubila je mater, ko je bila še v zibelki in oče Oton oženil se je drugič, Hedviko pa je dal v odgojo prijatelju Střezimiru. Med Hedviko in Ratmirom vsplamtel je ogenj prve ne-

dolžne ljubezni in sanjala sta o bodočej sreči, kajti Ratmir je menil, da ljubi hčerko plemiča sebi enakega.

Ko je pa pozneje na Višegradu prigovarjal Otonu Olomuškemu, da bi se sprijaznil s Soběslavom, spoznal je, da ljubi hčerko največjega nasprotnika, spoznal, da s svojim prijateljstvom do Soběslava si je zaprl vrata do Hedvike.

Vendar ni še obupal, še je gojil iskrico nade v svojem čistem srcu in to je bila — sprava med Soběslavom in Otonom, katero je skušal doseči. S kakim upehom, znano je iz povesti.

To prizadevanje Ratmirovo zlorabili so njegovi sovražniki, da so ga počrnili pri Soběslavu nič manj kot za izdajalca domovine. Soběslav, prej največji prijatelj Ratmiru, ni ga hotel niti sprejeti, ko se je Ratmir vrnil iz Olomuca, kjer je v nezavesti pustil svojo Hedviko in ubežal pred svojo srečo, katero mu je Oton ponujal, svareč ga pred spremenljivim prijateljstvom Soběslavovim.

Nastala je vojna; nemški cesar Lotar pridrl je na Česko, da si upokori kneza Soběslava. Na predvečer boja prihitel je Soběslavu na pomoč tudi Ratmir z močno četo; prvi je šel v boj, boril se je junaško in padel pod mečem — Otona Olomuškega. Čehi so slavno zmagali, a Soběslav sprevidel je še le zdaj, kakó odkritosrčnega in zvestega prijatelja imel je v Ratmiru, katerega so pa oteli smrti. Ratmir in Hedvika sta naposled vendarle

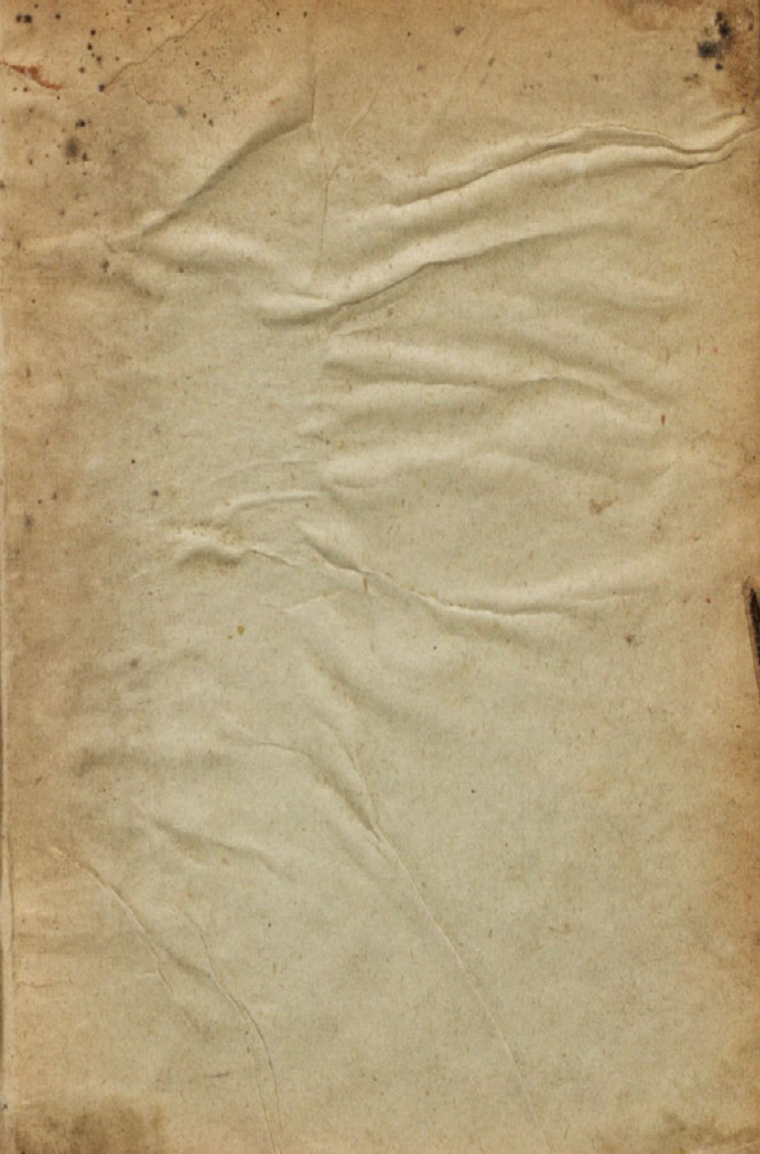
dosegla svojo srečo, o katerej sta sanjala — in to je kaj prijeten konec naše povesti, ki zadovolji vsakega čitatelja.

Slovenski mladenič, vzemi si za vzgled Ratmira, ki je iz ljubezni do domovine hotel žrtvovati vse, kar mu je bilo na svetu najljubše. A tudi tebi, slovenska mladenka, bodi Ratmir uzor pravega moža, kakoršnemu lahko brez skrbi podeliš svoje srečé. Kdor bi pa zaradi tebe pozabljal na dolžnosti do domovine, kdor bi lazil za teboj z nečimernim zdihovanjem :

„Kaj mi mar je domovina,
Kaj mi slava mar in čast,
Ti si moja domovina
Ti si — — — — “

takega nevredneža zapodi izpred očij in dokaži mu takó, da hočeš ostati zvesta hčerka materi Slavi in postati nevesta le vrednemu njenemu sinu, kakoršen je bil Ratmir.

Študijski oddelek

DomČ 821-32

BENEŠ-TREBIZSKY V.

Pošasti

21241/19,10,1

821.162.3-32

70024347

GORIŠKA KNJIŽNICA FRANCIJA BEUKA

COBISS *